

Mari D Bergseth

forent mangfold
Strasbourgs europaagenter
og deres europeiskhet

Avhandling levert til cand.polit.-graden
SOSIALANTROPOLOGISK INSTITUTT, UNIVERSITETET I OSLO
mars 2007

Sammendrag

Denne avhandlingen viser hvordan europeere, bosatt i Strasbourg (Frankrike) opplever europeiskhet. Jeg analyserer deres opplevelser og utsagn, koblet opp mot to ulike måter å studere konstruksjon av politiske fellesskap på. Ved hjelp av Ernest Gellner og Benedict Andersons nasjonalismeteorier viser jeg hvordan deler av europeiseringsdiskursen antar et nasjonalistisk uttrykk, dette kaller jeg nasjonalismediskurs. Men som vi skal se, er ikke denne innfalsvinkelen dekkende for hele feltet. Deler av europeiske forstås bedre i lys av Jürgen Habermas' begrep konstitusjonell patriotisme. Dette perspektivet tar form av hva jeg kaller føderasjonsdiskurs.

Både nasjonalismediskursen og føderasjonsdiskursen er toneangivende for det forestilte fellesskapet, mine informanter lever i. De er alle nært knyttet til det formelle Europasamarbeidet gjennom sitt daglige virke. Brorparten av informantene som har bidratt med empiri til avhandlingen, arbeidet som praktikanter i Europarådet og Europaparlamentet. I tillegg har frivillige ved et informasjonssenter om Europasamarbeid fungert som en slags kontrollgruppe. Dette nære båndet mellom samarbeidsorganisasjonene og informantene, fører til at jeg også ser på hvordan praktikantene formes av organisasjonene og reproducerer deres diskurser: Hvordan de blir det jeg kaller europaagenter, agenter for det europeiske prosjekt.

Etter å ha presentert og analysert fellesskapsbyggende tiltak, informantenes opplevde Europa og deres forestillinger om seg selv og andre. Diskuterer jeg hvorvidt europeiskhet kan sies å være en etnisitet.

Forord – *Ad aspera ad astra*

Under et jobbintervju forleden dag, spurte intervjueren: "Er du perfektionist?", jeg svarte nei, men la til at jeg liker å se tilbake på avsluttede oppgaver og være fornøyd med egen innsats, og ikke minst med resultatet. Bakgrunnen for intervjuers spørsmål holder du i hånden...

Ad aspera ad astra, er Stavanger katedralskoles motto. Jeg var elev ved skolen i tre år, i en viktig og formgivende periode i mitt liv. Jeg har alltid vært sta og målbevisst. Jeg har lært at det koster å nå sine mål, men få ting er så tilfredsstillende som å se tilbake på avsluttede prosjekter og vite at man har gjort en god jobb. Bak denne avhandlingen ligger tårer, tenners gnissel, glede og latter – og jeg ville ikke vært foruten noen av delene. Jo da, det har vært beintøft, veien mot stjernene skal ikke være lett. Men det har vært verdt det!

Jeg vil takke Kari og Carina for at dere er så forståelsesfulle og hjelpsomme, og aksepterte at jeg "gikk i skrivedvale" nok en vinter. Carina fortjener en ekstra stor takk for at hun i nesten to måneder vasket tøyet mitt, lagde mat til meg og passet på at jeg hadde det bra. Takk også til alle andre store og små venner, for at dere har forstått hvor viktig dette har vært for meg. Så viktig at til og med Elvis-kaffen har måttet vike... Våren og sommeren vil bringe gleder, som vil veie opp for mangel på møter den siste tiden.

Takk til Tian Sørhaug, for at du har tatt deg tid til å lese og kommentere både denne, og den første avhandlingen min. Dine kloke og motiverende råd, og våre samtaler har hjulpet meg å hente frem nye krefter og kunnskap! Takk til Anders Cameron og Johannes Elgvin som påtok seg å språkvaske avhandlingen min. Tusen takk mor og far, som alltid stiller opp med varme, omtanke, humør og gode råd. Takk for at dere tror på meg og har lært meg å tro på meg selv!

Takk til Sosialantropologisk institutt (SAI) som har gitt meg arbeid og til salt i grøten. Takk til alle kolleger som har vist en enorm forståelse i perioder hvor "jobbe

vi

og skrive"-jongleringen har vært vel hektisk. Takk for alle deres varmende ord og oppmuntrende kommentarer. Takk til veileder Odd Are Berkaak for gode innspill. Takk til Aud Talle for koselig følge hjem etter sene kvelder på kontoret. Bente Nikolaisen, Jon Henrik Ziegler Remme og Tone Sommerfelt fortjener en ekstra takk for gode innspill og/eller lån av kontor.

Studietiden ved SAI har gitt meg minner jeg alltid vil ha med meg. Jeg har latt meg engasjere, provosere og inspirere av den flotte gjengen, jeg har vært så heldig å gå dette løpet med. Spesielt dere på lesesal 605 har betydd utrolig mye. Tusen takk for alle innspill, motiverende ord og utstrakt konsulentvirksomhet. Dere er en flott gjeng, jeg gleder meg til å feire oss – det har vi fortjent!

Jeg vil også benytte anledningen til å takke Stavanger Kommunes legatkontor, Stavanger katedralskole og SAI, som alle har bidratt økonomisk til gjennomførelsen av feltarbeidet denne avhandlingen er basert på. Takk også til Olaf Pries ved Europaparlamentets kontor i Brussel.

Til mine europeiske venner i Strasbourg:

À travers de vos esprits ouverts vous m'avez montrés votre Europe. Sans vous, mes six mois à Strasbourg n'auraient pas été aussi amusants, ni informatives ou intrigants. J'espère que vous vous reconnaîtrez à travers de mon texte et que personne ne se sentira lésé. Merci de m'avoir laissé entrer dans vous vies. Pour moi, l'Europe c'est vous !

Kjære Christian, takk for at du er den du er og for at du gjør meg så glad! Denne er til deg...

Blindern, februar 2007

Innhold

Sammendrag _____	iii
Forord – Ad aspera ad astra _____	v
Innhold _____	ix
Illustrasjoner:	xi
Del 1: Innledning _____	1
Introduksjon: Bakgrunn og begrepsavklaring _____	2
Avhandlingens oppbygning og struktur	3
Indentitetsankere	5
“Europeiskhet vises i holdning og handling...”	8
Teori	12
Nasjonalismediskurs	14
Føderasjonsdiskurs	16
Der hvor Europa oppleves! _____	18
Historisk og samtidig rammeverk	19
Veien mot dagens Europa. Historisk overblikk	19
Frankrike og Strasbourg	21
Praktikantene og frivillige ved CIIE: Europaagenter	23
Metode	30
Metode- og datatriangulering	31
Del 2: Bygge Europa _____	37
Europeiske byggeklosser _____	38

Symboler og "invented traditions"	39
Erasmus: "Den beste måten å lære på!"	52
Mediert Europa	56
Melodi grand prix	58
The European Voice	61
Europeisk bevissthet. Å skape nærhet til det fjerne _____	65
Commemorative ritualer	65
Konstitusjonell nasjonalisme?	68
Oppsummering av del _____	72
Del 3: Europa som forestilt fellesskap _____	75
Forestilt og opplevd Europa _____	76
Hvor er Europa? _____	78
Europa i Strasbourg	82
Forholdet til "den andre" _____	87
Europa-fortet?	96
Folkets Europa _____	103
Babel og Baden-Baden	107
Oppsummering av del _____	113
Del 4: Stereotyper og ekte europeere _____	117
Europeiske stereotyper og kulturelle kompromiss _____	118
Kulturelle kompromiser og hybrider	119
Kveldsmåltid som ritual	123
Konkurrerende måltidsskjema: Hybrid, kompromiss eller konflikt	124

Stereotyper og etnisitet _____	126
Forent mangfoldighet	127
Europeisk etnisitet	128
Myten om den ekte europeer	133
Om etnisitet og myten om den ekte europeer	140
Oppsummering av del _____	146
Del 5: Konkluderende bemerkninger _____	149
Den europeiske prototyp _____	150
Referanser: _____	157
Vedlegg: _____	xv
Forklaring på traktater, forkortelser og franske uttrykk	xv
Flagg	xvii
Bilder	xix

Illustrasjoner:

illustrasjon 1 Kart over Europa og Frankrike. Strasbourg er markert som et sort/grått punkt på begge kart.	19
illustrasjon 2 Kart over Strasbourg (hentet fra www.viamichelin.com)	83
illustrasjon 3 Strasbourg sentrum (detalj).	84
illustrasjon 4 <i>Myten om den ekte europeer.</i>	133
illustrasjon 5: Likheter mellom pathansk og europeisk distinksjonssystem.	141
illustrasjon 6 Nuers lojalitetssegmenter, <i>Nuer socio-spatial Categories</i> (Evans-Pritchard 1940:114).	144
illustrasjon 7 Europeiske lojalitetssegmenter.	144

illustrasjon 8 Det første kjente forslaget til et flagg for Europa (t.v.) og Mannés forslag (t.h).	xvii
illustrasjon 9 Greve Coudenhove-Kalergis forslag (t.v.) og Prinsen av Schwarzenbergs forslag (t.h).	xvii
illustrasjon 10 Couvenhoves forslag (t.v.) og forslaget fra Martin og Levy (t.h).	xvii
illustrasjon 11 Wiroins forslag (t.v.) og Harmignies forslag (t.h.).	xviii
illustrasjon 12 Mullers forslag (t.v.) og Pouchers forslag (t.h.).	xviii
illustrasjon 13 Lucien Phillips forslag (t.v.) og HC-forslaget (t.h.).	xviii
illustrasjon 14 de Madarigas forslag (t.v.) og femten stjerner på blå bunn.	xix
illustrasjon 15 Bichet-komiteens forslag (t.v.) og EUs flagg (t.h).	xix
illustrasjon 16 Markedet på Place Broglie (t.v.), kø foran Europaparlamentet i forbindelse med 9. mai (t.h).	xix
illustrasjon 17 "Strasbourg feier Europa", plakat for 9. mai (t.v.) og "Strasbourg i Europas demokratiske hjerte" på Place Kleber (t.h.).	xx
illustrasjon 18 Barn med ballong i Europaparlamentets borggård (t.v). Strasbourg mobiliserer mot invasjon av Irak (t.h.).	xx

*Until stories are retold, they have little
impact...(Briggs 2003:7).*

Del 1: Innledning

Introduksjon: Bakgrunn og begrepsavklaring

There is, and has long been, a politics of denial about the EU's federal intent. [...] This, of course, is a dangerous strategy that is likely to backfire when people [...] 'wake up to the loss of sovereignty' that their leaders have signed away for them (Shore 2000:211).

30. mai 2005 våknet Europa til en nyhet som skulle få store konsekvenser for den Europeiske Union (heretter forkortet EU) og dens medlemsland.¹ Med en overvekt på 54,5 prosent hadde det franske folk sagt nei til det utkastet til en grunnlov for Europa (her: EU) som ble presentert for dem. Chris Shore advarer (se sitat) EU mot den føderale fornektelsesstrategien, de i følge ham hadde lagt seg på, og det skulle vise seg at Shore fikk rett. I dagene som fulgte ble det klart at franskmennenes stemmegivning skulle få konsekvenser langt utenfor den franske stats territoriale grenser, det franske " *non*" satte den europeiske integrasjonsprosessen på hold.

Med et så alvorlig utfall, var det ikke fritt for at journalister og andre samfunnskommentatorer ønsket å finne et godt svar på hvordan dette kunne skje. Franske medier konkluderte med at årsaken til dette "jordskjelvet" (Libération 2005), var at det ikke var samsvar mellom EUs grunnlovsforslag, de ønsker europeere selv hadde for fremtiden (Laurent 2005, Libération 2005). Hvordan kunne borgerne av en nasjon si nei til en grunnlov, som i følge EU ville styrke deres

¹ Denne avhandlingen er delvis basert på "Europeerne – ulikheter forent i mangfold" (Bergseth 2006b).

rettigheter? Hvordan kunne et av Europas mest EU-positive folk avvise EU på denne måten?²

Jeg mener noe av forklaringen til at franskmennene stemte nei til grunnlovskastet, finnes i et misforhold mellom hvordan EU-borgere, europeere, opplever EU og hvordan de ønsker EU skal utvikle seg, og hvordan organisasjonen formes og fremstår. Nettopp hvordan EU-borgere opplever EU og europeiskhet – hva som er europeisk og hva som ikke er det – og hvordan EU forsøker å foreta en imagerenovasjon av organisasjonen, dens mandat og roller, er fokus for denne avhandlingen. Mine gjengivelser og tolkninger er hentet fra et miljø i Strasbourg, Frankrike, bestående av unge mennesker fra hele Europa. I kontrast til dette, presenterer jeg EU og Europarådet sine fremstillinger, av egen organisasjon og mandat.

Avhandlingens oppbygning og struktur

Før jeg gir meg i kast med den videre fremstillingen og analysen ønsker jeg å skissere hvordan avhandlingen er bygget opp.

Innledningskapittelet (del 1) startet med å introdusere min hovedtese for denne avhandlingen, samt bakgrunnen for den. Etter den generelle innledningen redegjør jeg for de teoretiske innfallsvinklene jeg benytter, og som på mange måter tjener som avhandlingens røde tråd: Nasjonalismen slik som Benedict Anderson ([1983] 2003) og Ernest Gellner (1983) presenterer den, står sentralt. Senere i avhandlingen vil jeg knytte begrepet opp til en diskusjon rundt etnisitet, og en drøfting av

² Tall innhentet av EU og presentert i årlige *Eurobarometer* viser at franskmenn har en positiv holdning til EU og føler seg europeiske. I 2005 svarte 64 prosent av de spurte franskmennene at de følte tilknytning til EU. EU-gjennomsnittet var drøye 61 prosent. 51 prosent av de spurte franskmennene syntes EU var "une *bonne chose*", en bra ting, men tilsvarende tall for et samlet EU var litt høyere, 54 prosent (Europakommisjonen 2005a)

fruktbarheten av analytiske verktøy som begrepene etnisitet og hybriditet (Harvey 1996). Videre tar jeg for meg *konstitusjonell patriotisme* som filosofen Jürgen Habermas (Habermas 1992, Habermas 2001) redegjør for fenomenet. I tillegg forklarer jeg hvordan Michel Foucaults (Foucault [1969] 2005) forståelse av *diskurs*, vil fungere som en slags overbygning eller bro mellom de to teoretiske innfallsvinklene i tolkningen av empirien jeg presenterer.

Før selve analysen introduserer jeg leseren for feltet, først gjennom en kortfattet gjengivelse av historiske hendelser som har bidratt til at det Europa jeg studerer, har fått sin nåværende form. Deretter introduserer jeg de arenaer og personer som utgjør avhandlingens empiriske kjerne. I en forlengelse av dette viser jeg hvilke metoder og fremgangsmåter jeg benyttet under datainnsamling, samt hvordan jeg har gått frem i prosessen hvor jeg bearbeidet og analyserte funnene.

Etter å ha presentert leseren for disse teoretiske og kontekstuelle rammeverkene begir jeg meg inn i symbolenes verden, og ser på hvilke tiltak EU har iverksatt for å konstruere et forestilt Europa. Dette er omfattende temaer og jeg har derfor valgt å samle dem i en egen del (del 2). Ved hjelp av antropologen Chris Shores bok *Building Europe* (Shore 2000) og egen empiri om EUs symboler, ser jeg på tankene og prosessene bak dem, og hvilket forhold mine informanter har til dem. Min analyse omfatter organisasjonene som formgir symbolene, men også hvordan de oppleves og reproduseres av mine informanter.

I del 3 ser jeg på hvordan opplevelsen av Europa er i endring med tanke på verdensdelens geografi og rolle på det internasjonale politiske plan. Sentrale spørsmål er "*hvor er Europa?*" og "*hva er Europa?*". I Strasbourg var informantene

mine og jeg daglig i en slags symbiose³ med byens europeiske tilstedeværelse. Jeg ser på hvordan man beskriver Europa og hvordan nye termer erstatter tidligere måter å omtale og definere området på, samt hvordan dette er med å forme opplevelser og erkjennelser av Europa som område. *Forestilte kart* [imagined maps], et begrep jeg låner fra geografen Joshua Hagen (Hagen 2003), står sentralt i denne diskusjonen. Det forestilte Europa bringer så analysen over i hvordan Europa og europeere differensierer seg fra andre. I den forbindelse streifer jeg kort innom EUs rolle i internasjonal politikk og hvordan mine informanter opplever EUs rolle og mandat. I tillegg drøfter jeg mine informanters forhold til språk, og hvilke relasjoner man har til nabogrupper.

Avhandlingens siste deler (del 4 og 5) tar for seg de kravene til konformitet som oppstår når en gruppe forsøker å definere seg selv: Hvilke kvaliteter kvalifiserer til gruppemedlemskap? Dette inkluderer en diskusjon om stereotyper og hva man kan kalle fordommer, samt hvordan nye handlingsmønstre kan oppstå i møte med andre tradisjoner. Disse to innfallsvinklene kulminerer i en presentasjon av ulike diskurser om det europeiske, som jeg kaller *myten om den ekte europeer*. Deretter drøfter jeg nytten av å studere det europeiske som en etnisitet. Før jeg samler trådene i en diskusjon om prototyper og europeiskhet som prototyp.

Identitetsankere

Begrepet *identitetsankere* vil være sentralt i min analyse og i denne teksten.

Identitetsankere utleder jeg fra sosiologen Gerard Delanty, som i boken *Inventing Europe* (Delanty 1995) diskuterer og analyserer de elementer som inngår i, og former en europeisk identitet, og en europeisk diskurs. Delanty hevder at den europeiske

³ Symbiose som et samliv hvor partene påvirker hverandre og har nytte av hverandre.

identitetsdiskurs er tuftet på dualismer eller opposisjonspar, som kan spores tilbake til middelalderen. Han skriver at disse dualismene er “anchored in a historical myth of origins” (Delanty 1995:16).

Slik jeg leser Delanty, blir det nærliggende å definere identitetsankere som: Det samfunnsmedlemmer forankrer felles identitet i. I så måte kan et identitetsanker være språk, historie, myter, ideologier (politiske, sosiale, religiøse og filosofiske) og andre elementer (som vi skal se senere i denne avhandlingen) som samfunnsmedlemmene betrakter som felles og som er determinerende for de fellesskap (sosiale, kulturelle eller ideologiske) de anser seg som en del av. Primært finner jeg begrepet nyttig fordi det ikke begrenser seg til et fenomen, men åpner for at forskjellige elementer, alene og i kombinasjon, kan være viktige i konstruksjonen av fellesskap.

Min bruk av termen *identitetsankere* vil også omfatte identitetsankere som grensemarkører. I ulike situasjoner artikuleres ulike ankere for fellesskap som grense mot det ikke-europeiske. Det er i denne sammenheng nærliggende å diskutere europeisk fellesskap i lys av Fredrik Barths etnisitetsbegrep, og det han skriver om grenseopprettholdelse i *Ethnic Groups and Boundaries* (Barth [1969]1994a).

Som nevnt ovenfor, mener Delanty at de dualismene vi konstruerer fellesskapets identitet rundt, er forankret i historie og myter. Det er i den forbindelse jeg ser nytten av å trekke på Paul Connortons arbeider rundt sosialt minne og meningsdannelse slik han presenterer det i boken *How Societies Remember* (Connerton 1989). Connerton skriver at minner kobler nåtid til historien gjennom å sette nåtiden inn i en historisk kontekst, altså legitimerer fortiden den aktuelle samfunnsorden. Dette er innledningen til det han kaller *sosialt minne*. Connerton understreker at sosialt minne ikke må forveksles med historisk rekonstruksjon. Historisk rekonstruksjon kan skje uten sosialt minne, men derimot er det sosiale

minnet helt avhengig av rekonstruksjon av historien. Dette spillet med fortiden, historien og de sosiale minnene, former kollektivets identitet på en tilsvarende måte som våre personlige minner, former vår personlige identitet. Connorton definerer å huske, eller å minnes, som å "become capable of forming meaningful narrative sequences" (Connorton 1989:3).

Å kunne gjenfortelle gruppens narrativer, knytter individet til gruppen. Her støtter Connorton seg til den franske filosofen og sosiologen Maurice Halbwachs, som hevder at medlemskap i en sosial gruppe, særlig med tanke på slektskap, religiøs tilhørighet eller klasse, gjør individet i stand til å lokalisere og å minnes. Det kollektive minnet som Halbwachs kaller det, knytter individene sammen i et meningskollektiv. Vi bruker erfaringer og forventninger formet av erfaringer, til å ta avgjørelser i ulike situasjoner. På den måten hevder Connorton at gruppen utstyrrer individet med rammeverk for minner som igjen fungerer som en veiledning eller et kart for fremtiden.

Connorton hevder vi må studere handlingene som viderefører minnene og historien, for å forstå den sosiale formingen av minne. Et slikt overføringsritual kaller han *minne*[commemorative] *seremonier*.⁴ Slike seremonier eller ritualer er performative og formelle, gjennomførelsen av dem er regelstyrte og repetitive. Med andre ord, de er kroppsliggjorte praksiser. Nettopp disse mytene og ritualene (seremonier og kroppsliggjorte praksiser) utgjør vårt meningsreservoar: Connortons begrep *sosialt minne* skiller seg altså fra Halbwahcs *kollektive minne* i denne kroppsliggjøringen. Connorton skriver: "A ritual [is] a cult enacted" (1989:70).

⁴ Connorton skriver "commemorative seremonies", den ordrette norske oversettelsen vil være "minneseremonier". I resten av avhandlingen kommer jeg til å benytte begrepet *commemorative* i stedet for den norske oversettelsen "minne", fordi jeg ikke opplever at minne dekker hele betydningen av det engelske *commemorative*.

“Europeiskhet vises i holdning og handling...”

Det er sen ettermiddag i Strasbourg. Solen sklir sakte ned bak bygårdene som omgir Place de la République og Tomi Ungerers *Fontaine de Janus* [Janusfontene]. Mens Bruno, en praktikant i Europarådet, og jeg går mot *L'impro* [kafeen tilhørende *Théâtre National de Strasbourg* (TNS), Strasbourg nasjonalteater]. Nesten alle bordene på terrassen er opptatt. Kafeen er populær blant byens kulturinteresserte, men mange studenter liker også å komme hit for å spise eller ta et glass. Bruno har avtalt med flere av kollegaene sine å møtes nettopp her for "un pot", et glass, etter jobb. Bruno inviterte meg med da han kom innom leiligheten han og jeg deler med André, Serge, og Serena. Ved et bord ved inngangen sitter Maria og Eric, to av Brunos kolleger, vi setter oss sammen med dem, og mens vi bestiller drikke kommer det flere andre. Kelneren slår oppgitt ut med armene når Eric og Dmitry flytter et ledig bord bort til det vi sitter rundt slik at flere av praktikantene skal få plass – det roter til bordnummereringen og skaper forvirring blant kelnerne om hvem som har ansvar for hvilke gjester, men det får gå for denne gang. Til slutt er vi over ti personer rundt bordet og Eric foreslår at vi også spiser middag på *L'impro* stedet for å måtte bryte opp å gå hver til vårt. Jeg blir sittende ved siden av Eric som er i begynnelsen av 30-årene og har bodd i Strasbourg de siste fem årene. Han er utdannet jurist og arbeider med menneskerettighetsspørsmål. De andre, yngre praktikantene ser opp til ham og beundrer ham for at han har klart det de drømmer om, nemlig å få fast stilling i Europarådet. På den andre siden av meg sitter Maria. Hun er en venninne av Bruno, og er i likhet med ham praktikant. Maria er greskkyriot og drømmer om en karriere innen EU-systemet. Hun håper praktikantjobben kan hjelpe henne å oppfylle denne drømmen. Ovenfor Eric, Maria og meg sitter Bruno og Antoine, Antoine er praktikant ved Europarådets kontor for Utdanning, kultur og arv, ungdom og sport. I likhet med Eric er han fransk og har flyttet til Strasbourg på grunn av jobbmulighetene. Rundt bordet sitter unge mennesker fra flere europeiske land, deriblant Ukraina, Tyskland, Tyrkia, Italia, Andorra, Romania og Tsjekkia. Praten går om siste nytt fra kontoret, sladder om andre praktikanter – kort sagt om løst og fast. Kelneren kommer med middagsmenyen, og mens vi prøver å bestemme

oss for hva vi vil spise dunderer en trikk forbi. Vi bestiller mat og litt mer å drikke på. En kvinne, som ser etter utseende å dømme er romani, selger roser til gjestene ved bordene nærmest gaten. Ved bordet vårt forteller en av praktikantene om siste fotballtrening idet kelneren begynner å bære ut maten vår.

Den ivrige praten tar en grådighetspause, men når alle har fått smakt på det de har bestilt, tar diskusjonen seg opp igjen. I vår ende av bordet dreier diskusjonen seg mot den siste tids hendelser på det politiske plan og plutselig bryter Eric ut: "Polen handler ikke europeisk. Å handle europeisk dreier seg også om mentalitet! Da Polen valgte å støtte USA, viste de med handling at de ikke var klare for å tre inn i Europa fullt og helt. Gjøres det ikke fullt og helt kan de like godt la være". Erics utsagn får oss andre til å skvette til. Jeg skvetter ikke på grunn av innholdet spesielt, men på grunn av den tydelige irritasjonen han har i stemmen og fordi han vanligvis er både velformulert og nyansert i sine uttalelser. Jeg kikker rundt meg med en forventning om at noen ville argumentere mot Erics utsagn, men Bruno, Maria og Antoine virker uberørte. Til slutt sier Maria: "Europeiskhet vises i holdning og handling! Polen har gitt et helt klart uttrykk for at de ikke er rede for EU-medlemskap ennå, de er bare villige til å forhandle for å sikre seg store overførslar og økonomisk gevinst. Hadde dette ikke vært tilfelle, ville de ikke kjøpt amerikanske jagerfly eller støttet USA i invasjonen av Irak, da ville de stått på resten av Europas side." Bruno nikker bekræftende og svelger unna en munnfull, så sier han at Polen ikke har forstått hvordan europasamarbeidet fungerer: "... Jeg mener det er naturlig at de landene som har vært med i EU lengst, altså Tyskland og Frankrike, får mest å si. Siden innflytelse går etter folketall, er det naturlig at store land som Russland ikke får bli medlem, skulle Russland begynne å forhandle om EU-medlemskap og få bli medlem, ville de fått flere seter i [Europa]parlamentet enn Frankrike og Tyskland, og det er ikke naturlig. Polen var med på forhandlinger om grunnloven før de ble medlemmer, jeg tror at mye av misforståelsene rundt hvordan man arbeider i Europa skyldes dette – Polen fikk for mye makt for tidlig. Det er som Storbritannia, som forresten heller ikke er så veldig europeiske. Og som nærmest bare vil samarbeide på områder hvor de får fortjeneste." Han tar en slurk av glasset sitt og

jeg spør, i ren nysgjerrighet, om synet er det samme på Danmarks nei til Maastrich-avtalen som på Polen og Storbritannia, "Danskene stemte nei til Maastrich, er det også en ueuropeisk handling?" At det i Frankrike kun ble et knapt flertall for avtalen unngår jeg å nevne. Antoine ser på meg med store øyne og rister på hodet. "Nei, nei, nei! Det er to tilfeller som overhodet ikke kan sammenlignes. At Danmark forkastet Maastrich er i og for seg helt greit. Danmark forplikter seg på mange andre områder. Men når Polen inngår avtaler med USA og handler med USA, forråder de Europa. Den eneste grunnen til at de ønsker å bli medlem er som Maria sa, de tjener på den økonomiske støtten til landbruket." Rundt bordet nikkes det bekræftende og Antoine løfter glasset sitt til munnen og Bruno føyer til "Jeg er enig. Hvis Polen og de andre østeuropeiske landene ikke hadde blitt medlem av EU, hadde de sultet i hjel. De har ingenting der borte, jeg har vært der!" Kommentaren hans provoserer meg. "Det stemmer ikke! Er dere klar over at den økonomiske veksten i Øst-Europa de siste årene har vært dobbelt så høy som i EU-land i vest?" sier jeg med høy stemme. Maria ser forfjamsset ut, og jeg antar hun er enig med meg i at Brunos kommentar var useriøs. Bruno slår ut med armene og sier med skingrende stemme at det ikke bare stilles økonomiske krav til EU-medlemmer: "Det er en rekke krav som ikke skrevet i klartekst. Å handle europeisk og å ha en europeisk mentalitet er blant disse!" fortsetter han. Maria fortsetter der Bruno stopper: "Unionen er først og fremst solidaritet medlemmene i mellom" sier hun. "Polen viser ikke denne typen solidaritet når de allierer seg med USA på den måten." På dette tidspunktet er det tydelig for meg at følelser spiller en viktig rolle, ikke bare i diskusjonen, men i hva det vil si å være europeisk. Før jeg får summet meg til å si noe, tar Eric ordet. Han gestikulerer og proklamerer med høy stemme at USA utgjør en trussel for Europa. "USA er farlige! Vi ser det mye tydeligere nå enn før. Spesielt dere i Skandinavia har en tendens til å overse denne faren, men USA er en stor trussel og Europa må stå samlet mot dem!" Før jeg får summet meg til å forsvare min skandinaviske ære, tar Antoine ordet igjen og nyanserer det hele ved å si "Europa må utgjøre en motvekt til USA på det internasjonale plan. Vi trenger en mer balansert verden." Eric fullfører Antoinens resonnement med å si "Jeg er enig med Antoine. Europa er i ferd med å bli noe mer enn et [politisk] samarbeid. Vi er i ferd med å få en grunnlov, vi er i ferd

med å bli en føderasjon. Alle må bidra om det skal fungere, vi må stå sammen!" Antoine, som nå er ferdig med maten sin, tørker seg rundt munnen og sier "Jeg er europeisk! Hvis du ser på passet mitt synes det knapt at jeg er fransk. "Borger av EU" står det med store og tydelige bokstaver, "fransk" må du nærmest lete etter. Europa er en del av min mentalitet!" Antoinens kommentar ser ut til å ha satt punktum for den videre diskusjonen, Bruno samler bestikket sitt og oppsummerer debatten ved å si "Ja, Polen ønsker medlemskap på grunn av de økonomiske fordelene. Ikke bare overføringer til landbruket, men også fordi medlemskap gir dem handelsfordeler. Europa har pumpet så utrolig mye penger inn i det landet, og de vil bare ha mer og mer. Men dessverre mangler de mentaliteten, solidariteten og europeiskheten medlemskapet krever." Maria får siste ord før samtalen tar en ny retning. "Jeg er enig. Storbritannia og Polen er like feige når det kommer til holdning. De er like lite europeiske begge to."

Da alle var ferdige med å spise foreslo Dmitry at vi skulle ta turen til *La Salamandre*, et av byens diskoteker. Jeg gikk hjem for å tenke over kveldens diskusjon. I løpet av kvelden på *L'impro* hadde jeg gjort viktige oppdagelser med hensyn til hvordan unge europeere definerer det europeiske.

Jeg gjengir denne episoden hovedsakelig av to grunner. For det første var dette første gang informantene mine forklarte hva de opplevde som determinerende for europeiskhet. Den andre grunnen til at jeg gjengir denne samtalen, er at etter middagen på *L'impro* skjønnte jeg at feltarbeidet mitt var i ferd med å ta en ny retning, og jeg var endelig litt nærmere en forståelse av hvordan et sosialt, europeisk fellesskap kan være i ferd med å konstrueres. Sagt med andre ord: Denne episoden viser essensen av prosjektet mitt.

Teori

The ideas of Eurocentrism [...] lay not in the idea of Europe itself as a cultural model, but in the structures of a discourse (Delanty 1995:16).

Tidlig i bearbeidelsen av datamaterialet forstod jeg at det var vanskelig å finne *ett* teoretisk perspektiv å tolke mine funn i. Et postnasjonalistisk perspektiv var ikke en tilfredsstillende innfallsvinkel på de delene av materialet, som helt klart bar preg av å være nasjonalistiske eller nasjonalistisk inspirert. Samtidig var ikke nasjonalismeteorier fullgodt på andre deler av materialet mitt. Løsningen ble å la meg inspirere av både nasjonalismeteorier og konstitusjonell patriotisme (postnasjonalisme). For å få dette til, har jeg valgt en diskursiv innfallsvinkel, hvor diskursbegrepet forener de to andre teoretiske perspektivene på hva man kan kalle metanivå, og viser en sammenheng dem i mellom.

Ved å kombinere disse tre teoretiske tilnærmingene er det nærliggende å diskutere om jeg oppnår hva Norman K. Denzin (1989) kaller teoritriangulering. Denzin definerer teoritriangulering som "... a method of widening one's theoretical framework as empirical materials are interpreted" (1989:70). Han understreker at det å kombinere eller triangulere teorier er noe få undersøkelser etterstreber. Men i følge Denzin, vil mye samfunnsvitenskapelig forskning være tjent med en mer utstrakt bruk av teorikombinasjon, fordi "Pitting alternative theories against the same body of data is a more efficient means of criticism – and it more comfortably conforms with the scientific method" (Denzin 1989:69). Mitt mål med å benytte teoritriangulering er ikke å kritisere verken den ene eller den andre teoretiker, snarere å forsøke å vise hvordan man ved å kombinere nasjonalismeteorier og teori om postnasjonalisme, forhåpentligvis får en dypere forståelse av mitt felt.

Diskurs er komplekst begrep og det finnes et stort antall definisjoner, noen mer omfattende enn andre. Likevel synes de fleste å enes om at språk er en viktig bestanddel i en diskurs, og i såkalt diskursanalyse forfekter forskeren å analysere meningen bak språk og handling som et ledd av det sosiale rom hvor meningen dannes (Neumann 2001:38). Nå vil jeg gjerne understreke at jeg *ikke* ønsker å gjøre én diskursanalyse per se av feltet, men snarere bruke diskurs som innfallsvinkel for å forstå forholdene som former det europeiske. Under bearbeidelse av materialet ble det klart at meningsdannelsen antar to former. Den ene er påvirket av det man kan kalle en nasjonalistisk tradisjon og den andre er påvirket av føderalistisk tankesett. I min analyse av de to formene for meningsdannelselse, støtter jeg meg til den franske filosofen Michel Foucaults definisjon av diskurs. Foucaults definisjon tjener mitt felt fordi hans diskursbegrep omfatter tale *og* handling som språklig påvirkede praksiser formes av, og inngår i diskursen. Foucault skriver:

... [D]iskurs er ikke et svakt kontaktpunkt, eller en konfrontasjon mellom en virkelighet og språk, gjensidig påvirkning mellom vokabular og erfaring; [...] ved å analysere selve diskursen svekkes det tilsynelatende sterke forholdet mellom ord og ting [des mots et des choses] og et regelverk for diskursiv praktikk åpenbares. Dette regelverket definerer på ingen måte virkelighetens tause væren eller den normative bruken av et vokabular, men tingenes orden. [...] [O]ppgave[n] består ikke i å behandle diskursen som en gruppe tegn (i betydningen elementer som viser til et innhold eller som er representasjoner), men som praksiser som systematisk former de objektene de omtaler. Diskursen er selvsagt sammensatt av tegn; men hva den gjør er mer enn å bruke tegnene til å betegne tingene. Det

er dette *mer* som umuliggjør en reduksjon til språk [langue] og tale [parole]. Det er dette "mer" som må gjøres kjent og beskrives (min oversettelse, Foucault [1969] 2005:66-67).⁵

Det sentrale i Foucaults definisjon, slik jeg forstår ham, er at diskursene må forstås og analyseres som praksiser som former samfunnsmedlemmene og deres persepsjon av omgivelser og fenomen. Håpet er at min forståelse og bruk av Foucaults diskursbegrep vil være med å synliggjøre for leseren hvordan organisasjoners (her: Stater og internasjonale politiske organisasjoner) oppfatninger og definisjoner av ulike fenomen overføres til og videreføres av samfunnsmedlemmer – hvordan makrostrukturer reproduseres i mikrostrukturer. Samt hvordan dette gir mening til de personer som representerer diskursen. Disse praksisene og reproduksjonen av dem har som sagt to uttrykk: Den ene diskursen om Europa og europeere skal vi ligner mye på de "naturlige felleskap" nasjonalismen forfekter – dette kaller jeg nasjonalismediskurs. Den andre, som jeg kaller føderasjonsdiskurs, er mer påvirket av postnasjonale teorier og derivert av Jürgen Habermas' utledninger om konstitusjonell patriotisme.

Nasjonalismediskurs

Tidlig på 1980-tallet ble det utgitt to verk som har hatt stor betydning for studier av nasjonalstaten og nasjonalisme som fenomen. Ernest Gellners *Nations and Nationalism* (1983) er den ene, den andre er *Imagined Communities* av Benedict Anderson ([1983] 2003). På mange måter utfyller de to verkene hverandre. Hvordan,

⁵ ... le discours n'est pas une mince surface de contact, ou d'affrontement, entre une réalité et une langue, l'interaction d'une lexique et une expérience; [...] en analysant les discours eux-mêmes, on voit se desserrer l'étreinte apparemment si forte des mots et de choses, et se dégager un ensemble de Règles propres à la pratique discursive. [...] [une t]âche qui n'est consisté pas – à ne plus – traiter les discours comme des ensembles (d'éléments signifiants renvoyant à des contenus ou à des représentations) mais comme des pratiques qui forment systématiquement les objets dont ils parlent. Certes, les discours sont faits de signes; mais ce qu'ils font, c'est plus que d'utiliser ces signes pour désigner des choses. C'est ce *plus*, qui les rends irréductibles à la langue et à la parole. C'est ce « plus » qu'il faut faire apparaître et qu'il faut d'écrire (Foucault [1969] 2005:66-67). Denne og alle andre oversettelser fra fransk, er mine oversettelser.

vil jeg kort greie ut om her. I analysen vil jeg knytte nærliggende tema, som etnisitet og hybriditet, opp til nasjonalismebegrepet.

Ernest Gellner definerer *nasjonalisme* som et politisk prinsipp eller en legitimitetsteori, som fordrer at etniske grenser sammenfaller med politiske grenser (Gellner 1983). Nasjonalismebegrepet, slik Gellner presenterer det, er nært knyttet til Max Webers ([1971] 2002) statsdefinisjon; hvor staten har monopol på legitim voldsutøvelse. Statens grenser (de politiske grensene) er i samsvar med det området den etniske gruppen som bebor det sin utbredelse. Befolkningen som oppholder seg innenfor de politiske grensene opplever seg som en del av samme fellesskap. I følge Benedict Anderson ([1983] 2003) er nasjonale (etniske, religiøse eller politiske) fellesskap forestilte. Bakgrunnen for påstanden, er blant annet at man umulig kan kjenne fellesskapets ytre grenser, eller alle mennesker som er del av fellesskapet. Fellesskapet begrunnes historisk gjennom commemorative ritualer og tradisjonsinvenasjon [*invented traditions*] (Hobsbawm & Ranger [1983] 1994), noe som krever en omforming eller tilpasning av historien.⁶

Den nasjonale diskursens oppbygning kan sammenlignes med en omvendt genealogi hvor bruddet, starten på det nye, markeres med død, en fortelling av typen "de som ga sine liv" (Anderson [1983] 2003:204). Både Anderson og Gellner tillegger nasjonalspråket en stor rolle. Et språk, kombinert med skolegang, lesekyndighet og masseproduserte trykksaker (aviser, bøker og lignende), sikrer at borgerne blir presentert for det nasjonalistiske narrativ. Det er interessant å notere seg motsetningen mellom hvordan nasjonalismens talsmenn begrunner det nasjonale fellesskapet som eldgammelt, mens historikeren vil argumentere for at det

⁶ Denne typen historietilpasning eller omskriving av historien er også kjent fra Edmund Leach' verk om Kachin-folket i Burma (Leach [1964] 2001) og fra David Lans monografi "Guns and Rain" fra Zimbabwe (Lan 1985).

er et moderne fenomen. Ikke minst hvordan det å ha en nasjonalitet presenteres som en selvfølge à la det å være av et kjønn. Dette, kombinert med nasjonalismens filosofiske fattigdom – nasjonalismen har ikke produsert noen store tenkere – kaller Anderson ([1983] 2003:5) for nasjonalismens paradoks.

Nasjonalismediskursen, slik den formuleres hos mine informanter og i deler av EUs politikk, er uttrykk for hvordan "gamle" ideer om politiske fellesskap (nasjonalstaten) determinerer forventninger til, og opplevelser og fortolkninger av nye politiske fellesskap (en internasjonal politisk, økonomisk og sosial union). Som vi skal se benyttes både modifikasjon av historie, tradisjonsinvenjering og commemorative ritualer, som teknikker for å bygge et forestilt europeisk fellesskap. Men parallelt med verdensbildet, finnes det praksiser og prosesser av føderalistisk art innenfor praktikantgruppen og EU. Disse kommer til uttrykk i det jeg kaller en føderasjonsdiskurs.

Føderasjonsdiskurs

I følge den tyske filosofen Jürgen Habermas (1992), er det i dagens moderne stater lav koherens mellom etnos og demos, etniske og politiske grenser. Borgerne er ikke en etnisk homogen gruppe, det fellesskap de opplever å være en del av, er basert på at de er sikret like rettigheter gjennom lover og regler som regulerer samfunnslivet. Dette er en samfunnsmodell som tar utgangspunkt i at individer er rasjonelle og samhandler med andre rasjonelle individer. Innenfor denne idealiserte modellen, er personen medlem av det politiske fellesskapet, staten eller føderasjonen, i kraft av de rettigheter konstitusjonen gir henne. Fordi hun er et rasjonelt vesen, vil hun da være lojal overfor det politiske systemet som sikrer henne rettighetene. Denne koblingen, samt borgernes lojalitet ovenfor lovverket (nærmere bestemt konstitusjonen), former den kollektive identiteten. Når disse elementene utgjør den viktigste forbindelsen mellom borger og politisk enhet, kalles det *konstitusjonell patriotisme* (forfatningspatriotisme). Denne typen kobling mellom borgere og

statsapparat hevder Habermas, finnes i stater hvor nasjonalstaten er erstattet av andre politiske prinsipp, hvor for eksempel flere etniske grupper bebor samme område eller hvor stater samarbeider i føderasjoner (Habermas 1992, Eriksen & Weigård 1999).

I mitt materiale, er det som jeg nevner ovenfor, de politiske strukturene, EU, Europarådet og organisasjoner knyttet til deres arbeid (som for eksempel CIIE) som er føderasjonsdiskursens klareste talsmenn, men disse ideene reproduseres og artikuleres også innenfor praktikantmiljøet.

Der hvor Europa oppleves!

*Je vis l'Europe à Strasbourg!*⁷

En disig og kald dag i tidlig i februar 2003 landet jeg på Strasbourg internasjonale flyplass. Mitt første møte med Strasbourg ble annerledes enn hvordan jeg hadde forestilt meg møtet med en av EUs hovedseter ville bli. På vei mot Strasbourg hadde jeg noen timers mellomlanding i Brussel, et annet av EUs hovedseter. Forskjellen i førsteinntrykk mellom de to maktsentra var slående. Med sitt glass og stål, fremstår Brussel lufthavn som kjølig, viktig og stor. Sammen med de mange dresskledde reisende blir den et symbol på den makten som forvaltes i byen. Til sammenligning er Strasbourg lufthavn liten og mørk. Antall flyvinger inn og ut er få, man ser ingen dresskledde menn haste nedover lange korridorer for å rekke neste fly. Sett fra flyplassen virker Strasbourg som en ubetydelig by.

Turen inn til byen går gjennom jordbruksland og forstadsbebyggelse. Lite langs trikkesporet indikerer at dette er et av EUs maktsentra. Strasbourg er til forveksling lik andre byer av samme størrelse. Men i det trikken svinger inn på *Place Kleber* åpenbarer et hav av blå og gule EU-flagg seg. I det jeg og bagasjen min velter av trikken på *Place des Halles*, er jeg nær ved å kolliderer i en informasjonstavle hvor det står: "*Je vis l'Europe à Strasbourg*". Mens jeg rusler mot ungdomsherberget tenker jeg at Strasbourg kanskje er en unik by, ikke bare i fransk, men også i europeisk sammenheng. Allerede samme kveld fikk jeg en smak på Europas tilstedeværelse, da jeg dristet meg inn i ungdomsherbergets bar som var fylt til randen av skoleungdom fra Tyskland, Spania og Storbritannia, på klasseseture til Strasbourg for å møte andre unge europeere og for å oppleve, som de sa det selv, Europa.

⁷ Jeg opplever (lever) Europa i Strasbourg – Strasbourg bys slagord.

I denne delen av avhandlingen ønsker jeg å gi leseren en kort innføring i elementer som har utgjort bakteppet for min studie. Det er blitt hevdet, med rette, at kontekst er et av antropologiens sentrale konsepter fordi en god kontekstualitet gir leseren mulighet til å forstå hvilket "univers" antropologen har hentet sine data fra og tolket sine funn innenfor (Dilley 1999). Ordet *kontekst* stammer fra det latinske *contexere* som betyr å flette sammen (Caplex.no 2007). Når jeg velger å inkludere en gjengivelse av omgivelsene (fysiske så vel som sosiale), er det fordi en slik innlemmelse tillater at man analyserer samfunnet, kulturen, på en måte som ligner den vi benytter i analyse av tekst. Med dette mener jeg ikke en tekst i sin statiske form. Jeg fokuserer på analysen av tekst og på samme måte som man i tekstanalyse inkluderer alle elementer i analysen (grammatikk, virkemidler, budskap og så videre), bør alle kulturens elementer inkluderes i analysen av den. Hvis man utelater disse omliggende, men meningsfulle strukturene, er det vanskeligere å gjøre en god og fullverdig analyse (jf. Geertz [1973] 2000).

Historisk og samtidig rammeverk

illustrasjon 1 Kart over Europa og Frankrike. Strasbourg er markert som et sort/grått punkt på begge kart.

Veien mot dagens Europa. Historisk overblikk

To verdenskriger på under femti år, hvorav begge hadde årsak og utspring i verdensdelen, var en dystre realitet for Europas politiske elite, på slutten av 1940-

tallet. Tidligere forsøk på samarbeid og fredsfremmende allianser, som for eksempel Trippelalliansen, Trippelententen og Folkeforbundet, hadde vist seg å ikke fungere i henhold til de rollene de var tiltenkt. Man følte seg derfor tvunget til å tenke nytt og legge andre premisser til grunn for samarbeidet. En gruppe franske politikere, med Robert Schuman og Jean Monnet i spissen, klekket ut en samarbeidsmodell hvor gjensidig avhengighet skulle sikre fred i Europa. Tanken var, at dersom nasjonene var avhengige av hverandre økonomisk, ville det ikke være lønnsomt å gå til krig mot hverandre. Innbakt i denne tankegangen lå også en idé om gjensidig kontroll med hverandres industri. Denne gjennomsliktigheten ville gjøre skjult opprustning nærmest umulig.

I 1949 ble Europarådet etablert. Europarådets primæroppgave er å sikre samarbeid mellom Europas land og regjeringer. Samarbeidet skal sikre en viss likhet mellom landenes praksis på ulike felt, det være seg innen menneskerettighetsarbeid, velferd og sosial utvikling, kulturelle spørsmål eller økonomi. Per i dag har Europarådet 46 medlemsland og strekker seg over et geografisk område fra Island i nord til Tyrkia i sør, fra de britiske øyer i vest og til Aserbajdsjan i øst. Europarådets hovedsete ligger i Strasbourg og organisasjonen ble en viktig del av mitt felt. Hvert år inviterer Europarådet unge mennesker fra sine medlemsland, til praksisarbeid ved organisasjonens kontorer i Strasbourg. Praktikantperiodene er på tre måneder, men mange får forlenget kontrakten sin med nye tre måneder, spesielt om den opprinnelige kontrakten løper ut ved inngangen til sommeren, for da kommer det ikke nye kull. I løpet av mitt feltarbeid ble jeg kjent med to praktikantkull, disse vil bli nærmere introdusert lengre nede.

Etterkrigstidens vilje til samarbeid ga også et annet resultat, som med tiden har utviklet seg til det vi kjenner som EU. Dagens politiske og økonomiske union, hadde sin spede begynnelse i 1951, da Den europeiske kull- og stålunionen, undertegnet en avtale som sikret tollfri handel med kull og stål, CECA-avtalen (EU

2005d). Dette samarbeidet utviklet seg og stadig nye avtaler kom til. Da samarbeidet gikk over til også å omfatte jordbruksvarer og en felles handelspolitikk, fikk samarbeidet navnet Det europeiske økonomiske felleskap, EEC. Fra 1970-tallet og utover utvidet EEC sitt arbeid til også å inkludere felles retningslinjer for sosiale rettigheter, regionale utviklingsspørsmål og miljøvern. Parallelt med dette, arbeidet man for et felles, europeisk monetært system. Håpet var at alle disse tiltakene ikke bare skulle styrke samholdet mellom europeiske stater på et økonomisk og politisk plan, men at også innbyggerne i de ulike landene, skulle få en følelse av å høre sammen, være del av det europeiske fellesskap (Fontaine 1998). Siden den gang er flere grep blitt tatt i bruk for å styrke det europeiske *sosiale* fellesskap; et eget flagg, egen hymne, Europadag og myntenhet. Grep som til forveksling ligner på elementer tatt i bruk for å skape lojalitet og tilhørighet under nasjonsbyggingen for knappe to århundrer siden, og som vil bli diskutert senere i denne avhandlingen.

Samtidig som EU treffer tiltak som åpenbart er ment å styrke relasjonen mellom politisk organisasjon og *vanlige* mennesker, hevdes det at EUs største utfordring er avstanden mellom nettopp styrende og styrte. Dette såkalte demokratiske underskuddet har blitt debattert ved flere anledninger (se bl.a. Nielsen 2002, Hersom 2004). Dette var noe av utgangspunktet for a jeg ønsket å studere forholdet mellom det sosiale Europa representert gjennom europeere bosatt i Strasbourg, og det politiske og økonomiske Europa, representert gjennom EU og Europarådet. Strasbourg er sete for både Europarådet og Europaparlamentet, med dets folkevalgte og administrasjon. Parlamentets medlemmer (MEP'er) møtes her under sine ordinære sesjoner.

Frankrike og Strasbourg

Strasbourg er Frankrikes syvende største by, med drøyt 260 000 innbyggere. Byen ligger idyllisk og strategisk til ved inngangen til *la Forêt Noire* (*Schwarzwald*), foten av fjellkjeden *Vosges* og ved Rhinens bredd. Havnen på Rhinen har sørget for at

byen har hatt og har en viktig økonomisk og handelspolitisk rolle i Europa. Denne politisk og økonomisk strategiske plasseringen har bidratt til Strasbourgs konfliktfylte historie. Da det ble bestemt at byen skulle huse Europarådets hovedsete sa Ernest Bevin, daværende britisk utenriksminister: "Her er en by som mer enn noen annen har vært offer for de europeiske nasjoners dumhet, for de som trodde at problemer kunne løses gjennom krig. Nå kan den kalles til å bli et symbol på fred og forsoning"(min oversettelse, CIIE 2007).⁸

Strasbourg har gjennom tidene vært en by som på mange måter har moderne og innovativ. Mye av årsaken til dette kommer av at byen ligger ved Rhinen, en av Europas viktigste transportårer.⁹ Strasbourg og områdene rundt var i mange år en nøytral og fri by, uten tilhørighet til noen av Europas større konge- eller keiserdømmer. Men i 1681 erobret Frankrike og Ludvig den 14. byen. Det nye herredømme betydde vanskelige tider for mange av Strasbourgs protestantiske innbyggere, som etter hvert ble drevet fra byen. I den forbindelse er det interessant å notere seg det protestantiske universitetet Martin Luthers etterfølgere hadde opprettet på 1500-tallet, forble Luthersk frem til den franske revolusjon (1789-1799). Strasbourg ble så en del av det tyske keiserdømme, etter Frankrikes nederlag i den fransk-prøyssiske krigen i 1871. Byen forble under tysk flagg frem til Versailles-traktaten ble undertegnet i 1919. Byen ble da tilbakeført til Frankrike. Men under andre verdenskrig gjenerobret Tyskland Strasbourg, og i perioden 1940-1944 var byen tysk. Etter andre verdenskrig fikk Frankrike tilbake herredømmet og man besluttet at Strasbourg skulle huse Europarådet, den første europeiske

⁸ Voilà une ville qui, plus que d'autres, a été victime de la stupidité des nations européennes qui croyaient régler leurs problèmes par la guerre, maintenant elle doit être appelée à devenir un symbole de réconciliation et de paix. På CIIEs sider er Bevin sitert på fransk. Jeg har forsøkt å finne originalsitatet som jeg antar er på engelsk, men har dessverre ikke lyktes i dette.

⁹ Selv i dag er Rhinen en av Europas viktigste transportårer, blant annet fordi elveløpet forbinder Tyskland med Middelhavet gjennom en kanalforbindelse med elven Rhône.

samarbeidsorganisasjonen som ble opprettet i kjølvannet av freden (EncyclopædiaBritannicaOnline 2006, Duby [1995] 1997).

Strasbourgs historie og den rolle som byen har i dag er meget interessant. Den historiske utviklingen, sammen med de stadige omdefineringssprosessene av hva byen er og skal være, gjøres til gjenstand for analyse senere i avhandlingen. Jeg kobler dette opp mot de tiltak EU og Europarådet griper til for å skape følelsesmessige bånd til borgerne.

Praktikantene og frivillige ved CIIE: Europaagenter

Det internasjonale miljøet i Strasbourg er stort, men ser man på ulike grupper for seg, som for eksempel de frivillige ved *Centre d'information sur les institutions européennes*, CIIE, eller praktikantene i Europaparlamentet og Europarådet, så er miljøene små og oversiktlige. Dette har gjort anonymiseringsprosessen til en vanskelig balansegang, mellom på den ene siden å ta hensyn til individet, og på den andre siden å inkludere elementer som jeg mener utgjør interessante parametere i analysen av unge europeeres forhold til egen og andres europeiskhet. En persons bakgrunn, spesielt nasjonalitet, men også alder, utdanning og kjønn viktige elementer i konstruksjonen av person. Derfor vil det være mulig for medlemmer av praktikantmiljøet å dra kjensel på seg selv og andre, samtidig som de samme personene sikkert ikke vil kjenne seg igjen i alt det "deres person" sier og gjør. Samtlige praktikantene har fått nye navn, noen har fått ny nasjonalitet, i tillegg har enkelte fått ny alder. Jeg har også "slått sammen" et par personer som har tatt form av en eller flere nye personer.

I løpet av avhandlingens ulike faser har jeg forsøkt å identifisere og ta hensyn til eventuelle etiske implikasjoner forbundet med å presentere personer på den måten vi antropologer gjør. Uavhengig av om jeg har studert tekst, samtale med mennesker eller observert, har mitt mål vært å få et helhetlig bilde av situasjon og

buskap. Jeg har bestrebet meg på å gjengi mine informanternes tolkninger og meninger, hva de selv sier er motivene bak handlinger. Når det er sagt, må det føyes til at enhver gjengivelse *er* tolket av meg. Antropologen Signe Howell påpeker i denne forbindelse viktigheten av å synliggjøre egne tolkninger, og gjennom synliggjøringen åpne for debatt rundt de tolkningene en gir (Howell 1994). Dette rådet har jeg forsøkt å følge i avhandlingen.

Mine informanter er ikke utvalgt etter statistiske idealer om stratifikasjon og tilfeldige utvelgelse, altså er ikke funn og konklusjoner universelle for verken strasburgere [*des strasbourgeois*],¹⁰ europeere eller andre. Praktikantene er utvalgt av de organisasjonene de arbeider i, noe som er interessant i seg. Europarådet og EU velger motiverte og godt kvalifiserte unge til sine praktikantprogram. Praktikantene er valgt for å representere europeisk identitet, og de er i seg et uttrykk for det europeiske prosjektet. Verken praktikantene eller de frivillige ved CIIE er typiske strasburgere, de er representanter for en politisk interessert elite. Praktikantene og de frivillige ved CIIE formes av og former diskursene om det europeiske. Vi kan derfor si at de er agenter for det europeiske prosjektet, eller europaagenter. Dette gjør både praktikantene og CIIEs frivillige interessante som informanter.

Bofellesskapet – vårt spanske herberge:

L'auberge Espagnol, det spanske herberget,¹¹ er tittelen på en film av Cédric Klapisch fra 2002. Filmen handler om en gruppe Erasmusstudenter fra forskjellige europeiske land, som deler en leilighet i Barcelona.¹² Men det ble også kallenavnet på bofellesskapet jeg bodde i, i Strasbourg. Grunnen til at vi fikk dette kallenavnet var

¹⁰ Strasburger er min fornsking av den franske termen *strasbourgeois*, som viser til en person bosatt i Strasbourg.

¹¹ Norsk tittel: Adresse Barcelona.

¹² *Erasmus* er navnet på et av EUs utvekslingsprogrammer.

fordi vi, som personene i filmen kom fra forskjellige land. Foruten meg, bodde fire andre i den romslige leiligheten. Vi hadde hvert vårt rom og delte stue, kjøkken og bad. Bofellesskapet har, som leseren vil se, en sentral plass i mitt empiriske materiale. Noen vil sikkert hevde at jeg burde gitt bofellesskapet enda større plass enn hva jeg gjør. Årsaken til at jeg ikke bruker leiligheten som basis for hele analysen, er at bofellene mine klart uttrykte at de ikke ønsket å være mine studieobjekter når de var hjemme. Jeg velger å respektere deres ønsker, men har fått deres tillatelse til å presentere noen episoder.

Leiligheten ligger i et av Strasbourgs eldre og finere strøk. Bygningene er forseggjorte og har fine detaljer og utsmykninger. Alleen av trær som følger hele avenyen, lager en frodig ramme rundt rekkene av sandsteinsgårder. Med få unntak er alle gårdene i dette området fra slutten av 1800-tallet og rager ikke høyere enn fire til fem etasjer. I første etasje i gården vår, bor en barnefamilie, i tillegg er det en psykologpraksis der. I denne delen av Strasbourg er det vanlig at en bygning rommer både forretningsvirksomhet og boliger. I andre etasje bor en eldre, enslig dame og et ektepar i 50-årene. Vi holder hus i den ene leiligheten i tredje etasje, over gangen bor en enslig mann. I fjerde etasje hører et ektepar og en familie hjemme.

Rommet mitt ligger til venstre, rett innenfor døren til leiligheten vår. På andre siden av gangen er Andrés rom. André er 26 år og fra den sørvestlige delen av Frankrike. Han jobber som flyktingguide,¹³ i tillegg til å være praktikant på Europarådets kontor for menneskerettigheter. André er vokst opp i en liten landsby med foreldre

¹³ André arbeidet frivillig i en organisasjon som tilbyr gratis juridisk rådgiving og assistanse til flyktinger og asylsøkere. I tillegg til dette tilbudet, kan asylsøkere få hjelp til oversettelse og forklaring av brev og annen korrespondanse fra den franske stat, hjelp til å navigere i det franske velferdssystemet og hjelp til å bli bedre integrert i samfunnet de bor i. I mangel av en bedre oversettelse, kaller jeg det *flyktingguide*, da dette er en term vi kjenner fra det norske tilbudet til flyktinger og asylsøkere.

som arbeidet i industrien. Han er den første i sin familie som har tatt høyere utdanning og som har reist utenfor Frankrike.

Ved siden av Andrés rom bor Serena. Hun er 23 år, fra Milano og er praktikant på Europarådets kontor for kulturarv, og er spesielt opptatt av kulturformidling. Serena har benyttet seg godt av *Erasmus*-samarbeidet, og hun har studert i Frankrike og Østerrike i tillegg til i hjemlandet Italia. Over gangen for Serena holder Bruno hus. Bruno er 23 år og utdannet jurist. Han er oppvokst i en av Paris' finere forsteder, med tysk far og fransk mor. Begge foreldrene arbeider for velrenommerte franske bedrifter, noe Bruno ikke ønsket. Derfor søker han å gjøre karriere innen europasamarbeidet. Bruno er også praktikant på Europarådets kontor for menneskerettigheter, der får han etter hvert fikk fast stilling.

Lengre ned i gangen ligger stuen og badet, før man kommer til Serges rom. Serge er 28 år og arbeider som forsker ved universitetet for økonomiske utdannelse. Han kommer opprinnelig fra en middelsstor by vest i Frankrike, men har bodd i Strasbourg de siste 10 årene. Serge er aktiv i det franske kommunistpartiet, *Partie Communiste*, og veldig opptatt av latinamerikansk språk og kultur. Under studiene var han Erasmusstudent i Norge. Han er veldig opptatt av å hjelpe meg med informasjon som han håper kan hjelpe meg i min forskning, men veldig skeptisk til å være forskningsobjekt. Serge er likevel min viktigste samtalepartner når jeg skal forstå innviklede traktattekster eller i lesing av *The European Voice*.

Praktikantene

De øvrige praktikantene og ansatte i Europarådet og Europaparlamentet (som jeg ved felles omtale refererer til som *praktikanter*) vil i varierende grad opptre i løpet av avhandlingen, noen oftere enn andre. Men jeg ønsker like fullt å gi en kort presentasjon av alle praktikantene, både de som opptrer ofte og de vi bare møter én gang. Som et ledd i å gi en mest mulig helhetlig gjengivelse eller presentasjon av

feltarbeidet, opplever jeg det som viktig å introdusere leseren for hele gruppen av praktikanter.

Antoine er 25 år og arbeider sin første periode som praktikant i Europaparlamentet denne våren. Han er opprinnelig fra en middels stor by sør i Frankrike og har flyttet til Strasbourg på grunn av praktikantjobben. Antoine er en betrakter som holder seg i bakgrunnen når diskusjoner og meninger blir for sterke. Antoinenes faglige bakgrunn er jus og filosofi.

Maria er kollega av Bruno på Europarådets kontor for menneskerettigheter. De er like gamle og kommer godt over ens. Hun er fra en liten landsby i fjellene sør på Kypros. Hun har et brennende engasjement for politisk samarbeid på tvers av landegrenser, og ser på praktikantoppholdet som en inngangsport til en karriere innen den kypriotiske forvaltningen eller aller helst; EU-byråkratiet.

Eric er også kollega av Maria og Bruno, og deres forbilde. Eric er i begynnelsen av 30-årene og arbeider ved Europarådets kontor for menneskerettigheter. Som en av få i praktikantmiljøet, er faktisk ikke Eric praktikant. Han har fast stilling, men er blitt en del av miljøet fordi han er mentor for et par av praktikantene. Eric er utdannet jurist, med spesialisering i internasjonal rett.

Spanske Inéz er i slutten av 20-årene. Hun arbeider ved Europarådets kontor for kulturarv. Inéz er i Strasbourg på en midlertidig kontrakt gjennom den spanske forvaltningen. Sammen med praktikanten Nathalie på 24 år fra Sør-Italia og 28-årige Ligia fra Bucuresti, utgjør hun Serenas nærmeste krets. De fire jentene tilbringer mye tid sammen, gjerne uten resten av praktikantgruppen. Serena, Inéz og Nathalie arbeider sammen, mens Ligia arbeider med velferds- og rettighetsspørsmål for Rom-folk og andre reisende ved kontoret for Sosial samholdighet (*Social Cohesion*).

Hennes engasjement for Romani-folk har inspirert de andre jentene til å delta i det frivillige arbeidet som drives for reisende i Strasbourg-regionen.

24-årige Dmitry er fra Ukraina. Hans far er diplomat, og Dmitry, har bodd store deler av barndommen i ulike europeiske land. Han har hele sin skolegang fra det franske skolesystemet og regnes nærmest som fransk av de øvrige praktikantene. Dmitry er praktikant i Europaparlamentet og kan være det fordi han har både ukrainsk og fransk statsborgerskap, såkalt dobbelt statsborgerskap. I likhet med Dmitry har Yasmin fra Tyrkia dobbelt statsborgerskap. Hennes bakgrunn er ikke ulik Dmitrys. Som han, er også hun barn av en diplomat og har gått i fransk skole mens faren tjenestegjorde i utlandet. Yasmin er utdannet filolog med hovedvekt på fransk og engelsk litteratur, men har et brennende politisk engasjement. Det politiske engasjementet er årsaken til at hun jobber sin andre periode som praktikant og får et vikariat i Europarådets kontor for kulturarv mens jeg er på feltarbeid i Strasbourg.

Gjennom Yasmin blir jeg introdusert for Mehmet, som arbeider for den tyrkiske delegasjonen til Europarådet. Mehmet er forlovet med den franske praktikanten Héléne på 23 år. Héléne hospiterer sammen med tyske Liesl på 25 år, i Europaparlamentets generalsekretariat. Liesl og Héléne er begge filologer og opptatt av hvordan manglende fremmedspråkkunnskaper i den europeiske befolkningen er en hemsko for integrasjon.

Centre d'Information sur les Institutions Européennes

Centre d'Information sur les Institutions Européennes (CIIE), De europeiske institusjoners informasjonssenter, er EUs offisielle informasjonssenter i Strasbourg. CIIE er et såkalt *Infopoint Europe* (IPE), Europeisk informasjonspunkt, og ett av flere lignende senter lokalisert i byer over hele Europa. CIIEs skal informere alsasere om EU, EUs programmer og politikk. Dette gjøres gjennom å distribuere brosjyrer, holde

ustillinger, kurs, debatter og lignende for europeere i Strasbourg-regionen (CIIE 2005). Det er Alsaces regionsråd, stor-Strasbourg, det franske utenriksministeriet som sammen med Europakommisjonen bidrar med CIIEs driftmidler. CIIE er en liten organisasjon som sysselsetter fem personer på fulltid og en på deltid. I tillegg til de faste ansatte og en mengde frivillig, er det til enhver tid en eller to praktikanter som jobber der.

Anne og Céline arbeider begge frivillig for CIIE, og driver utstrakt informasjonsarbeid mot skoler og andre institusjoner. Deres hovedoppgaver er å lære skolebarn i 10-årsalderen om EU og europeisk samarbeid gjennom et spill kalt *l'Europovoyageur* [Europareiser'n]. Anne er nylig blitt pensjonert. Hun er enke og bor alene i Strasbourg sentrum. Hun er opptatt av å reise og oppleve nye steder i Europa. Mens mannen fremdeles levde og barna var små, ferierte de en del i Polen hvor mannen hennes hadde forretningsforbindelser. Annes motivasjon for å engasjere seg i CIIEs arbeid, er at hun mener kunnskap er eneste måten å gi barn tilknytning til Europa på. Hun håper at neste generasjons europeere skal ha de samme følelsene for Europa som hennes generasjon hadde for sine fedreland.

Céline er i begynnelsen av 40-årene og bosatt i Strasbourg som en følge av et kompromiss mellom henne og hennes tyske mann. Céline er opprinnelig fra Bretagne, vest i Frankrike, hvor foreldrene var jordbrukere. Selv arbeider hun i en bedrift, som driver på begge sider av den tysk-franske grensen. Hun arbeider frivillig for CIIE mens hun går gravid og har fødselspermisjon fra den vanlige jobben sin. Hennes sterkeste motiv for å bruke permisjonstiden til dette arbeidet er at hun gjennom sine øvrige tre barn ser hvordan noen foreldre viderefører ukkorrekt og negativ kunnskap om EU til sine barn. Hun ser det som en av foreldregenerasjonens viktigste oppgaver å sørge for at barna ser hvilke positive effekter Europasamarbeidet har.

Metode

De data som behandles og analyseres i denne avhandlingen, er samlet på ulike måter. Brorparten av det empiriske materialet er samlet inn under en nesten seks måneder lang feltarbeidsperiode i 2003.¹⁴ I tiden etter at feltarbeidet ble avsluttet og i løpet av skriveprosessen, har jeg beholdt kontakten med flere av dem jeg møtte i Strasbourg. I hovedsak har vi kommunisert og utvekslet informasjon per e-post eller over nettbaserte meldingstjenester.

Jeg var blitt advart mot de vanskeligheter som gjerne er forbundet med å gjøre feltarbeid i vestlige samfunn, i byer og ikke minst knyttet til mektige organisasjoner. Som antropologen Laura Nader (1974) påpeker i artikkelen "Up the anthropologist – Perspectives Gained from Studying Up", medfører studier av organisasjoner hvor mye makt er konsentrert utfordringer med hensyn til det å få innpass. Nå må det sies at innpass og veien mot et tillitsfullt forhold til de man ønsker å studere, gjerne oppleves som broket for mange antropologer, uavhengig av felt. I studier av organisasjoner forvalter gjerne den potensielle informantene mer makt enn antropologen, og veien til tillit kan synes lengre eller være mer komplisert. Faktorer som kjønn, klasse, hudfarge og andre fysiologiske og sosiale kjennetegn kan også begrense tilgang. Under mitt feltarbeid var de største utfordringene med hensyn til tilgang, knyttet Laura Naders (1974) problematikk: De som forvaltet kunnskapen jeg ønsket å få tilgang til, regulerte også adgangen til institusjonene, og til dels også personene, som jeg ønsket kontakt med.

Ved avreise hadde jeg, til tross for advarslene, en idé om at jeg lettere ville komme i kontakt med mulige informanter om jeg gikk via organisasjoner med interessefelt

¹⁴ Februar til juli 2003.

som falt innenfor eller tangerte mitt prosjekt. Via Internett fikk jeg oversikt over frivillige organisasjoner i Strasbourg med EU som felt. Jeg kontaktet noen av disse, deriblant *Jeunes européennes*, Europeisk ungdom, og *Mouvement européen*, Europabevegelsen, og avtalte møter ganske umiddelbart etter ankomst. Likevel ble ikke disse organisasjonene mine viktigste informasjonskilder. Det ble derimot praktikanter i Europarådet og EU-parlamentet og frivillige ved CIIE.

Metode- og datatriangulering

We should combine theories and methods carefully and purposefully with the intention of adding breadth or depth to our analysis, but not for the purpose of pursuing "objective" truth (Fielding & Fielding i Denzin 1989:63).

Under feltarbeidet falt det naturlig å kombinere ulike metoder og teknikker. I planleggingsfasen, forut for avreise, forberedte jeg meg på hvilke metodiske grep jeg ønsket å kombinere, og hvorfor jeg mente de ville være en nyttig kombinasjon. Tidligere skriver jeg om nytten av å kombinere ulike teorier, såkalt teoritriangulering (se s. 12). I forfølgelsen av å få et enda mer komplekst bilde av det europeiske, benytter jeg flere teorier, metode og kilder. I prosjektbeskrivelsen min skrev jeg at kombinasjon av ulike metoder [metodetriangulering] og kilder [datatriangulering] ville hjelpe meg få en dypere forståelse av de data jeg samlet inn (Bergseth 2002).

Metodetriangulering innebærer å kombinere ulike metoder i studier av samme fenomen (Denzin 1989). Fruktbarheten i å kombinere ulike metoder, ligger i at de ulike metodene utfyller hverandres mangler. Tanken er altså at kombinasjonen vil gi et mer helhetlig bilde eller en tykkere beskrivelse (jf. Geertz [1973] 2000). I tillegg til metodetriangulering, foreslår Denzin (1989) at forskeren sambruker data fra

forskjellige kilder. Dette kaller han datatriangulering. Datatriangulering medfører at forskeren kan utnytte hver metode maksimalt fordi forskjellige kontekster og personer fremstiller samme fenomen ulikt. Denzin anbefaler at man systematisk velger ulike situasjoner eller individer, slik at fellestrekk dem i mellom kan identifiseres.

En tilfeldighet gjorde at datatriangulering ble mindre vanskelig enn forventet. Kort tid etter ankomst i Strasbourg ble jeg, som jeg nevner ovenfor, tilbudt et rom i bofellesskapet. Flere av bofellene mine arbeidet, eller hadde arbeidet som praktikanter i Europarådet. Bofellene mine ga meg innblikk i deres opplevelser av europeiskhet. Samtidig ga de meg adgang til andre praktikanter i Europarådet og EU-parlamentet som oppholdt seg i Strasbourg på denne tiden. Jeg forsøkte å følge med praktikantene i det meste det de gjorde. Det var uproblematisk å få tilgang til deres sosiale arena på fritiden. Verre var det å få tilgang til de felt som befant seg innenfor arbeidslivssfæren. Både Europarådet og EU-parlamentet er strengt adgangsbevoktet, og man må inviteres av en ansatt for i det hele tatt å kunne sette bena innenfor. Selv med invitasjon var mange områder, som praktikantenes reelle arbeidssituasjon (møter, skrivearbeid, telefonsamtaler og lignende), utgjengelige for meg (jf. Nader 1974). Derfor er data fra praktikantene samlet inn i settinger som tangerer arbeidssituasjonen. Denne gruppens kollegium, var identisk med deres sosiale omgangskrets og fordi arbeidet ofte ble tema også i sosiale sammenhenger. På middagsbesøk, fest eller under mine besøk i de aktuelle institusjonene, fungerte det dårlig å benytte strukturerte intervjuer som kommunikasjonsform. Selv på tomannshånd ble intervjuformen rett og slett for formell og unaturlig. Med praktikantene var det samvær, samtale og diskusjon (deltagende observasjon) som var den viktigste metoden. Derfor opplevde jeg det som ekstra viktig å delta i ulike settinger og med ulike undergrupper innenfor miljøet. Praktikantgruppen gir meg derfor mulighet til å gjøre analyse på aggregatnivå (på tomannshånd) og på interaktivt nivå (samhandling i praktikantgruppen og i bofellesskapet). Dette kobler

jeg til et kollektivt nivå ved å formidle hvordan mine informanter i praktikantmiljøet, som del av et større, europeisk fellesskap, speiler holdninger som presenteres av organisasjonene de arbeider for, og i mediene (jf. Denzin 1989).

Praktikantmiljøet var, som tidligere nevnt, lite og de fleste praktikantene hadde oversikt over gruppens medlemmer. Jeg fryktet at et så lite miljø kunne være arnested for meninger og oppfatninger som ikke var gjengse utenfor gruppen. Derfor bestemte jeg meg for å benytte en annen informantgruppe aktivt. I Strasbourg er det opprettet et informasjonssenter for europeiske organisasjoner (primært EU og Europarådet). CIIE, som ble presentert ovenfor, rekrutterer personer til å drive frivillig (non profit) informasjonsarbeid i blant annet skoler. I møter med CIIE-frivillige Anne og Céline, var strukturerte intervjuene en god innfallsvinklet. Jeg ønsket en kontrollgruppe som jeg kunne sammenligne data fra praktikantgruppen med (datatriangulering på kollektivnivå jf. Denzin 1989). Ved å ta utgangspunkt i forberedte spørsmål når jeg møtte Anne og Céline, var jeg sikrere på å få belyst de tema jeg hadde behov for å vite mer om. Samtidig oppdaget jeg at mine forberedte spørsmål og intervjusituasjonen la en ramme rundt møtene, som de var komfortable med.

Som et supplement til data innsamlet gjennom samtaler, intervjuer og deltagende observasjon, har jeg brukt en del tekstanalyse. Under hele feltarbeidet abonnerte jeg på en avis med europeiske ambisjoner, *The European Voice*. Oppslag og artikler ble som nevnt ofte diskutert med Serge, en av bofellene mine. Han fungerte også som sparrepartner når jeg tolket informasjonsbrosjyrer utgitt av EU og Europarådet.

Underveis i skriveprosessen og etterhvert som bearbeidelsen av funnene skred frem, har nye spørsmål meldt seg. Fordi jeg hadde et behov for å få bekreftet av mine tolkninger og fremstillinger var i samsvar med informantenes, derfor har jeg hatt kontakt med flere av dem på e-post og via meldingstjenester. Disse

kommunikasjonsformene er i dag gjenstand for studier på samme måte som man tidligere har gjort tekstanalyser av brev (se for eksempel Wilson & Peterson 2002). I tråd med dette mener jeg at e-post og lignende korrespondanse også må kunne betraktes som, og analyseres som en mellommuntlig genre. Den skriftlige genren vi finner i brev og e-post, gir tilgang til et nytt empirisk felt, som ligger i skjæringspunktet mellom det talte og det skrevne ord (jf. Archetti 1994). Selv om alle disse tekstanalysene ikke blir gjengitt i detalj, i den videre teksten, har de bidratt til vevingen av det bakteppet og de rammer jeg har tolket informantutsagn og observasjoner innenfor.

Del 2: Bygge Europa

Europeiske byggeklosser

Far away from the Europe of regulations and institutions, the fragments of a cultural identity and European life-styles are secretly emerging. This scrumptious identity is carefully stored away in holiday snapshots and memories of art, literature, music, buildings and landscape. It has been captured and promoted in institutions and schemes that allow people to experience Europe directly – unmediated by governments and EU institutions. The most visible ones are the ERASMUS exchange program, the Eurovision Song Contest, Inter-rail and the Channel Tunnel (Mark Leonard sitert i Shore 2000:227).

Sentralt i både i føderasjonsdiskursen og i nasjonalismediskursen, er teknikker og grep EU har tatt i bruk for å "bygge Europa". Integrasjonsprosessen i Unionen går fra å omfatte politisk og økonomisk samarbeid, til også å omfatte EU som et kulturelt prosjekt. Med andre ord, det finnes i dag en rekke tiltak iverksatt av EU for å knytte bånd mellom borger og union. I denne delen av avhandlingen identifiserer jeg noen av disse tiltakene. Gjennom empiriske eksempler tar jeg leseren med inn i mine informanternes hverdag, slik den er påvirket av integrasjonstiltakene. For å få en dypere forståelse av prosessene, gir jeg også en introduksjon til det kulturpolitiske bakteppet som har bidratt til de symbolske uttrykksformene. Disse presentasjonene munner ut i en drøfting av hvorvidt teknikkene som tas i bruk for å bygge Europa, fyller sine roller som commemorative ritualer og identitetsankere.

Symboler og "invented traditions"

En onsdag formiddag i mai går André og jeg mot *Place Broglie*. Han har fri fra jobben og skal overraske kjæresten sin med lunsj i parken. Jeg skal handle grønnsaker og titte på utvalget i de mange bodene på markedet. Det er marked på *Place Broglie* foran rådhuset hver onsdag og lørdag, og det er alltid et godt utvalg av ferske gårdsprodukter, krimskrams og annet hjertet eller maven måtte begjære. Men denne onsdagen er noe annerledes. Når vi nærmer oss de første bodene ser jeg at torghandlerne har pyntet markisene på bodene sine med girlandere av EU-flagg. "Se André!" Sier jeg og peker. "Se, de har pyntet til Schumandagen og hengt opp flagg på alle bodene." André rister oppgitt på hodet og sukker, jeg skjønner at han ikke deler min begeistring, så jeg spør om han ikke liker det. "Vel" svarer han "jeg synes det sender feil signal om hva Europa [EU] er når flagget eksponeres på den måten. Holder det ikke med at rådhuset flagger det franske og det europeiske flagget og at *Place Kleber* er fullt med flagg?" Han ser oppgitt på meg mens vi rusler mot *la crèmerie*, boden hvor de selger oster og andre meieriprodukter. "Men dette er jo for å pynte opp i forbindelse med Schumandagen. For å minne oss om den, er det noe galt med det?" André trekker på skuldrene, stikker brødet vi kjøpte hos bakeren på vei til markedet ned i posen med ost: "Det er vel heller at jeg føler at det å vise flagg på denne måten ikke er positivt. Jeg vet at dere har et annet forhold til det i Norge med 17. mai og alt det der, men jeg tenker med en gang på fascisme og nasjonalisme når jeg ser flagg. Og jeg synes ikke det hører sammen med EU." "Men finnes det EU-fascister da?" spør jeg. André rynker brynene, "Tja, jeg vet ikke. Det er vel heller [Jean Marie] le Pen og *Front National* og deres bruk av det franske flagget som gjør at jeg tenker om flagg på den måten. Jeg synes ikke flagg er interessant, de har utspilt sin rolle og er ikke noe Europa [EU] har bruk for om vi skal bli en føderasjon."

EU (da EEC) begynte et bevisst arbeid med å utvikle en europeisk identitet allerede i 1973. Men Arbeidet kom ikke ordentlig i gang før på midten av 1980-tallet. I 1986 tok EU (da EF) i bruk Europarådets flagg, det asurblå med tolv gule stjerner i en sirkel. Parallelt arbeidet man med visjonære ideer om hvordan en europeisk

identitet kunne etableres. En flerspråklig TV-kanal, et europeisk vitenskapsakademi, utvekslingsprogrammet og et europeisk lotteri (hvor prispengene ble beregnet i ECU).¹⁵ Dette er tema som jeg diskuterer i løpet av avhandlingen, jeg ser på tanken bak tiltakene og hvordan de påvirker mine informanter.

På markedet på *Place Broglie* denne formiddagen i mai ble vi oppmerksomme på to av resultatene av 1980-tallets bevissthet rundt nødvendigheten av symboler for å "bygge" Europa. Det ene var flagget, det andre var Schumandagen. Når André sier at han mener at flaggene på markedet sender feil signal er han påvirket av føderasjonsdiskursens lov- og rettighetsfokus. Denne typen eksponering av symboler blir negativt i en føderasjonsdiskursiv sammenheng, fordi et postnasjonalt føderasjonsfellesskap skal være tuftet på fornuft og like rettigheter, ikke på følelser som symboler er ment å vekke.

Flagget

EU (da EF) tok altså i bruk det asurblå flagget med tolv gule stjerner i 1986. Da hadde det vært i bruk av Europarådet siden 25. oktober 1955. Det første forslaget til et felles flagg for Europa ble presentert allerede i 1930. Etter andre verdenskrig ble det blåst nytt liv i ideen, og ved etableringen av Europarådet skjøt debatten fart. Det var enighet i forsamlingen om at organisasjonen burde ha sitte eget emblem, men hvordan det skulle se ut og hvilke verdier det skulle reflektere, var det mange meninger om.

Etter turen på markedet med André tenkte jeg mye på hva flagget faktisk symboliserte. André uttrykte sterke følelser mot flagget, samtidig forstod jeg at

¹⁵ ECU var navnet på den felles europeiske myntenheten før man vedtok å endre navnet til Euro (€).

dette var et viktig redskap for EU og deres forsøk på å skape en europeisk mentalitet. Kommer du til Strasbourg skal det godt gjøres å *ikke* se et europeisk flagg. Det blå og gule emblemet vaier på byens torg, foran offentlige bygninger, det pryder suvenirer og gateskilt. Det er en påminnelse om hvilken rolle byen man befinner seg i, spiller i Europa, men også hvilken rolle Europa spiller i byen.

En nedtegnelse i feltnotatene mine, ble også avgjørende for at jeg velger å vie flagget plass i denne avhandlingen. En formiddag like etter jeg kom til Strasbourg satt jeg og leste informasjonsbrosjyrer om EU, som en av de ansatte ved ungdomsherberget hadde gitt meg. I notatboken min har jeg skrevet "Forsiden er blå med bare tolv (!!!) gule stjerner...", jeg var overrasket over at brosjyren, som var utgitt i 2002, ikke var oppdatert på antall medlemsland. Jeg trodde at hver stjerne symboliserte ett medlemsland, slik som i USAs flagg. Senere oppdaget jeg at jeg ikke var alene om å lese denne symbolikken ut av Europas flagg. Heller ikke Anne eller Céline hadde tolket "den rette" symbolikken ut av flagget. Som meg trodde det at hver stjerne stod for et land. Men under et opplæringsseminar hos CIIE hadde de blitt forklart at dette ikke er tilfellet.

Hva skal så flagget symbolisere? I sakspapirer fra Europarådet kan man lese at motivasjonen for å gi Europa et flagg var at "Europas samling bør finne sitt symbolske uttrykk" – et klart nasjonalismediskursivt argument. Forslagene til hvordan det symbolske uttrykket skulle se ut var mange.¹⁶ En boktrykker fra Alsace, Camille Manné, mente flagget burde bestå av elementer fra medlemslandenes flagg. I august i 1949 fremla han sitt forslag for Europarådet. Flagget er en syntesefortelling eller en symbolhybrid, hvor hver del (hvert medlemsland) var representert i helheten (Europarådets flagg). Manné har tatt utgangspunkt i fargene

¹⁶ Alle forslagene er samlet i vedlegg.

fra medlemslandenes flagg, og rangert dem etter hyppighet: Rødt og hvitt var de fargene som oftest gikk igjen og derfor har disse fått mest plass. Manné fridde også til Strasbourgs innbyggere med sitt forslag, da rødt og hvitt er fargene i byvåpenet. Dessverre ble ikke Mannés forslag like godt mottatt som det var forberedt, og arbeidet med å finne et flagg fortsatte.

Greve Coudenhove-Kalergi var på denne tiden generalsekretær i Den europeiske parlamentære union og tilbød Europarådet å ta i bruk deres emblem. I et brev til Europarådet presenterer han fem kriterier han mente flagget burde oppfylle:

- 1) Det bør være et symbol på vår felles sivilisasjon.
- 2) Det bør representere et europeisk emblem.
- 3) Det bør ikke provosere til rivalisering mellom medlemsnasjoner.
- 4) Det bør gjengi en tradisjon.
- Og 5) det bør være vakkert og verdig (Europarådet 2004b).

I følge greven oppfylte hans forslag samtlige av disse kravene: Gullplaten symboliserer solen og den gresk-latinske tradisjonen, sammen med korset, som representerer kristendom, oppsummeres den moderne, europeiske kultur. Det var allerede et kjent symbol og det ikke lignet noe annet flagg. Han avslutter argumentasjonen sin med å si at "[...] flaggets skjønnhet og verdighet er det aldri satt spørsmålstegn ved" (Europarådet 2004b).

Heller ikke Greve Coudenhove-Kalergis forslag ble vedtatt, debatten om Europas emblem fortsatte. I 1951 vedtok Europarådet at det skulle avholdes en avstemning over tolv innkomne forslag til emblem. I sakspapirene som gikk ut til rådsmedlemmene sto det: "[Flagget skal] ha en tilfredsstillende symbolsk betydning, være enkelt, lettfattelig, harmonisk, ha et behagelig utseende og ha en ortodoks heraldisk design" (Europarådet 2004b).

Blant de innkomne forslagene gikk mange av de samme symbolene eller tegnene igjen. Flere forslag inneholdt kors og det ble fremholdt at flagget burde inneholde et

kors, siden over halvparten av medlemsnasjonene hadde kors i sine flagg. Men dette falt den tyrkiske delegasjonen tungt for brystet, og da også en britisk representant gikk imot å bruke et kristent symbol, gikk man bort fra disse forslagene (Bichet 1985, Europarådet 2004b).

Noen av forslagene inneholdt ordet "Europa" eller bokstaven "E". Tanken var at dette var den sikreste måten å fortelle hvem emblemet tilhørte. Men kritiske røster hevdet at flagg med bokstaver lignet mer signalflagg enn emblemer. Den siste hovedgruppen av flagg var de som inneholdt stjerner og andre himmellegemer. Dessverre klarte man heller ikke å enes om et av disse forslagene, da det var delte meninger om hva hver stjerne skulle symbolisere. Var det bare medlemsland som kunne få en egen stjerne, eller skulle også assosierte medlemmer indikeres på denne måten (Bichet 1985, Europarådet 2004b)?

Debatten omkring hvilken bunnfarge flagget skulle ha, var ikke mindre omfattende. Da man til slutt bestemte seg for en blå bunn, hadde man forkastet hvitt og grønt. Man valgte blått, fordi fargen gikk igjen i flere av forslagene og fordi blått regnes for å være Europas sanne, heraldiske farge (Europarådet 2004b). Jeg tror denne påstanden stammer fra en vanlig mistolkning av Det olympiske flagget. Det er korrekt at de fem ringene i emblemet symboliserer de fem kontinent, men ringenes farge har ikke noe med kontinentene å gjøre. Derimot er fargene valgt fordi minst én av de fem fargene; rød, blå, gul, grønn og sort, finnes i alle verdens flagg (IOC 2004). Greve Coudenhove-Kalergi argumenterer for blått fordi det er den eneste fargen som man ikke forbinder med noe annet:

Blått er den naturlige bakgrunn for solen og et symbol på fred. Blå er nødt til å bli det europeiske flaggs basisfarge siden alle andre farger har en spesiell betydning: Det røde flagg = bolsjevisme; det grønne flagg = islam; det gule flagg = karantene; det sorte flagg = sorg; det hvite flagg = overgivelse (Europarådet 2004b).

Selv med klare kriterier og mange gode forslag kom man ikke til enighet, og i 1951 vedtok Europarådet å nedsette en komité som skulle utarbeide Europas flagg. Komiteen ble ledet av Robert Bichet, og den fremla sitt første forslag kort tid etter; et blått flagg med åtte gyldne ringer lenket sammen. Ringene og lenken skulle symbolisere helhet og felleskap. Men kritikerne hevdet det lignet en telefonledning, så komiteen ble bedt om å utarbeide et nytt. 25. oktober 1955 vedtok Europarådet Bichet-komiteens andre forslag; et blått flagg med tolv gule stjerner i en sirkel (Bichet 1985).

Blått ble valgt fordi det, i henhold til heraldikken, er en guddommelig farge. Det er himmelens og således gudenes hjemsteds farge. Denne koblingen mellom guddommelighet og blå gjorde at det også er en farge som forbindes med kongelige (Achen 1975). Denne koblingen har gitt rot til uttrykket *blått blod* og *cordon bleu* [blått bånd], som vil si at noe er av ypperste klasse. Den gule fargens heraldikk er mindre tydelig. Mange forbinder gult med falskhet og kjetteri, i malerier av Jesus med disiplene fremstilles gjerne Judas i gul kappe (Achen 1975). Men det er mer sannsynlig at forklaringen er at stjernene i flagget er gule, fordi det er slik vi oppfatter dem på himmelen.

Stjernene representerer ikke, som jeg trodde, de forskjellige medlemslandene. Måten de står i forhold til hverandre på, skal symbolisere helhet og perfektion. Tolv stjerner, som det var tolv apostler, tolv måneder i året, tolv timer på urskiven og tolv tegn i zodiacen. Hver stjerne skal ha en spiss opp, en til hver side og to ned; dette fordi de skal representere menneskene (Shore 2000, CIIE 2003). I følge Europakommisjonen er flagget på grunn av sin symbolikk "the symbol *par excellence* of European identity and European unification" (Europakommisjonen sitert i Shore 2000:48).

Men hva så når Europas innbyggere ikke leser den samme symbolikken ut av tegnet? Anne, Céline og jeg måtte gå på kurs hos CIIE for å lære dets innhold og budskap. For Anne var kursingen i symbolikken vann på mølla til hennes argument om nødvendigheten av utstrakt informasjonsarbeid. Hun fortalte hvordan hun gledet seg til å fortelle skolebarna den vakre historien om flagget. Da jeg kom hjem etter kurset spurte jeg André om han kjente til symbolikken, noe han avkreftet. Flagget "kommanderer" følelser som André ikke opplevde. Han føyde til at det var synd at man måtte gå på kurs for å lære hva de symbolene som skulle knytte oss sammen som europeere, faktisk betydde. Men at når man først lærte, var det en fin symbolikk, uten at det endret hans opplevelse av flagg som noe negativt.

Schumandagen (Europadagen)

Grunnen til at bodene på markedet var pyntet med europeiske flagg, var at 9. mai var nært forestående. Siden 1985 har man over hele EU-området markert 9. mai som Europas dag. Man valgte nettopp denne dagen fordi Robert Schuman, som regnes for å være en av EUs grunnleggere, la frem sitt forslag om et europeisk samarbeid (også kalt Schumantraktaten) på denne datoen (EU 2005c).

Robert Schuman var født i 1886 Luxembourg og oppvokst i Metz mens byen var tyskkontrollert (Metz ligger i Lorraine, et *département* [fylke] nordøst i Frankrike.). Da han var tjue år gammel tok han fatt på sin første runde som folkevalgt, og han fortsatte sin politiske karriere frem til sin død i 1963. I perioden 1948 til 1953 var Schuman fransk utenriksminister og det var under denne perioden at han lanserte Schumantraktaten og tok initiativet til den Europeiske kull- og stålunionen (CECA). I dag omtales gjerne Schuman og Jean Monnet som EUs "founding fathers" (se Shore 2000), og 9. mai kalles "Europas bursdag" eller Schumandagen.

Under parolen *Strasbourg fête l'Europe*, Strasbourg feirer Europa, markerte Strasbourg by og de europeiske organisasjonene i byen Schumandagen i 2003. Selve

feiringen pågikk nesten hele mai måned, med arrangementer av ymse slag. Maraton, frimerkelansering, populærvitenskapelige foredrag og konserter var blant tilbudene man kunne velge mellom. I tillegg holdt Europaparlamentet åpent hus både den 8. mai (frigjøringsdagen fra 1945, som er nasjonal fridag i Frankrike) og 9. mai (Schumandagen/Europadagen).

Jeg fattet straks interesse for "åpent hus"-arrangementet i parlamentet. For det første fordi et besøk i Europaparlamentet vanligvis krever runder med brev, søknader og invitasjoner, noe som gjør bygningen utilgjengelig for de fleste. For det andre fordi man valgte å legge en feiring av Europa (EU) til en dag som er tilegnet de som falt under andre verdenskrig, nemlig 8. mai. Dette aspektet vil jeg diskutere mer inngående nedenfor. Men også fordi jeg ville se hvordan man gjennom et arrangement som dette, forsøker å nærme seg befolkningen man styrer.

Noen dager før 9. mai spurte jeg flere av informantene mine om de kunne tenke seg å bli med meg i parlamentet. Men verken Anne, Céline eller praktikantene ble fristet av tilbudet. Bruno og kollegene hans unnskyldte seg med at de hadde besøkt parlamentet så mange ganger i forbindelse med jobb, og ønsket ikke å bruke en fridag til nok et besøk, Anne var forhindret da de skulle ha besøk av venner fra Sør-Frankrike og Céline var opptatt med familien. Jeg argumenterte med at besøkende utenbys fra måtte ha interesse av et besøk i parlamentet, og at det sikkert var spennende for Célines barn. Men alle takket høflig nei. Dette fikk meg til å tenke. Er et slikt arrangement mer interessant for forskeren enn det for det publikum det er tiltenkt?

Jeg ankommer parlamentsbygningen like etter klokken ni, allerede er køen flere titalls meter lang, og det er ennå en liten time til dørene åpner. Jeg priser meg lykkelig over at jeg fulgte Célines råd om å dra tidlig. I utgangspunktet hadde jeg ikke tenkt å ta turen bort til parlamentet før på ettermiddagen, dørene skulle være åpne fra klokken ni om morgenen til klokken seks om kvelden, og jeg tenkte at det

burde holde å komme i tretiden. Men Céline hadde insistert på at jeg måtte dra tidlig fordi det kom til å være mye folk og lange køer utover ettermiddagen. Nå er jeg ganske glad for at jeg gjorde som hun sa.

Rundt meg i køen snakkes det på tysk, fransk, spansk, engelsk, svensk og flere andre språk jeg ikke kan identifisere. I folkemengden ser jeg knapt noen på min egen alder. Det er stort sett familier med barn eller eldre mennesker som venter på å få komme inn. Over oss vaier de femten medlemsnasjonenes flagg ved siden av det europeiske flagget.

Like før klokken ni åpner sikkerhetsvaktene sperringene og køen begynner å snegle seg fremover mot borggården. Etter hvert som vi nærmer oss, blir lyden av Europahymnen sterkere. Inni borggården står et korps og spiller mens representanter fra Europapark, en tysk fornøylespark med Europa og EU som tema, tilbyr de yngre gjestene ansiktsmaling og blå ballonger med gule stjerner.

Vel inne borggården ser jeg hvor stort sikkerhetsoppbudet er. Den grundige sjekken av alle besøkende foran meg i køen, gjør at jeg får god tid til å se på alt som skjer i borggården. Jeg benytter anledningen til å spørre et par av personene rundt meg hvorfor de har lagt turen til Europaparlamentet denne dagen. "Jeg ser det som en unik anledning for barnebarnet mitt som er på besøk, til å lære mer om Europa." sier en bestemor, barnebarnet står stolt ved siden av henne og holder en stor blå ballong i hendene. En mann, som etter utseende å dømme er i midten av 30-årene, svarer på fransk med sterk tysk aksent: "Jeg håper at besøket kan gi meg en forståelse av hva det er som foregår her inne. Og når man bor så nærme som jeg, skulle det bare mangle at man ikke benytter seg av et slikt tilbud."

Når det endelig blir min tur til å trå innenfor døren, må også jeg gjennom en grundig sikkerhetskontroll. Jeg sender vesken min og fotoapparatet mitt gjennom en gjennomlysningsmaskin av typen som man gjerne støter på i sikkerhetskontrollen ved flyplasser. En vakt ber meg vise passet mitt og undersøker det grundig mens jeg går gjennom metalledektoren. På andre siden av detektoren får jeg passet tilbake

etter at nok en vakt har kikket gjennom det. En dame forteller at selve turen gjennom Parlamentsbygningen tar om lag en time og det er mulighet for å kjøpe forfriskninger underveis.

Vel innenfor de velbevoktede porter tar jeg fatt på vandringen gjennom maktens korridorer. Det er lagt opp til at vi skal oppleve parlamentet gjennom hva man kan kalle selvguiding; en rute var staket ut ved hjelp av piler, sperringer og vakter som peker ut veien. Langs løypen står ulike organisasjoner og deler ut informasjon om sitt arbeid. Idrettslag, universiteter, skoler med europeiske ambisjoner, europeiske utvekslingsprogram, CIIE og samtlige politiske partier representert i parlamentet har stands langs ruten.

Jeg går gjennom lange korridorer, titter innom et og annet kontor, et presserom, gjennom møterom, kafeer, restauranter og til slutt innparlamentets møtesal, *l'hémicycle*. Utenfor møtesalen har de politiske partiene stands. Jeg kommer først til sosialdemokratene, hvor en trivelig folkevalgt inniterer meg til å delta i en uformell quiz. Jeg konkurrerer mot en gutt på om lag elleve år, en jente som er noen år eldre og en mann som jeg antar en guttens far. Etter å ha svart på spørsmål om Europaparlamentet og EUs historie, får jeg et nett og en penn med partigruppens logo i premie. Jeg spør en av de frivillige på standen om hva som er Sosialdemokratenes mål med standen. Han svarer "Det er jo selvfølgelig et ønske om å nå ut til flere velgere. Få flere til å stemme ved Europaparlamentsvalgene og få større oppslutning om vårt parti." "Hvem er det som kommer hit på arrangementer som dette?" spør jeg og føyer til at jeg ikke hadde lyktes i å få med meg noen venner. "Vel", svarer han "jeg tror vel det er en del fra Strasbourg, Kehl [naboby på den tyske bredden av Rhinen] og områdene rundt. Vanlige folk – jeg skjønner at de arbeider her ikke ønsker å komme hit i dag når de har fri. Nei, det er vel mest familier fra lokalmiljøet tenker jeg." "Tror du det kommer mange som ikke er interesserte i EU i utgangspunktet?" spør jeg. Han rynker pannen og ser seg om før han svarer "Tja, det er vanskelig å si. Det jo ikke som om vi spør hver enkelt om

deres motiv for å komme. Men jeg tror at de fleste som kommer gjør det fordi de er interesserte og nysgjerrige.”.

Hos Kristendemokratene, på standen ved siden av Sosialdemokratene, venter en ny quiz og nye spørsmål om partifraksjonen. Etter å ha besøkt fire store stander med oppgaver og spørsmål, og tre mindre partistander, fylt opp sekken med informasjonsbrosjyrer og premier, bestemmer jeg meg for å gå. Jeg er fornøyd med besøket og trenger tid til å tenke gjennom det sosialdemokraten sa.

Hymnen

Da jeg gikk in borggården til Europaparlamentet 8. mai 2003 ble jeg møtt av tonene fra et utdrag fra Beethovens niende symfoni, *Ode til gleden*. Siden november 1971 har dette utdraget vært benyttet som Europarådets hymne, og samtidig som at EU (da EF) adopterte Europarådets flagg i 1986, tok de også til seg hymnen. Mange kjenner til Händels *Watermusic* (*Music for the Royal Fireworks*) som er kjenningsmelodi for Eurovisjonens europeiske samsendinger (Europarådet 2004a), de fleste nordmenn kjenner den igjen fra åpningen av Melodi grand prix. Også denne melodien ble foreslått som hymne for Europa, men forkastet da den allerede var tatt i bruk som kjenningsmelodi for Eurovisjonen.

Men det var nettopp en Eurovisjonsending, overførselen av Melodi grand prix, som fikk meg til å tenke over at EU faktisk har sin egen hymne. Flere praktikanter og jeg var samlet hjemme hos Inéz for å se på Melodi grand prix. Som vanlig er når en av Eurovisjonens sendinger går på luften, åpnet også overføringen av Melodi grand prix med tonene fra *Watermusic*. ”Stille for hymnen!” hadde Bruno sagt med høytidelighet i stemmen før han knakk sammen i latter (Hele episoden gjengis senere i avhandlingen).

Etter å ha undersøkt hvordan Europarådet gikk frem for å skape et flagg, kom jeg plutselig på denne episoden. Var tankene bak og den underliggende symbolikken

like kompleks med hymnen som den hadde vært med flagget? Etter Brunos utsagn å dømme ble det ikke knyttet like mye høytidelighet til Europas hymne som jeg er vant til når nasjonale hymner spilles. Men så viste det seg at *Watermusic* ikke er Europas hymne, men gjerne forveksles som det, nettopp fordi det er Eurovisjonens kjenningsmelodi.

I Europarådets arkiver fant jeg sakspapirene avdekket arbeidet som ble lagt ned for at Europa skulle få sin hymne. Ildsjelene bak forslagene og arbeidet viste seg å være mange av de samme som aktivt hadde jobbet for at Europa skulle få sitt flagg.

Allerede i 1949 mottok Europarådet det første forslaget til hymne, en professor i Lyon hadde komponert en sang han i følge saksdokumentene ønsket å dedisere "til enhver som ønsker fred" (Europarådet 2004a). Men den stakkars professor i Lyon lå et hestehode foran Europarådet, i svaret han mottok sto det at man ennå ikke hadde drøftet hvorvidt Europa skulle ha sin egen hymne.

Ved Europarådets 10-års jubileum i april fremførte Strasbourgs St. Guillaume-kor Friedrich von Schiller sin tekst, i tonesatt av Beethoven: *Ode til gleden*. Ikke lenge etter foreslo greve Coudenhove-Kalergi at nettopp denne melodien skulle bli Europas hymne. Men lite skjedde, inntil Europarådets pressetalsmann tok opp temaet i 1962. Siden 1949 hadde hans organisasjon mottatt et tjuetalls forslag til hymner, men siden mange av de foreslåtte verkene var ukjente ønsket han å ta i bruk Coudenhove-Kalergis forslag. Men noen avgjørelse ble ikke truffet, og når heller ikke en sangkonkurranses ga noen løsning, ble det stille rundt spørsmålet om Europa skulle ha en hymne (Larcher 1995).

Stillheten ble brutt i 1971, et forslag om å bruke *Ode til gleden* ble lagt frem på sommeren og vedtatt i november. Det at nettopp dette stykket som ble valgt har flere årsaker. I saksdokumentene blir det trukket frem at det er en melodi folk

kjenner igjen, teksten er lett å forstå og å oversette (Europarådet 2004a). At det ble et verk av nettopp Beethoven er kanskje heller ingen overraskelse, han regnes av mange for å være en ekte europeer; født i Tyskland, av flamsk herkomst og bosatt i Wien, Østerrike (Alsvik et al. 1983). At valget falt på et stykke fra wienerklassisismen (perioden fra 1771 til 1830) kan også tolkes i retning av at man ønsket å uttrykke noe mer med valg av hymne. Wienerklassisismen var en tid preget av endring; allmuen skulle opplyses (jf. opplysningstidens idealer), klasseskiller ble til en viss grad bygget ned (jf. Den franske revolusjon, 1789-1799), og musikk ble lettere tilgjengelig for et nytt publikum. Musikken fra denne perioden er lystigere enn tidligere komposisjoner, det ble skrevet verk for større ensembler som krevde større lokaler, og dermed tillot et større publikum enn hva kammermusikken hadde tillatt (Alsvik et al. 1983, Larcher 1995).

Flagget, hymnen og Europadagen er nasjonalismediskurs. Deres tilblivelse og funksjonene de er ment å fylle er tydelig inspirert av nasjonsbyggingsteorier. Hymners fremste funksjon er dannelsen av fellesskapsfølelse. Fellesskapet artikuleres gjennom allsang og/eller felles kjennskap til tekst og melodi (Anderson [1983] 2003:145). Flagget og en commemorativ dag trigger den samme typen følelser, gjennom sitt symbolske innhold. Symbolene og tradisjonsinvenjonene (Hobsbawm & Ranger [1983] 1994) knyttet til dem, appellerer altså ikke til fornuft og rasjonelle, som er sentralt i føderasjonstankegangen. Samtidig som budskapet i alle disse symbolene så tydelig er nasjonalismediskurs, skal vi merke oss at enkle grep tas i bruk for å markere at det ikke lenger er nasjonen, som forestilte fellesskap, som skal næres. Et godt eksempel er at Europaparlamentets feiringen av Europadagen legges til både selve Europadagen og til 8. mai, som er minnedagen for andre verdenskrig og et slags nasjonalstatlig commemorativ. Denne avgjørelsen kommuniserer at det nå er Europasamarbeidet, med vekt på *samarbeid*, som er i fokus.

Erasmus: "Den beste måten å lære på!"

Innledningsvis i denne delen siterer jeg Mark Leonard som hevder at *Erasmus*-avtalene er et av de mest vellykkede integrasjonstiltakene EU har lansert. Å tilby studenter å studere et semester eller to, ved et annet, europeisk universitet. I bofellesskapet hadde alle, bortsett fra meg, vært *Erasmus*-student i et annet europeisk land. *Erasmus*-året var en tid de ikke ville vært for uten, selv om de språklige kunnskapene ikke alltid var blitt så veldig mye bedre, var Serena, Bruno, André og Serge, enige om at *Erasmus*-avtalene er et viktig verktøy for europeisk integrasjon:

Serena og jeg er akkurat ferdig med å rydde bort etter middagen. Hun flyttet inn i leiligheten for litt over to uker siden, og vi er fremdeles i fred med å bli kjent. Siden det bare er hun og jeg som er hjemme har vi gjort det enkelt og delt en gryte spinatsuppe til middag. Vi har snakket om løst og fast, om Serenas hjemby, hva hun savner og andre emner. Nå står Serena og vasker opp mens jeg heller den siste skvetten av suppe over i en skål. "Lager du en *petit* [liten kaffe]?" sier hun og nikker mot espressomaskinen. Jeg følger anmodningen og begynner å lage kaffe. Mens jeg står og venter på at maskinen skal bygge opp nok trykk, kommer jeg til å tenke på at jeg vanligvis aldri drikker kaffe så sent hjemme i Norge, kun i middagsselskap eller lignende. "Pleier du å drikke kaffe så sent når du er hjemme?" spør jeg Serena. "Vel, jeg gjorde det aldri før, da drakk jeg kun *tisane* [urtete] etter middag, hvis jeg drakk kaffe fikk jeg ikke sove! Men etter semesteret i Bordeaux ble det nesten omvendt. Noen drar dit for vinen, men jeg ble nesten avhengig av kaffe mens jeg var der." Jeg spør hva Serena når hun var i Bordeaux og hun forteller at hun var utveksling der for to år siden. "Det var mens jeg tok en fordypning i språk. Skolen jeg gikk på i Italia hadde en utvekslingsavtale med universitetet der, og jeg så på det som en kjempemulighet for å lære fransk ordentlig." Jeg bærer kaffen inn i stuen, Serena går bak og føyer til "ja, en sånn Erasmus-avtale altså", i det samme kommer Bruno og Serge inn døren, "Hva da Erasmus?" spør han før han strener ned gangen mot kjøkkenet for å hente seg kaffe. Serge slenger seg ned på sofaen og roper etter Bruno

at han også vil ha en kaffe: "Jeg var Erasmus i Oslo, jeg" sier han og nikker mot meg. "Jeg har vært Erasmus i Wien også" ivrer Serena samtidig som Bruno balanserer to kopper kaffe over terskelen til stuen. "Jeg tok et kunsthistorieemne der mens jeg leste internasjonal politikk. Lærte masse, selv om jeg trodde jeg skulle blitt bedre i tysk enn jeg ble!" Bruno smiler og forteller at han er fornøyd med både det språklige, faglige og ikke minst sosiale utbytte han hadde av sitt Erasmus-år i Berlin. "Tja," humrer Serge, "jeg ble vel ikke akkurat så god i norsk da jeg var der, men jeg lærte da noe: Skål!" sier han og hever kaffekoppen. Jeg løfter min tomme kopp og spør om det er så vanlig å reise på utveksling der Serena, Serge og Bruno har studert som en skulle tro etter å ha snakket med dem. Serge sier at det ikke er hans inntrykk. "Vi er nok en spesiell gruppe, jeg tror ikke det finnes mange andre leiligheter i byen eller i Frankrike hvor alle som bor der har vært Erasmus-studenter. Ja, André har vært i London på LSE [London School of Economics], så alle her har faktisk vært Erasmus." "Hvorfor valgte dere å dra ut på den måten, da?" spør jeg, svaret kommer kontant fra Serge: "Det er den beste måten å lære på!"

Bofellene mine hadde stort utbytte av å dra på utveksling. Serge hevdet det er den beste måten å lære på. Han begrunnet det med at, det å dra på utveksling ga mulighet til å lære mer enn den kunnskapen det fokuseres på i studiesammenheng. I tillegg til fagkunnskaper, trenes *Erasmus*-studentene i fremmedspråk og de få kjennskap til andre europeiske kulturelle uttrykk. Bofellene mine anerkjente at et skoleår i et annet EU-land tilfører mer enn formell kunnskap i form av studiepoeng. Denne merverdien ved utdanningsutveksling har også arbeidsgivere etter hvert begynt å etterspørre, noe som i sin tur motiverer flere til å reise ut:

L'auberge espagnol

L'auberge espagnol, Adresse Barcelona, er historien om Xavier, en fransk gutt i 20-årene som reiser fra kjæresten, familien og venner i Paris, for å ta siste året av økonomistudiene sine i Barcelona. Han blitt anbefalt dette av en venn av faren. Hvis Xavier lærer spansk, er han så å si sikret drømmejobben: Å bli ansatt i

finansdepartementet hvor farens venn arbeider. Xaviers tilværelse i Barcelona preges av møter med unge mennesker fra andre europeiske land, som i likhet med han selv er i byen for å studere. Som historien skrider frem skjønner vi at Xavier og de andre studentene ikke bare får akademisk lærdom av oppholdet, de lærer også mye om likheter og forskjeller i kultur, om språkforvirring, savn og vennskap. Filmen, som både er skrevet og regissert av franskmannen Cédric Klaspich. Filmen trekkes frem som et godt eksempel på europeisk kulturformidling (se f.eks. Modot et al. 2002) og kan derfor sies å være en del av diskursene som former Europa.

Etter at jeg flyttet inn i leiligheten til Bruno, Serge og André tok det ikke lang tid før venner og bekjente begynte å omtale leiligheten som et spansk herberge, "*auberge espagnol*", og etter at Serena flyttet inn tiltok denne omtalen. På dette tidspunktet kjente jeg ikke til Klapischs film, så jeg undret meg over hvorfor praktikantene kalte bofellesskapet vårt et spansk herberge og spurte tilslutt hva de mente med denne betegnelsen.

Hélène ga meg den enkle forklaring at som Xavier fra filmen trer inn i et mini-Europa når han ankommer leiligheten han skal dele med andre unge europeere i Barcelona, var leiligheten vår et Europa i miniatyr. I tillegg hadde alle i bofellesskapet vært på utveksling, som i følge Serge var "den beste måten å lære på". Men hva lærer man? Hva er EUs mål med utvekslingsprogrammene?¹⁷

EU hevder at høyere utdanning spiller en sentral rolle i frembringelsen av høyt verdsatte menneskelige kvaliteter, samtidig som nye vitenskapelige oppdagelser

¹⁷ Utvekslingsprogrammernes overordnede navn er *Socrates*. *Socrates II* omfatter *Comenius* (partnerskap og samarbeid mellom grunnskoler), *Erasmus* (utveksling på universitetsnivå), *Gruntvig* (Voksenopplæring), *Lingua* (språkopplæring) og *Minerva*-avtalene (informasjons- og kommunikasjonsutvikling). *Socrates II* opphørte ved utgangen av 2006, og vil bli erstattet av nye programmer, *Erasmus*-avtalene fortsetter og innlemmes i det nye programmet (EU 2005e, EU 2006b).

blir gjort og samfunnsmedlemmenes kompetanseområder utvides. Når utdanning gjøres til et europeisk anliggende, blant annet gjennom *Socrates*-programmet, utdanner man borgerne i en europeisk kontekst. Dette er i tråd med at det ble innført obligatorisk skolegang parallelt med nasjonsbyggingen. *Erasmus*-avtalene er bilaterale avtaler inngått mellom forskjellige universiteter og høyskoler i Europa.¹⁸ Avtalen er oppkalt etter Erasmus av Rotterdam (1465-1536), en filosof, teolog og humanist som bodde og arbeidet mange ulike steder i Europa. Erasmus av Rotterdam var på jakt etter kunnskap og innsikt han, etter eget sigende, bare kunne tilegne seg gjennom å bo ulike steder. Da han døde, testamenterte han sin formue til mobilitetsstipender for studenter og ansatte ved Universitetet i Basel (EU 2005e).

Da *Erasmus*-samarbeidet ble lansert på slutten av 1980-tallet var målet med programmet å motivere unge europeere til å studere i andre europeiske land, å øke den fysiske mobiliteten i Europa. I dag har man utvidet dette målet, mobiliteten skal bidra til å utvikle en europeisk dimensjon gjennom å bringe studentene til Europa og Europa til studentene, og deltagende universitet oppfordres til å tilby kurs med europeisk tilsnitt (EU 2005e). Tanken bak å samkjøre høyere utdanning, slik som *Socrates*-programmet og Bologna-erklæringen legger opp til, er at høyere utdanning ikke bare utvikler individet og samfunnet (kulturelt, økonomisk og sosialt), men det fører også til at borgerne blir mer "aktive og bevisste" (EU 2006b).¹⁹

¹⁸ Alle EUs 27 medlemsland har slike avtaler. I tillegg er avtaler inngått med Island, Liechtenstein og Norge (gjennom EØS-avtalen) og kandidatlandet Tyrkia.

¹⁹ Bologna-erklæringen etterstreber en mer samkjørt og et mer kompatibelt system for høyere utdanning i Europa. Målet er å gjøre utveksling lettere og på denne måten utvide europeeres valgmuligheter hva angår utdanning. Erklæringen legger blant annet opp til at europeiske land innførte nye og samkjørte gradssystemer (etter modell av det amerikanske) med en treåring Bachelorgrad og en toåring Mastergrad (EU 2006a).

EUs argumenter reflekterer Andersons ([1983] 2003:71) påstand om at utdanningssystemer, og spesielt universiteter underbygget nasjonalstatens fremvekst. Gjennom obligatorisk skolegang sikret man at borgerne fikk opplæring i de nasjonale verdier. Dette er i tråd med Ernest Gellner som skriver at statsapparatets utdanningsmonopol er blitt viktigere enn voldsmonopolet, fordi lik skolegang og undervisning for alle, sørger for at samfunnets orden opprettholdes. Han påstår sågar at utdanningsmonopol er nasjonalismens imperativ (Gellner 1983:34). Da offentlig skolegang ble innført sikret man universell lesekyndighet, kunnskap om tall (grunnleggende matematikk) og tekniske ferdigheter, dette ga borgerne mulighet til sosial mobilitet innenfor nasjonalstaten og samfunnet. Hvis vi sammenligner dette med målene for *Erasmus*-avtaler og *Bologna*-erklæringen ser vi klare likhetstrekk: "Nasjonalstatens spesialisering og arbeidsdeling" kalles av EU "kompetanseutvidelse". Sosial mobilitet har blitt komplimentert med geografisk mobilitet, og i stedet for at tanken bak utdanningen er å sikre samfunnsorden gjennom en nasjonal bevissthet, bygges en europeisk bevissthet som skal sikre en europeisk samfunnsorden.

I løpet av *Erasmus*-avtalenes første femten år benyttet over en million europeiske studenter seg av tilbudet (EU 2005e). Blant disse var Serena, André, Bruno og Serge. Serge mente at han og de øvrige bofellene mine var en spesiell gruppe, og at det neppe er så vanlig å reise på utveksling. Men det viste seg at innenfor praktikantmiljøet hadde nesten alle vært på utveksling gjennom en *Erasmus*-avtale. I tråd med Erasmus av Rotterdams tankegang hadde de reist ut for å lære mer om språk og kultur (EU 2005e), og for å utvikle en europeisk bevissthet.

Mediert Europa

Mediene spiller en sentral rolle i dagens Europa. Vi er omgitt av impulser fra fjernsyn, radio, aviser, magasiner og andre medier, og vi lar oss påvirke (se f.eks.

Silverstone 2002). Gjennom massemedier og statlig kringkasting har europeere av ulik nasjonalt opphav, blitt presentert for en nasjonal diskurs om hvem de er og hvor de hører hjemme. EU har, i tråd med viten om hvor effektivt medier er som begrunner av det forestilte fellesskapet (se Anderson [1983] 2003:9-46), utarbeidet en egen politikk [*policy*] for audiovisuelle medier. Gjennom konsesjoner og annen kontroll over massemediene, forventes det at mediene vil bidra til en dypere europeisk integrasjon. I dag er EU en viktig bidragsyter til det "europeiske kulturliv" gjennom å dele ut midler til filmer, musikk, litteratur, billedkunst og andre kunstformer. I perioden fra 2000-2006 delte EU ut over 240 millioner Euro (€)²⁰ til ulike kulturprosjekter. Målet med både de store overføringene og den audiovisuelle politikken er at det europeiske publikum skal kjenne seg igjen i mediebildet og i en forlengelse av dette skape lojalitet til EUs forvaltningsorganer (Shore 1997). EUs kulturelle prosjekter har også sin parallell i nasjonalismen, og kan derfor sies å være nasjonalismediskurs. Kulturell produksjon som poesi, prosa, musikk og billedkunst, var sentrale elementer i den nasjonale bevissthetsbyggingen (Anderson [1983] 2003:141).²¹

Jeg vil ta for meg to uttrykk for EUs mediepolicy; tv-showet og musikkkonkurransen *Melodi grand prix* og avisen *The European Voice*. I tillegg har jeg tidligere gitt en kort presentasjon av filmen *L'auberge espagnol*. Til sammen viser disse tre eksemplene en del av det europeiske kulturliv. Jeg drøfter kort, de ulike genrenes rolle og diskuterer i hvilken grad man kan si at de tjener sitt formål.

²⁰ Tilsvarende ca 1,92 milliarder NOK. Til sammenligning er det norske Kultur og kirkedepartementets budsjett i 2007 på litt over 102,5 millioner, et beløp som skal dekke drift av statskirken *i tillegg til* å være tilskudd til kulturlivet.

²¹ Fra vår egen norske historie har vi litteratur som *En glad gut* av Bjørnstjerne Bjørnson, malerier som "Brudeferd i Hardanger" av Tiedeman og Gude som tydelige eksempler på dette.

Melodi grand prix

Bruno og jeg står på kjøkkenet og forbereder to *quicher* [pai med eggstand] som vi skal ta med til Inéz senere på kvelden. Vi er invitert på "Melodi grand prix"-fest sammen de fleste andre praktikantene. Jeg vet at Serena og André har takket nei fordi de ikke deler vår iver over denne sangkonkurransen, men Bruno og jeg skal gå, "ikke fordi sangene er så veldig bra," sier Bruno med overbevisning i stemmen, "men fordi det er moro med en fest". Jeg nikker bekreftende, mens forskeren i meg, med dårlig skjult entusiasme, føyer til "også er det en opplevelse å se på [Melodi] grand prix sammen med mennesker fra så mange forskjellige europeiske land!"

Alle inviterte har fått i oppdrag å bidra med mat, og aller helst med en rett som representerer deres land. Bruno og jeg har slått kreftene våre sammen og lager noe vi mener kan representere både Norge og Frankrike. Det er Bruno som har trukket den konklusjonen begrunnet i at *quiche* er en fransk rett, men nå som vi lager de med spinatfyll og ikke de tradisjonelle *lardons* [røkt flekk] er det ikke ordentlig fransk, men nordmenn kan finne på å droppe kjøttet, mener han.

Når vi kommer til Inéz er de fleste andre gjestene kommet allerede. Yasmin og Mehmet fra Tyrkia har tatt med *Bachlava* [dessert laget av sesamfrø og nøtter], tyske Lisl har tatt med *pumpernikkel*, franske Héléne stiller med en grønn salat og forskjellig oster. Mens Inéz representerer Spania med *Sangria* [punsj med basis i sitrusfrukter og rødvin] og *tortillas con patatas* [omeletter med potet]. I det Bruno og jeg setter fra oss *quichene* på bordet tordner Eurovisjonens kjenningmelodi ut i rommet. "Stille for hymnen" sier Bruno og spruter ut i latter, Mehmet imiterer trompetspill med fingrene og alle ler. Vi rekker knapt å nyte inntrykket av det europeiske bord vi har dekket, før alle med iver benker seg foran TV'en.

Mens deltagerne fremfører sine bidrag, forsyner vi oss av det bugnende bordet. Jeg spør Inéz hvorfor hun ønsket at alle skulle ta med en rett fra sitt hjemland, hun ser på meg og svarer at hun syntes det var i ånden av Melodi grand prix – alle deltar med noe fra sitt hjemland. Jeg spør hvordan stemningen er for Melodi grand prix i

Spania, "Er det et program man ser på?" "Du kan si det er elsket og hatet" sier Inéz. "Eldre ser på det med stort alvor, men folk på vår alder lager mer show rundt det, gjør som oss har en fest hvor det er mist like viktig å ha det moro og gjøre narr av de mange rare innslagene." Bruno betror oss at dette er første gang han ser programmet i Frankrike, "Men vi hadde fest og så på da jeg var Erasmus [-student] i Tyskland."

Når alle deltagerne har fremført sine bidrag og poenggivingen begynner, stiger stemningen. Det ser ut til å bli et tett løp mellom Tyrkia og Norge, som om hverandre mottar høyetse og nest høyest score fra publikumsjuryene Europa over. Jeg hopper opp og ned og heier på *le petit chou chou norvégien* [den lille norske koseklumpen], som er det flatterende navnet de franske TV-kommentatorene har gitt den norske deltageren, Jostein Hasselgård. Mehmet og Yasmin står i sofaen, de veiver hendene over hodet og hoier hver gang Tyrkia og Sertab Erener får flere poeng enn Norge. Det ender med at Jostein [Hasselgård] og jeg må bite i det sure eplet og gratulere Mehmet, Yasmin, Sertab [Erener] og resten av Tyrkia med seieren.

"Melodi grand prix"-festen belyser et interessant fenomen. Stort sett ellers var det viktig for praktikantene å formidle europeiskhet og vise i hvilken grad de var europeere. Dette ble gjort ved at man underkommuniserte egen nasjonal bakgrunn. Et eksempel på denne underkommunikasjonen er at de ikke snakket sine nasjonale språk, men alle snakket sammen på fransk. Unntaket var i sammenhenger hvor to eller flere personer fra samme land møttes eller når Serena, Ligia, Nathalie og Inéz møttes alene. Jentene hadde ulike morsmål, Serena og Nathalie snakket italiensk, Ligia rumensk og Inéz spansk, men om de snakket sakte kunne de forstå hverandres morsmål, da alle språkene er romanske språk.

Under "Melodi grand prix"-festen ble det plutselig veldig viktig å vise nasjonal tilhørighet; vi skulle ha med mat fra våre hjemland og hver enkelt heiet på deltageren fra sitt land. Det europeiske ble underkommunisert til fordel for

nasjonale særpreg. Samtidig var ikke "Melodi grand prix"-festen nasjonalisme med stolthet. Showet og festen er ikke en feiring av det nasjonale. Sangene er ikke typiske representanter for norsk, tyrkisk eller andre nasjonale musikktradisjoner. Det er en bismak av konstruert umiddelbarhet rundt arrangementet. I en sammenheng hvor de nasjonale særegenheter til daglig underkommuniseres, skal man plutselig feire det unike og nasjonale. Vår "Melodi grand prix"-fest var en feiring med ironisk distanse til det fellesskapet arrangementet Melodi grand prix presenterer. TV-programmer som dette, skaper ikke et forestilt fellesskap, et Europa som europeere vil ofre sine liv for (jf. Eriksen 1994, Hersom 2004). Min erfaring fra Norge, er som den Inéz har gjort seg i Spania: Få unge ser på Melodi grand prix med stort alvor. I den europeiske iscenesettingen i Strasbourg, opplevde vi det kanskje som mindre unaturlig å markere denne begivenheten. Festen kan tolkes som et europeisk fristed. Der man for en kveld, kunne være *litt mer* tyrkisk, norsk, fransk og så videre, enn europeisk. Men er det egentlig det? Det er TV-showets preg av "vær spontan"-paradoksalt eller konstruert umiddelbarhet, som påtvinger en nasjonal bevissthet. Hver enkelt av oss heiet litt ekstra på deltageren fra vårt eget hjemland, uten at vi tok verken bidraget eller konkurransen alvorlig. Vi opplevde ikke konseptet Melodi grad prix som noe vi identifiserte oss med, derfor kunne vi spøke med TV-showets budskap. Dette artikuleres når Bruno sier "stille for hymnen" og alle bryter ut i latter, og når Inéz forteller at i Spania er det stort sett de eldre som ser på programmet (se ovenfor). Kamouflert som et tiltak som kan samle Europa, skapte vi en europeisk *backstage* (Goffman [1959] 1990) denne kvelden. Et sted hvor vi kunne tre ut av, og innta en distanse til det europeiske prosjektet gjennom å ironisere over det.

"Melodi grand prix"-festen belyser altså noen interessante poenger. I andre felleseuropeiske medier (i den grad Eurovisjonen kan kalles felles et felleseuropeisk medium) underkommuniseres det nasjonale og særegne, mens det som er felles

trekkes frem. Motivasjonen bak *The European Voice* og realityserien *Nice people* (som jeg presenterer i avhandlingens nest siste del) er eksempler på dette:

The European Voice

Invasjonen av Irak var kanskje den viktigste nyheten våren 2003. I forkant av invasjonen gikk debatten høylytt om hva som var verdenssamfunnets rolle og mandat i dette spørsmålet. I EU antok også denne et annet uttrykk: Hva skulle være Europas rolle? Disse spørsmålene ble grundig dekket av *The European Voice*, og jeg gjengir deler av debatten her.

Serge, min 28 år gamle politisk aktive bofelle, var opptatt av å holde seg oppdatert på hva som skjer på det politiske plan i Europa. Vi diskuterte gjerne ukens overskrifter i *The European Voice*, spesielt under den tidlige fasen av Irakkonflikten. Et av de første numrene vi mottok, sto det skrevet "Emergency summit: Germany still hopes to unite EU on Iraq" (Cronin et al. 2003) over nesten hele forsiden. Dette var like etter at Storbritannia, Spania, Portugal, Italia og Danmarks regjeringsoverhoder, sammen med de daværende kandidatlandene Polen, Den tsjekkiske republikk og Ungarn, hadde skrevet en støtteerklæring til USA for invasjon av Irak. Andre EU-land med Frankrike og Tyskland i spissen hevdet at man verken hadde grunnlag eller mandat til innvadere Irak. Konflikten splittet EU, som siden Lomé-avtalene, hadde arbeidet for én europeisk utenrikspolitisk linje. *The European Voice* legger saklig frem fakta om emnet; de gjengir hvem som uttaler seg (stort sett MEP'er, statsoverhoder og EU-topper). Litt senere i avisen får, George Papandreou, den greske utenriksministeren uttale seg. Papandreou sier at det som synes som om det er to leirer i EU, men at disse i bunn og grunn er enige om det meste. Men at selv om begge parter hevder at fredeligs løsninger (som diplomati) er

det beste middelet for å nå målet de enes om, er det uenighet om hva som er FN's rolle.²²

Serge mente det var en håpløs fremstilling av problematikken. Selv var han motstander av en militær invasjon av Irak, og han mente at *The European Voice* ikke ga et reelt bilde av situasjonen. Han undret seg over hvorfor kun politiske overhoder fikk uttale seg og hvorfor man ikke lot " *des gens ordinaires*", vanlige folk, ytre sine meninger. Det eneste avisartikkelen nevnte om det folkelige engasjementet, var at det planlagtes massemønstringer mot invasjon over hele Europa den påfølgende helgen. Serge mente at om man skulle gi et uavhengig bilde av situasjonen, noe *The European Voice*, hevder å gjøre, så burde andre enn politikere og byråkrater få taletid.²³

En uke senere satt vi og snakket ukens utgave av avisen. Både krisemøtet og massemønstringen var overstått og avisen dekket begge evenementer. *The European Voice* åpner sin artikkel med å skrive: "Donald Rumsfeld was right; there are two different Europes. One was clogging the streets of capital cities last Saturday, giving the clearest message yet that most citizens don't want Iraqi civilians killed in their name" (Cronin 2003b).²⁴ Serge var fornøyd, endelig ble det Europa han følte seg som en del av representert. Sammen med de øvrige bofellene våre, et par andre praktikanter, flere tusen strasburgere og millioner europeere, hadde Serge og jeg

²² Hellas hadde EUs formannskap i denne perioden, derfor var det naturlig at den greske utenriksministeren uttalte seg til avisen.

²³ Avisen *The European Voice's* motto er "an independent view of the EU".

²⁴ Artikkelen viser til Donald Rumsfeld (USAs utenriksminister) utspill fra 22. januar 2003. På et spørsmål om USAs europeiske alliertes holdning til Irak fra en nederlandsk journalist, svarte Donald Rumsfeld, daværende amerikansk forsvarsminister at journalisten tenkte på Frankrike og Tyskland som USAs allierte, men for ham og USA var dette "old Europe". Han hevdet videre at gravitasjonsfeltet i Europa var flyttet østover. Hvor Rumsfeld kalte Tyskland, Frankrike og andre "gamle" EU-land for *old Europe*. Etter denne uttalelsen ble *old* og *new Europe* brukt til å betegne henholdsvis gamle EU-land (*old*) og de landene som signerte støtteerklæringen om invasjon (*new*).

vært ute og demonstrert mot krigen, lørdagen før. Men Serges tilfredshet med artikkel forsvant fort. Hvorfor var ingen av europeerne som fylte Europas gater, intervjuet? Artikkelen siterer statsoverhoder og andre politikere, men ikke "*des gens ordinaires*".

En måned og fire nummer senere var invasjonen av Irak et faktum, en begivenhet *The European Voice* dekket ubønhørlig. Nok en gang satt Serge og jeg med hver vår kopp kaffe og diskuterte avisens innhold. Men også i dette nummeret var det eksperter, statsoverhodet og politikere som fikk uttale seg. Serge var opphisset, gatene i Brussel hadde jo også vært fylt av mennesker 15. februar, om *The European Voice* ikke hadde anledning til å snakke med vanlige europeere i forskjellige byer i Europa, så var det vel noen i Brussel de kunne snakke med.

En uke etter invasjonen presenterte *The European Voice* en "*special poll*", en meningsmåling, om invasjonen. Serge bladde optimistisk opp til side to, hvor tallene ble offentliggjort. Som meg, trodde han at *The European Voice* endelig hadde gitt "*des gens ordinaires*" taletid, men det viste seg at nok en gang var det personer tilknyttet EU-institusjoner som sa sin mening (Banks 2003).

Serge har et poeng. *The European Voice* forfekter å gi et uavhengig blikk på EU. Slik Serge og jeg tolker dette mottoet, betyr det at avisen skal referere synspunkter og meninger om ulike tema som berører EU, EUs borgere og EU-systemet. Avisen skal altså ikke være en blåkopi av EUs offisielle synspunkter, den er ikke er EU-organ. I omtalen av *The European Voice* står det at avisen på bakgrunn av sitt motto, skal fremme en informert debatt, åpenhet og fremgang i EU. De hevder at avisen er en viktig informasjonskilde for EUs beslutningstagere. Men at avisen ikke er, skal være, eller bli bundet til én stat, ett parti eller ett synspunkt (TheEuropeanVoice.online 2007).

Likevel viste nummer etter nummer av avisen at det bare var ekspertene som fikk taletid i avisen. EU-profesjonelle, som statsoverhodet og eurokrater fyller alle avisens spalter, som intervjuobjekter eller som skribenter (i kronikker, kommentarer og lignende). Slik *The European Voice* fremstod våren 2003 gikk ikke avisen vanlige europeere, som Serge i møte. Det er åpenbart at *The European Voice* ønsker å forme et europeisk, postnasjonalt etos gjennom å presentere leserne for EU-topper og folkevalgte. Det store gapet mellom europeer og EU som flere forfattere påpeker (se f.eks. Nielsen 2002, Hersom 2004), skal fylles ved hjelp av rasjonelle fremstillinger av den politiske hverdagen i EU-byråkratiet. Dessverre er ikke dette det Europa Serge og jeg bodde vi. Vi kjente oss ikke igjen i *The European Voice*s sitt bilde av vårt Europa. Så selv om målet er at *The European Voice* ikke skal være bundet til ett synspunkt, er det kun den føderasjonsdiskursive og fornuftsappellerende stemmen som gjengis. Det forestilte Europa, bestående av europeere som fylte gatene for å vise hva de syntes om at Irak-konflikten og verdenssamfunnets forslag til løsninger, som Serge og jeg opplevde oss som en del av, er ikke en del av *The European Voices* ekspert-Europa, og derfor reflekteres heller ikke synspunktene våre i avisen.

Europeisk bevissthet. Å skape nærhet til det fjerne

Symbolene, tradisjonene, utvekslingsprogrammene, fjernsynsprogrammene og avisartiklene jeg presenterer ovenfor, er alle uttrykk for samme fenomen: Et ønske om å skape konkrete kjennetegn på og noe å forankre en europeisk fellesskapsfølelse eller identitet i. Disse konstruerte identitetsankrene, eller tradisjonsinvenjionene [*invented tradistions*] (jf. Hobsbawm & Ranger [1983] 1994), markerer et skifte. Samfunnet bryter med tidligere identitetsankere og søker nye. I følge Eric Hobsawm og Terrence Ranger ([1983] 1994) er tradisjonsinvenjioner tiltak som bidrar til å sikre en kobling mellom den sosiale gruppen og en politisk struktur.

Tilsynelatende er alle tiltakene vellykkede, noen er åpenbart mer vellykkede enn andre. Men det er likevel fristende å rette den samme kritikken mot disse tiltakene, som er rettet mot EU på et generelt grunnlag: Avstanden mellom de styrende og styrte er for stor (se f.eks Nielsen 2002). Min bakgrunn for å hevde dette, er at alle elementene jeg har introdusert ovenfor er den politiske elites forsøk på å skape noe europeere kan forankre felles identitet i. Hvordan og i hvilken grad dette er vellykkede prosjekter, vil jeg drøfte her.

Commemorative ritualer

Hvis vi skal ta opp igjen tråden fra Connorton (1989) kan vi hevde at flagget, hymnen, *Erasmus*-avtalene og Schumandagen, alle er *commemorative ritualer*. De er symboler som er laget med den ene mening å etablere meningsreservoar eller et slags felles minne hos europeiske borgere. Historien rekonstrueres og et meningsfylt narrativ om det europeiske presenteres og forankrer en europeisk fellesskapsopplevelse. I tilfellet med EU kan vi si at det er symboler skapt for å bygge et postnasjonalt fellesskap. Den betydningen eller symbolikken man tillegger flagget, hymnen og Schumandagen er altså en del av den postnasjonale

argumentasjonsrekken som man skulle tro artikuleres i føderasjonsdiskursen. Samtidig ser vi at samtlige grep også bærer klarer nasjonalismediskursive trekk.

Gjennom politiske vedtak om felles lovgivning som regulerer utdanning søker man ikke bare å sikre borgerne like rettigheter og muligheter til skolegang. Samtidig sikrer man at alle som utdannes innenfor denne utdanningsmodellen også får opplæring i det felles europeiske – symbolikken i flagget, kjennskap til hva som er Europas hymne og hvorfor og når man feirer Europas dag (Schumandagen).

Hva betyr så dette for samfunnet? I følge Connorton kan nåtidens sosiale orden legitimeres gjennom commorative ritualer (som de jeg presenterer) og deres henspeiling på historie og fortid (Connorton 1989:3). Dette grepet later det til at EU og Europarådet, bevisst eller ubevisst, har brukt aktivt i sin formgivning av Europas symboler.

Da Europarådet skulle velge et flagg var innspillene til hvordan det burde se ut og hva det skulle bibringe. Noen av synspunktene og debattens hovedlinjer har jeg gjengitt ovenfor. Man ønsket å gi flagget en semiologi som formidlet tanken om fred og forsoning, om europeisk enhet. Enhetstankegangen kommer tydelig til uttrykk gjennom Greve Coudenhove-Kalergis kriterium nummer tre: "[Flagget] bør ikke provosere til rivalisering mellom nasjoner" (Europarådet 2004b). Noen av forslagene som kom inn og som ikke ble vedtatt oppfylte ikke dette kravet. Dette gjelder for eksempel for Couvenhoves forslag, som var en kopi av det engelske flagget (St. Georgs flagg) og dermed ville kunne oppfattes som mer engelsk enn europeisk, og i så måte fremprovosere rivalisering. Andre forslag har et kors som sentralt blikkefang (forslagene fra Coudenhove-Kalergi, Prinsen av Schwarzenberg, Couvenhove, Martin & Levy, Wiroids og Harmignie), noe tyrkerne ikke kunne akseptere. I utgangspunktet søkte man altså å lage et emblem som fremhever den kristne tradisjonen i Europa (korset). Når dette ble umulig fordi det Europa

symbolet skal gjenspeile går lengre øst enn kristendommen, måtte man finne et nytt uttrykk for det europeiske. Man valgte da å fokusere på fred og forsoning – enhet. Forklaringen på hvorfor blå er en riktig bunnfarge på flagget forfektes å være at blått symboliserer fred. Flagget man velger, er altså ikke bare et brudd med tidligere fremstillinger av Europa, gjerne presentert i stereotypiske kontrastpar som kristendom mot islam eller vest (Oksidenten) mot øst (Orienten). Men de nye måtene å samarbeide på og å samkjøre politikk, økonomi og sosiale velferdsordninger på, legitimeres gjennom bruddet med det gamle. Da man skulle velge hymne skjedde det etter samme semiologiske læst som for flagget. Melodien skulle speile det europeiske og teksten skulle være lettfattelig for tilhørerne. Europadagen eller Schumandagen fanger også elementene om enhet og et brudd med fortiden, tiden da man feiret nasjonaldager.

Alle symbolene og utdanningsavtalene er grep som skal forme en europeisk bevissthet, og har det mål for øyet å kunne løfte det politiske og økonomiske samarbeidet og gjøre EU til en føderasjon. Den bakenforliggende tanken må altså sies å være en del av føderasjonsdiskursen, fordi det er politiske og juridiske vedtak som sikrer likhet og rettigheter for alle europeere. Gjennom å få kunnskap om og kjennskap til disse elementene (flagg, hymne, utvekslingsavtaler og så videre), utvikles en forpliktelse ovenfor dem. Dette sikres gjennom utdanningsmonopolet og offentlig skolegang, regulert gjennom politiske dokument som *Bologna*-erklæringen. Denne slutningen underbygges av hva André sa da han så flaggene på markedet (se s.39), og Annes og Célines kommentarer vedrørende flaggets antatte og faktiske symbolikk. Når vi vet dette, er det fristende å sette spørsmålstegn ved EUs teknikk og strategi. For sett i lys av hva Anderson og Gellner skriver om utviklingen av nasjonalstaten, er mye til forveksling likt. Kan vi da hevde at EUs symbolutvikling og samordning av utdanning er en del av nasjonalismediskursen?

Konstitusjonell nasjonalisme?

Etter å ha presentert EUs teknikker og strategier for å bygge en bevissthet rundt hva Europa er og skal være, ser jeg klare likhetstrekk med nasjonalstatenes teknikker. Slik som det ble gjort i Europas nasjonalstater for om lag to hundre år siden, har EU gjort det, og gjør EU det i dag. Et emblem, et flagg er valgt for å symbolisere fellesskapet. Diskursene som ligger innbakt i emblemets symbolikk formidles til fellesskapets medlemmer slik at de skal kjenne seg igjen i det (identifisere seg med det) og forankre fellesskapet i det. Hymnen har samme mål og budskap, og gjennom fortellingen om EUs opprinnelse møter vi de som omtales som grunnleggere og fedre for Europasamarbeidet, for eksempel Robert Schuman. Vi ser at fremstillingen tar form av hva vi kan sammenligne med en opphavsmyte. Det går altså tydelige bånd fra denne retorikken, til nasjonalismens måter å betegne forholdet mellom borger og nasjon på.

Opphavsmyteteknikken bruker de samme ord som vi bruker for å beskrive vårt biologiske opphav, som for å beskrive vår tilknytning til nasjonalstaten: *Fedreland* og *morsmål* er eksempler på dette. Personer som var avgjørende for at fortellingen kan fortelles, omtales gjerne i samme åndedrag, som far eller mor.²⁵ Denne måten å beskrive forholdet mellom folk og land på gir inntrykk av at forholdet er naturlig og "riktig" (Anderson [1983] 2003). Fortellingen om flagget sier at stjernene som står i ring på det europeiske flagget, representerer "solidaritet og harmoni" (EU 2005c) mellom Europas folk – ord som like gjerne kunne blitt brukt for å beskrive en familie eller et etnisk fellesskap à la det fellesskapet nasjonalstaten (nasjonalismen) forfekter.

²⁵ Fortellingen om den norske velferdsstaten og den økonomiske blomstringen post andre verdenskrig er bygget opp over samme læst. Daværende statsminister Einar Gerhardsen omtales som *landsfaderen*. En betegnelse som gir inntrykk av at han er en person med omsorg for familien (nasjonen).

Når dette er sagt, oppstår nye spørsmål. Virker disse tiltakene for å bygge et europeisk fellesskap etter sin hensikt? Hobsbawm og Ranger ([1983] 1994) påpeker at tradisjonsinvenjeringer gjerne er resultat av endring. Man markerer bruddet med det gamle ved å etablere nye symboler å forankre fellesskapet i. Europa, etter andre verdenskrig, ønsket å bevise at det nye Europa var noe mer enn en konfliktfylt historie. Et fokus på rettigheter og fornuft, ble kanskje for "blodfattig" for å skape engasjement? Så man satte i gang et arbeid for å skape nye symboler: Dette fokusskifte fra nasjonalt til europeisk fellesskap, flagg hymner og Europadag, samt de nye fortellingene om "hvem vi er", er alle eksempler som markerer overgangen til det nye Europa.

André følte ikke nærhet til flagget, men det handlet ikke om EU-flagget *per se*. I hans øyne har nynazister og nasjonalister ødelagt alle flagg, ved at disse gruppene bruker nasjonale emblemer (flagg). Flagget gjør ham ikke mer bevisst sin europeiskhet, snarere tvert i mot – for ham symboliserte det noe han ikke vil identifisere seg med. *Melodi grand prix*-festen var ikke et uttrykk for europeisk bevissthet, men snarere en morsom unnskyldning for å ha en fest. Det eneste sanne og virkelig folkelige uttrykket for europeisk bevissthet, om et "folkelig uttrykk" betyr at initiativet ligger hos folket, var demonstrasjonen mot invasjon av Irak. Serge uttrykte at han føler seg knyttet til andre europeere gjennom det fellesskapet vi opplevde da vi sammen med millioner av andre fylte gatene 15. februar 2003. Men han savnet at denne stemmen fikk komme til orde og bekrefte at fellesskapet han forestiller seg å være del av, faktisk eksisterer.²⁶

²⁶ Jeg bruker her "eksisterer" i tråd med Anderson, hvor det fellesskap ikke kan klassifiseres om ekte eller falske, men hvor måten de er forestilt på definerer det ([1983] 2003:6).

Med tanke på mine innformaters forhold til symbolene, kunne det vært fristende å påstå at disse ikke fungerer slik det er tenkt. Bruno og vi andre som var til stede under *Melodi grand prix*-festen tok feil av Eurovisjonens kjenningsmelodi og Europas hymne. Flagget fembringer ikke de følelser det er ment å skulle frembringe. Europadagen engasjerer ikke.

Knappe to år etter at jeg forlot Strasbourg, skulle Frankrikes befolkning, inkludert Anne, Céline, Serge, André, Bruno, Hélène, Eric og Antoine, stemme over et forslag til grunnlov for EU. Resultatet av avstemningen gjengir jeg i denne avhandlingens første sider. Men kanskje viktigere enn resultatet, er bakgrunnen for en konstitusjon. Nødvendigheten av et lovverk som regulerer forholdet og samarbeidet mellom medlemsstatene er en side av dette svaret. Den andre siden, som juristen Mattias Kumm påpeker i åpningen av artikkelen "To be a European Citizen..." (Kumm 2005:7) er at borgerne må føle forpliktelse ovenfor EU, og vil gjennom en slik forpliktelse identifisere seg med unionen, følelsen av forpliktelse er nødvendig om EU-samarbeidet skal forbli stabilt. Altså skal lojaliteten mellom borger og union sikre et stabilt EU. Kumm hevder videre at borgerne må se grunnlovsutkastet som en invitasjon til deltagelse i systemet, en mulighet til å tilføre de politiske strukturene substans (Kumm 2005:15).

Jeg ønsker å gripe problemstillingen fra en litt annen vinkel enn hva Kumm gjør. Shore foreslår å bruke *policy* som rammeverk for å forstå forholdet mellom rivaliserende diskurser (Shore 1997). Ser man på hvilke grep EU tar i bruk for å knytte lojalitetsbånd mellom borgere og organisasjon, er både det jeg har kalt nasjonalismediskursen og det jeg har kalt føderasjonsdiskursen, uttrykt. Målet med samtlige tiltak, symboler, europeiske medier og lovtekster, er å gjøre den overnasjonale organisasjonen til rammeverket for borgernes handlinger og fellesskapsfølelse. I en forlengelse av dette skal man som borger, identifisere seg med makthaver gjennom symbolene, tradisjonene og lovene. På den måten oppstår

en forestilt ikke-brytbar kobling mellom maktapparat og sivilt samfunn (Hobsbawm & Ranger [1983] 1994). På litt forskjellige måter gjør både de åpenbart nasjonalistisk inspirerte og de konstitusjonelle grepene, dette. De bygger opp under nasjonalismetankegangen gjennom: Å så spirer til fellesskap; gjennom å gi borgerne et flagg, en hymne; felles massemedier og utdanning. EU benytter teknikker vi gjenkjenner fra nasjonsbyggingen, for å skape noe felles borgerne kan samles om. Samtidig bygges det opp under føderasjonstankegangen gjennom å fortelle (ved hjelp av for eksempel massemedier og undervisning) at lover og traktater forener ulikhetene. EU vil ikke være en nasjonalstat, det postnasjonale er derfor viktig å kommunisere. Gjennom en gjentatt understreking av borgernes rettigheter bygges en rettighetsbevissthet (del av føderasjonsdiskursen), som man kan hevde binder folket sammen, selv om jeg tror at denne bevisstheten ikke er dyptgående nok. Behovet for et forestilt fellesskap er tilstede, det uttrykkes hos Serge som vil høre "*des gens ordinaires*". Det uttrykkes hos praktikantene som ser *Melodi grand prix* sammen, og det uttrykkes hos studentene som drar på utveksling gjennom *Erasmus*-avtaler. Hvis ikke dette forestilte Europa næres, hvordan skal man da motivere europeere som mister velferdsgoder, til å være med og finansiere oppbygning av velferdsordninger andre steder i Unionen? Like rettigheter og likhet for loven (konstitusjonell patriotisme), veier ikke opp for tapet, av den enkle grunn at det synes lettere å gi av eget overskudd til mennesker en føler nærhet til. Dette kjenner vi igjen fra skattepolitikk i nasjonalstater og i mellommenneskelige relasjoner hos for eksempel Nuerne (Evans-Pritchard 1940). Dette kommer jeg nærmer innpå i avhandlingens del 4 (se s.144).

På bakgrunn av hvordan informantene mine og opplever tiltakene, tolker jeg det slik at EU fordrer å byggefellesskapet gjennom lettfattelige symboler og narrativer. Lovverket sikrer like muligheter til å ta utdannelse utenfor de nasjonale grensene (likt gradssystem), gjennom oppholdet opplever man hvor lik man er og ideen om fellesskapet vokser.

Oppsummering av del

I introduksjonen til *Imagined Communities* skriver Benedict Anderson at nasjonalisme er kulturelle artefakter av en spesiell type. Målet i studier av nasjonalisme må derfor være å identifisere hvordan de kulturelle artefaktene har blitt til; hva som var meningen bak dem; hvordan de har endret seg over tid; og hvordan den legitimiteten de tilskrives, er blitt så sterk (Anderson [1983] 2003:4).

EU skiller seg på flere måter fra en nasjon. Den mest åpenbare forskjellen er at EU er en overnasjonal samarbeidsorganisasjon. Per i dag er det få likhetstrekk mellom måten EU er organisert på, og måten nasjonalstater er bygget opp. Til tross for dette, og til tross for at EU understreker at EU *ikke* skal være en nasjon eller en erstatning for nasjonen (Europakommisjonen 2004), spiller organisasjonen på det samme repertoaret som man gjorde i nasjonsbyggingsperioden. I denne delen av avhandlingen har jeg presentert noen av de "nasjonsbyggingselementene" EU bruker i frieri til sine borgere. Motivet mitt for å gjøre dette, er å belyse hvordan symbolene og de symbolske tiltakene påvirker EU-borgere, representert gjennom mine informanter. Dette er interessant fordi disse kulturelle artefaktene (jf. Anderson [1983] 2003) – flagget, hymnen, Europadagen, utvekslingsprogrammene og mediegenrene – er sentrale i relasjonen mellom EU og EUs borgere. De skal skape en nærhet mellom en organisasjon, som oppleves fjern og byråkratisk, og et folk. Som vi har sett, er det lagt ned mye arbeid i utviklingen disse kulturelle artefaktene, for at innholdet skal kommuniseres på en klarest mulig måte. Likevel har vi sett eksempler på hvordan den symbolske betydningen ikke alltid forstås like intuitivt.

De ulike kulturelle artefaktene er uttrykk for både nasjonalismediskursen og føderasjonsdiskursen. Å utvikle og finne opp symboler og tradisjoner av denne typen er nasjonalismediskursivt. Målet for handlingene er å bygge et forestilt

felleskap. Som jeg har påpekt i analysen er disse grepene til forveksling like de grep som ble brukt da nasjonalstatene ble utviklet. Samtidig bærer tiltakene, i denne europeiske konteksten, klare føderasjonsdiskursive trekk. At man i kraft av å være EU-borger ikke bare har krav på utdanning, men man har også rett til å ta deler (eller hele) denne i et annet EU-land, er både nasjonalismediskurs og føderasjonsdiskurs.

Det kan være fristende å stille spørsmål ved om dette "både og"-aspektet er formålstjenelig eller om det bare bidrar til konflikt mellom de to fremstillingene av fellesskapet. Under Melodi grand prix oppstod et slags klassifikasjonsproblem, som endte med at vi inntok en ironisk distanse til TV-showet og dets konstruerte umiddelbarhet (se s. 58). Likevel må den foreløpige konklusjonen bli, at det kan virke som om de to diskursene utfyller hverandre på positivt vis: Symbolene og samkjørt utdanning skaper bevissthet, som er nødvendig for å skape et felles engasjement i situasjoner som Irak-konflikten. Ikke bare gjøres avstanden mellom folk og organisasjon mindre, den minsker også europeere i mellom. Når disse situasjonene speiles i ulike medier, bekreftes opplevelsen av større nærhet og fellesskapet nøres.

Del 3: Europa som forestilt fellesskap

Forestillt og opplevd Europa

“Europa er en enestående forestilling [...]. Det som gjør den så fascinerende er at det er en idé som oppsto for lenge siden, men som fremdeles formes og den er langt i fra fredig. Jeg leser alt jeg kommer over som handler om Europa, uten EU ville det ikke vært like interessant.” (Anne)

Det finnes mange metaforer for å beskrive Europa. Min personlige favoritt understreker i hvilken grad det er vanskelig å definere hva EU er. Sammenligningen er signert Jacques Delors, tidligere president for Europakommisjonen. Han kalte EU for en UPO, *un objet politique nonidentifié* [et uidentifisert politisk objekt] (Delors i Closa & Fossum 2004:2). Jeg har tidligere gjort en overfladisk sammenligning av EU og Europa, og en familie. I boken *Building Europe* låner Chris Shore en metafor fra Douglas Hurd, som sammenligner forhandlingene i EU med et tredimensjonalt parti sjakk. Bakgrunnen for denne sammenligningen er, at det er så mange ønsker å ta hensyn til at hvert trekk [utspill] må vurderes nøye (Shore 2000:212). Gerard Delanty sammenligner EU med en fotballkamp: Europa er ballen, spillerne er identitetsprosjektet og andre tiltak fattet for å samle Europa, mens banen er den geopolitiske virkeligheten eller diskursen spillerne handler innenfor. Delantys poeng med denne metaforen er at spillerne [de samlende tiltakene] alene aldri vil kunne kontrollere ballen [EU], men de vil kunne beleire det kultursymbolske området som den kollektive identiteten består av (Delanty 1995:4). Tidligere har jeg presentert ballen, deler av banen og spillerne. Nå vil jeg ta for meg det kultursymbolske området og vise hva kampen tilfører tilskuerne.

Tidlig i feltarbeidsfasen forstod jeg at det ville bli vanskelig å finne en god definisjon på *hva* Europa er. Shore og Delantys metaforer og tankelek om EU som spill, kan tyde på at jeg ikke er alene over å ha grublet over spørsmålet. Jeg skjønte også fort, at det ikke ville være en smalere sak å definere *hvor* Europa er. I dag er jeg av den oppfatning at begge spørsmål, hva og hvor Europa er, best besvares i nær tilknytning til hverandre. Metaforer og sammenligninger kan spille en sentral rolle i forsøket på å videreformidle og tolke mine informanternes forklaringer på hva og hvor Europa er. Metaforene gjør det ukjente mer kjent, ved å sammenligne det med noe familiært – som en fotballkamp, et parti sjakk eller en familie.

Hvor er Europa?

I forestilte fellesskap spiller forestilt geografi en sentral rolle. Fellesskapets geografiske utstrekning og ytre grenser er, i likhet med fellesskapet, forestilt (Anderson [1983] 2003). I artikkelen "Redrawing the imagined map of Europe: The rise and fall of the 'centre'" skriver geografen Joshua Hagen at en forestilt geografi henspiller på måter å oppleve og oppfatte rom og steder på, samt forholdet mellom dem, som komplekse sett av kulturelle og politiske praksiser og romlig definerte ideer, i motsetning til å tolke dem som statiske og territoriale enheter (Hagen 2003:1/489).

Da jubelen etter Sertab Ereners seier i Melodi grand prix hadde lagt seg (se s. 58-59), sukket Yasmin: "Det er grunnen ganske rart at vi [Tyrkia] får delta i Melodi grand prix... da er vi plutselig i Europa, men når det kommer til EU-medlemskap, da er vi ikke i Europa eller ikke europeiske." Dette reiser et interessant spørsmål: Hvordan kan Tyrkia delta i det kulturelle prosjektet Melodi grand prix, samtidig som landet kategoriseres som ikke-europeisk i politiske sammenhenger? Definisjonen av Tyrkia som ikke-europeisk begrunnes gjerne i at brorparten av Tyrkias landområder ligger i Asia, med at tyrkere er muslimer eller med en henvisning til at Tyrkia ikke respekterer menneskerettighetene. Begrunnelsene avdekker tre ankere for en europeisk identitet (jf. Delanty 1995): Et ideologisk (opposisjonsparet Islam versus kristendom), et geografisk (opposisjonsparet Orienten mot Oksidenten) og et politisk (opposisjonsparet respekt versus mangel på respekt for menneskerettighetene). Slik mine informanter presenterte opposisjonsparene, antar disse en stereotypisk form, med lite rom for nyanser.

André, som er opptatt av menneskerettighetsspørsmål, og som arbeider frivillig med å hjelpe asylsøkere i Strasbourg, fortalte meg om hvordan han så på forholdet mellom Tyrkia og Europa. Gjennom sitt arbeid som flyktningguide møter han

mange av de samme holdningene og fordommene som uttrykkes mot Tyrkia som europeisk. På grunn av sin faglige bakgrunn, var han spesielt opptatt av argumentet om at Tyrkia ikke er europeisk fordi de ikke respekterer menneskerettighetene. Han fortalte meg at mange i hans omgangskrets og ellers i samfunnet, argumenterte for at Tyrkia ikke respekterte menneskerettighetene, og at respekt for dette charteret var å forvente blant europeiske stater:

”Alle snakker om at Tyrkia ikke respekterer menneskerettighetene og at folkegrupper blir undertrykket i Tyrkia. Men så glemmer de fleste at Frankrike faktisk hadde to dommer mot seg, før Tyrkia i det hele tatt ble stevnet. Men dét snakkes det ikke om. Da ville man jo påstått at Frankrike ikke var europeisk!”

Andrés uttalelse viser at den egentlige grunnen til at Tyrkia ikke defineres som europeisk ikke kan begrunnes med respekt for menneskerettighetene alene. Det må altså være andre årsaker til at mine informanter, og EU ikke fullt og helt kan ønske Tyrkia velkommen i Europa.

Antropolog og statsviter Iver B. Neumann, skriver i boken *Uses of other. The “East” in European Identity Formation* (Neumann 1999) at Tyrkia ble en viktig fremmed i europeisk identitetskonstruksjon under det Ottomanske riket. Da viste Tyrkia militære krefter, noe som gjorde at landet ble oppfattet som en trussel. Nærheten til Europa, og en sterk religiøs tradisjon gjorde at trusselbildet ble oppfattet som mer omfattende. Selv i dag, flere hundre år senere, henger dette bildet av Tyrkia, som dogmatisk muslimsk igjen, og det til tross for Atatürks reformer som blant annet førte til en sekularisering av Tyrkia.²⁷ Men selv om denne dikotomien ikke artikuleres eller gjøres relevant når praktikantene begrunner Tyrkias ikke-

²⁷ I dag vil nok de fleste hevde at den største tyrkiske trusselen ikke er knyttet til religion, men til de sterke ekstremnasjonalistiske bevegelsene i landet (jf. NRK 2007b).

europiske status, er det nærliggende å tro at den har gitt næring til deres argument. I praktikantmiljøet var det, i tråd med den føderasjonsdiskursive praksis, et sterkt fokus på rettigheter og toleranse. Flere av dem arbeidet med menneskerettighetsspørsmål, noe som påvirket dem også utenfor arbeidssituasjonen. Deres begrunnelse for hvorfor Tyrkia ikke er europeisk *må* derfor rotfestes i noe annet enn religion, fordi føderasjonsdiskursens fokus på rettigheter og dertil hørende religionsfrihet ikke har rom for en forklaring basert på religion. Ettersom mediene gjerne har presentert nyheter med kritikkverdige forhold for tyrkiske minoriteter, reproduseres dette bildet av menneskerettighetsbrudd hos mine informanter. I rettighetsdiskursens navn er den gamle og politisk ukorrekte frykten for Islam erstattet med brudd på grunnleggende europeiske verdier som begrunnelse. Anne uttrykket det slik:

“Europa er en forestilling om toleranse, om å lytte og akseptere. Vi må lære å hva kollektivet, i positiv forstand, er. Vi tilhører et kollektiv, en kollektivitet. Vi må komme oss ut av denne tilstanden hvor hver enkelt av oss reduseres til et individ. Kollektivitetstankegangen og respekten er forsvunnet, i dag forsvarer alle sin lille ostebit fordi det er mest behagelig for dem.”

Det kunne like gjerne vært sagt av Céline eller en av praktikantene. Anne og Andrés utsagn er klare uttrykk for føderasjonsdiskursen. Alle har rettigheter, og fornuften tilsier at man respekterer disse rettighetene. Derfor kan ikke religionsargumentet brukes. I stedet omformuleres og manipuleres det på slik måte at mangel på respekt for menneskerettighetene, blir en eufemisme for Islam. Dette bekreftes også av Neumann, i hans gjengivelse av en kronikk av Edward Mortimer, som skriver:

[...] the success of Ataturk's revolution looks far less certain today than it did a generation ago: almost every day brings new evidence of the strength of Islam in Turkey, not as set of private beliefs but as public phenomenon, moulding people's behaviour in the political and

social arena [...]. But for good or ill the Christian legacy remains a key component of European identity (Mortimer i Neumann 1999:61).

I et kulturelt (kultur i betydningen religion, språk og andre nasjonale kjennetegn) mangfoldig Europa, er det lettere å definere hva Europa ikke er, enn hva det er. Og siden Tyrkia historisk sett har blitt definert som ikke-europeisk begrunnet i Orient/Oksident-dikotomien og Islam/Kristendom-dikotomien, blir dette argumentet også konklusjonen.

I løpet av våren jeg tilbrakte i Strasbourg, ble EUs forestående utvidelse stadig debattert. I en forlengelse av dette, sto Europas omfang eller utbredelse på dagsorden flere ganger. Under en samtale jeg hadde med Céline, sa hun at EU ikke burde utvide utover Europas grenser. Jeg ble nysgjerrig og spurte henne om hun kunne presisere hva hun mente med Europas grenser. Da ble hun avvikende og sa: "... jeg har ingen formening om hvor stort EU bør bli. Men det heter den europeiske union, så derfor bør vi ikke utvide utover Europa. Noe mer presis kan jeg ikke være."

Det verserer mange definisjoner på hvor grensen for Europa går. I dag strekker EU seg fra Irlands Atlanterhavskyst i vest, til Svartehavets vestlige bredd i øst, mens Europarådet har medlemsland så langt øst som Aserbajdsjan. I den norske skolen lærte jeg at Europas sørlige grense gikk i Middelhavet, mens i den franske skolen opplevde jeg at tidligere franske koloniene i Midtøsten og Nord-Afrika var inkludert på Europakartet. Til gjengjeld gikk det ikke lengre nord enn Skagerrak. Kartene, slik de er nedtegnet og presentert i atlas og på globuser, speiler statsapparatets [de som har definisjonsmakt (jf. Foucault [1969] 2005, Bourdieu [1982] 2001)] forestilling om fellesskapets utbredelse og relasjoner til "de andre". For mange franskmenn vil tidligere franske kolonier oppleves nærmere enn nordlige deler av Skandinavia, for eksempel fordi franske kulturelle uttrykk, som at det snakkes fransk, er synlige i de tidligere koloniene. Det er de samme mekanismene

som ligger bak uttalelsen om at mange briter opplever India som veldig nært Storbritannia. Faktisk nærmere enn hva de opplever deler av Øst-Europa å være (Hagen 2003).

Det er altså mange stemmer i debatten om hva og hvor Europa skal være. For å få et tydelig bilde av hvordan Europa oppleves, må alle disse stemmene frem, noe som kan minne om hva Neumann kaller regionale aktører (Neumann 1992). I følge Neumann er en regionaliserende aktør, en aktør som involverer seg i diskursen om hva den aktuelle regionen skal være. Hver aktør vil fremheve sitt eller sine argument, om regionens væren. Disse vil gjerne bli stereotypiske, fordi det sentrale vil være å frem eget poeng og formidle dette. Dette bidrar også til at uttrykkene kan bli mange, slik som mine informanters argumenter som jeg har presentert på de foregående sidene. På grunn av de mange stemmene er regionaliseringsdiskursen i stadig bevegelse. Målet med en slik regionsbyggende tilnærming, er at man ved å gi alle aktørene taletid, får man kartlagt hvordan og hvorfor en region defineres og begrunnes.

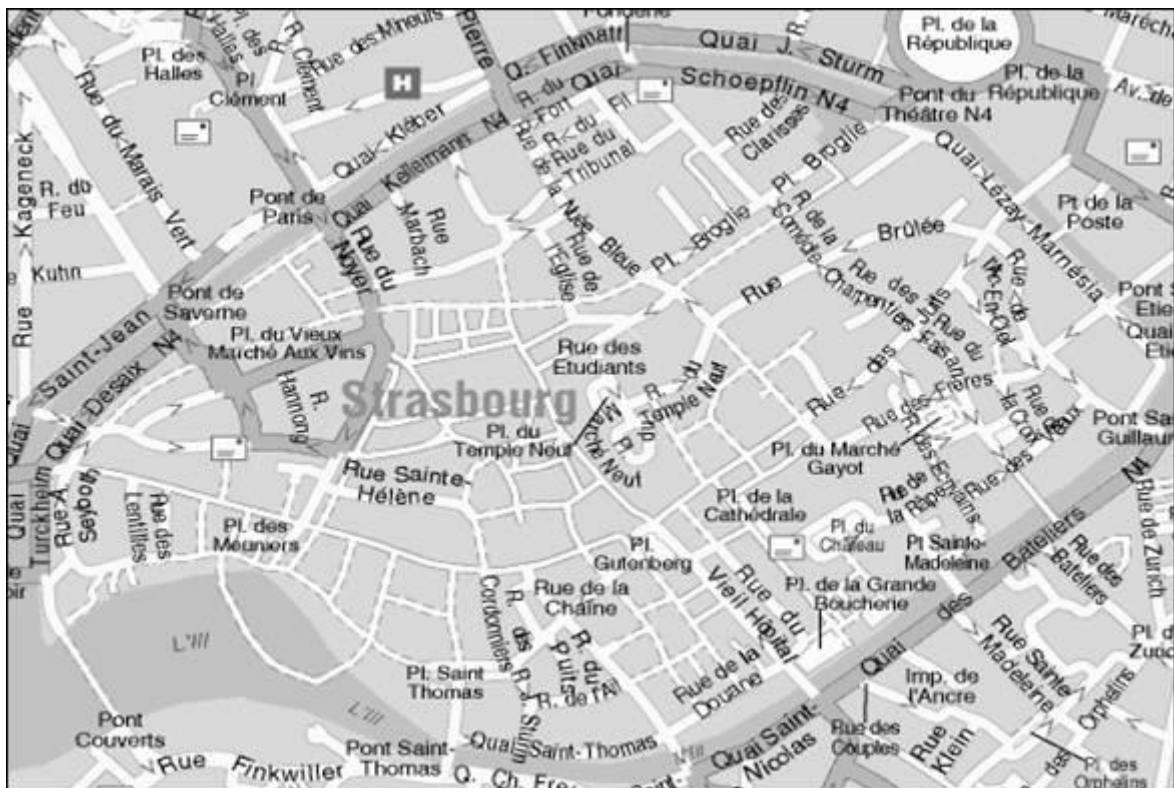
Mennesker fra ulike steder i og deler av Europa vil mest sannsynlig gi ulike forklaringer på hva og hvor Europa er. Det som føles nært for en, føles fjernere for en annen. Nedenfor tar jeg for meg en av gatenavnstradisjonene i Strasbourg for å belyse et av grepene som tas i bruk for å skape nærhet.

Europa i Strasbourg

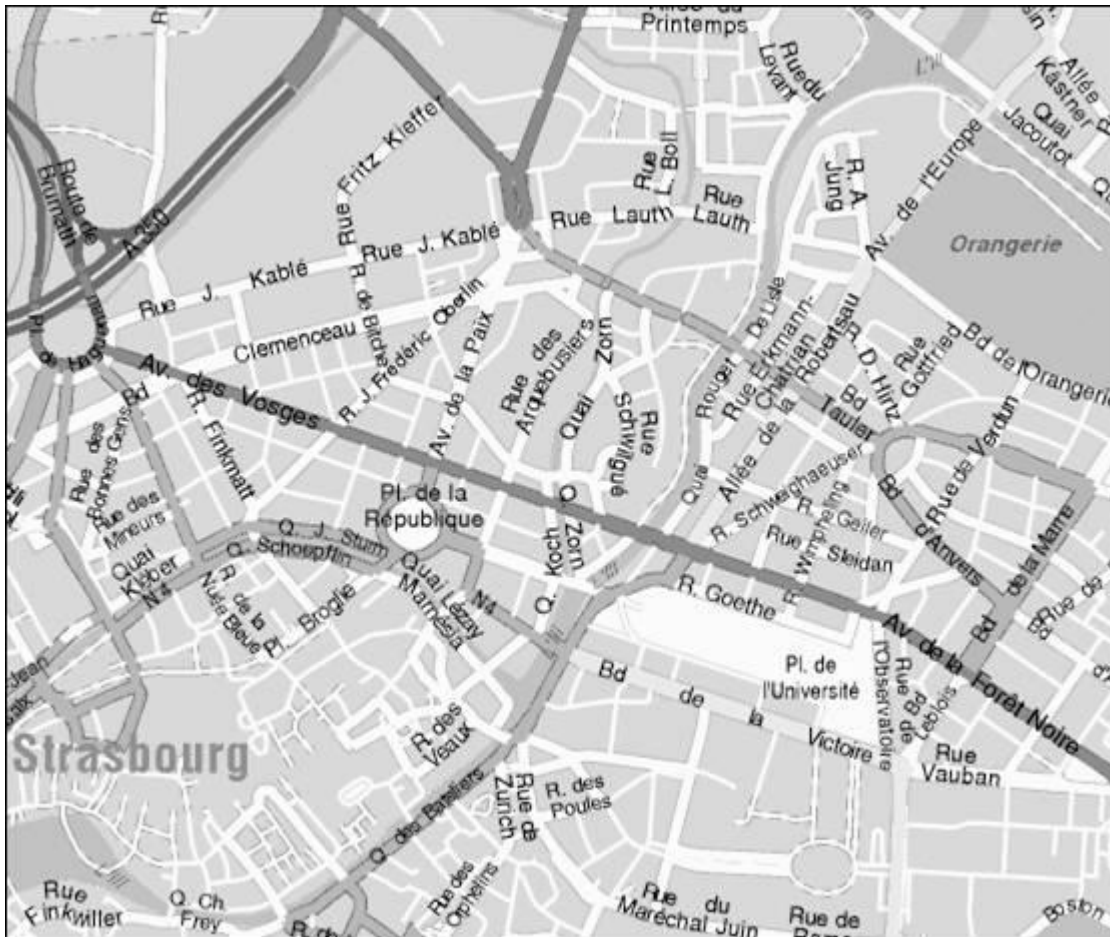
Ser man på kart over Strasbourg, tar det ikke lang tid før man forstår hvilken rolle Europa (EU) spiller i byen. I grove trekk kan man si at det finnes fem ulike tradisjoner for navngiving av gater og områder i byen: En som tar for seg omliggende landemerker og byens fysiske omgivelser; en som tar for seg republikken Frankrikes historie; en som henviser til religiøs historie og religiøse

forhold; en som hedrer historiske personer; og til slutt en som speiler byens forhold til Europa.

Jeg gir en nærmere introduksjon til den siste av disse tradisjonene, den som speiler den europeiske tilstedeværelsen i byen, nedenfor. Jeg anser byrommet og navngivingen av dette som aktuelt for mitt prosjekt fordi navn på gater og områder blir en del av den sosiale diskurs gjennom at vi bruker dem som referansepunkt i vår orientering i rommet. Derfor utgjør navnene en del av vårt daglige ordforråd og minner oss stadig, dog ikke alltid, på følelsene de er ment å vekke. Jeg vil vise hvordan steder og gater i Strasbourg, samt navene deres, blir sentrale i konstruksjonen av mine informanternes forestilte Europa, i kraft av at gatenavnene er commemorativer.

illustrasjon 2 Kart over Strasbourg (hentet fra www.viamichelin.com)

illustrasjon 3 Strasbourg sentrum (detalj).

Hvis du spankulerer nedover Strasbourgs *boulevard de la Victoire* [Seiersbulevarden] til du har passert campus befinner du deg plutselig i et område hvor gatene bærer navn som *passage de Londres* [Londonpassasjen], *promenade de Luxembourg* [Luxembourg promenaden] og *rue de Bruxelles* [Brussels gate]. De mer nordlige delene av området heter *Quartier de quinze* [de femtens kvarter] og spiller på at Europarådet ligger i denne delen av byen.²⁸

I boken *Non-places. Introduction to an Anthropology of Supermodernity* skriver antropologen Marc Augé (1995) at det i Frankrike er en tradisjon for at gater og

²⁸ Europarådet hadde opprinnelig femten medlemsland.

veier fremstår som monumenter. Navngivingen knytter historie til stedet, gaten eller veien, slik blir de elementer i den større diskursen. I den nordøstlige delen av Strasbourg er alle gatene og hele området navngitt etter andre europeiske byer. Gatnavne er en påminner om at EU er viktig i denne byen.

Geografen Maoz Azaryahu hevder at gatenavn er en viktig markør på regimeendringer (Azaryahu 1997), en ny navngivingstradisjon understreker dette bruddet med det gamle. Uten at jeg har fått det bekreftet av Strasbourgs byplanleggere, kan navnetradisjonene i *Quartier de quinze* og gatene ved campus leses som slike bruddmarkører eller commemorative ritualer for det nye. Denne bydelen er i stor grad vokst frem etter andre verdenskrig, og i en periode hvor det var viktig å ta avstand fra en konfliktfylt fortid. I stedet for å hylle krigshelter eller å understreke et nasjonalt særpreg, valgte man å hylle Europa. Azaryahu skriver at navn på gater og lignende er et viktig hjelpemiddel for maktapparatet, fordi samfunnsmedlemmene orienterer seg etter gatenavnene i byrommet. Gatnavn blir derfor en visualisering av den nye retningen (eller endringen) (Azaryahu 1997:481). Den gatnavnstradisjonen som er oppstått etter andre verdenskrig i dette området, er en del av nasjonalismediskursen, gjennom å være et insentiv for å skape en forestilt nærhet til andre deler av Europa.

Når jeg spurte parktikantene om de opplevde denne delen av byen som mer europeisk enn andre deler, eller om navnene på gatene her hjalp dem å føle seg som del av et europeisk fellesskap, ga de meg svar som ikke støtter Azaryahus argument. Serena forklarte at hun opplevde Europarådet og Europaparlamentet som "mer" europeiske. Ikke fordi "Europa" er en del av navnet, men fordi der møtte hun mennesker fra hele Europa. Mens André verken var enig med Azaryahu eller Serena. Han fremhevet at broen som forbinder den tyske byen Kehl med franske Strasbourg, som områdets mest europeiske sted. I en e-post presiserte han:

”Det første jeg tenker på som europeisk i byen [Strasbourg] er [Europa-] Parlamentet og Europarådet, men dette er steder som er veldig innesluttede. De tilfører ikke byen noe (bortsett fra penger). For meg er det broen over Rhinen, mot Kehl, som er Strasbourgs mest europeiske sted. Spesielt om man krysser den til fots...”.

Broen som forbinder Kehl og Strasbourg er en manifestasjon av det forestilte fellesskapets medlemmer sine relasjoner. Broen forbinder ikke bare byene, men den forbinder også mennesker og kulturer. Andrés utsagn identifiserer hans personlige opplevelse og forståelse av det europeiske. Broen er et forbindelseselement, både i reel og i symbolsk forstand. Det personlige aspektet, uttrykket gjennom ordene ”for meg”, viser at opplevelsen av det forestilte fellesskapet, og ikke minst egen rolle i dette, står sentralt i ektheten av opplevelsen. Dette viser i hvilken grad den personlige tolkningen er vesentlig i enkeltmenneskets forhold til organisasjonen.

Selv om Serena og André sine meninger om hvilke steder i Strasbourg som er mest europeiske, ikke korrelerer Azeryahus argument eller reflekterer det nasjonalismediskursive aspektet, mener jeg at gatenavnene i området ved *Quartier de quinze* medvirker til en endring. De europeiske navnene er med på å avnasjonalisere byen, og dermed gjøres den kanskje mer europeisk? I alle tilfeller er navnene og strasburgeres omgang med disse, elementer som bidrar til legitimering av den nye politiske tilstanden, hvor nasjonen gradvis erstattes med Unionen (jf. Strong 1984, Wilson 1998).

Forholdet til "den andre"

Innad i det forestilte fellesskapet, uavhengig av størrelse, er det en forventning om at fellesskapets medlemmer utøver sine plikter – i en nasjonalstat vil det si å betale skatt, avtjene verneplikt og å gå obligatorisk skolegang. Når man har gjort sin plikt, kan man kreve sine rett, som for eksempel å få beskyttelse, gratis skolegang eller helsevesen. I en politisk union, som EU, er det ikke bare individene som samfunnsmedlemmer som har plikter overfor fellesskapet. De ulike medlemslandene har også forpliktelser. Noen av disse er av økonomisk eller strukturell art. For eksempel gir hvert av EUs medlemsland økonomiske tilskudd til EU, i tillegg plikter ministrene å møte i ministerrådet, og man kan bli bedt om å stille med militært utstyr og/eller personell i konfliktsituasjoner (slik som var tilfellet under konfliktene på Balkan på 1990-tallet).

Den "andre" vil defineres og identifiseres ulikt avhengig av situasjon, og det vil derfor være forskjellige andre. I tråd med Neumanns argument for regionaliserende aktører, viser jeg her hvordan Europas andre identifiseres og hvordan praktikantene, Anne og Céline argumenterer for definisjonen. Dette knyttes opp mot føderasjons- og nasjonalismediskursene. Siden forestillingen om "den andre" fordrer en idé om et "vi", må det oppfattes som et identitetsanker.

Våren 2003 var definerende for Europa som forestilt fellesskap. Konflikten om Irak fremkalte en sak å samles om, men også å strides om. Tidligere i avhandlingen skriver jeg om hvordan avisen *The European Voice* presenterte deler av denne begivenheten. Her skal jeg ta for meg konflikten vinklet som potensial for samarbeid. Senere viser jeg hvordan EU presentere "den andre" gjennom en tegneserie rettet mot barn. Kapittelet munner ut i en diskusjon om hvordan EUs avtaler og traktater, bidrar til å bygge det forestilte fellesskapet og en verden utenfor fellesskapet.

The European Voice

Under overskriften "[Michel] Barnier [fransk politiker, medlem av Europakommisjonen]: common diplomacy way to generate unity in EU" (Spinant 2003a) kunne vi i mars 2003 lese i *The European Voice* at Europa trenger en felles front utad, og at et felles diplomati vil være den beste måten å gjøre det på.

Bakgrunnen for Barniers utsagn, var den interne splittelsen EU opplevde under konflikten om Irak. Barnier mente at EU burde dra lærdom av konflikten og som et positivt resultat burde man se på mulighetene for et felles diplomatkorps. Han mener dette er den beste måten å sikre politisk enhet på så lenge ikke alle EU-land er med i samarbeidet om felles myntenhet og grensekontroll (EMU og Schengen-avtalen). Etter to hundre år med konkurrerende diplomati, mener han det er på tide at EU-landene samarbeider og sammen utgjør en motvekt mot USA på det internasjonale politiske plan.

USA er en viktig "andre" i konstruksjonen av det europeiske. I felles europeisk politikk, blir USA stadig trukket frem som Europas motsats, og det "vi" [Europa] må utgjøre en motvekt mot. De gamle andre, som man tidligere forhandlet med via diplomatiske kanaler, er blitt nye allierte og samarbeidspartnere. Det oppstår da behov for nye fremmede. USAs rolle som ulik Europa, har blitt forsterket. Dette nasjonalismediskursive uttrykket kommer tydelig frem i Barniers argument for et felles europeisk diplomati, og i diskusjonen som utspant seg da praktikantene og jeg spiste middag på *L'impro*. Da ble det å handle med USA omtalt som begå forræderi mot Europa, USA omtales som farlige og som en trussel. Polen, som valgte å kjøpe jagerfly av USA, ble i kraft av den økonomiske forbindelsen gjort lik USA (se s.8-11). Lengre nede skal vi se at USA også er det EU differensierer Europa mot i utviklingen av en felles kultur. Samtidig kan vi notere oss at det tradisjonelt sett *ikke* er USA som har vært Europas "andre". I Europas nasjonalstater var dette tidligere

motsetningene mellom kristendom og islam, og mellom Oksidenten og Orienten (Delanty 1995, Neumann 1999).

Blant praktikantene med fransk bakgrunn var det gjerne USA som ble fremhevet som den "andre" som de ikke ville assosieres med. Dette passer godt inn i den franske offentlige diskurs, hvor man markerer sterk avstand til det amerikanske. Men parallelt med ønsket om å utgjøre en motvekt til USA, og bildet av USA som den farlige andre, ble også land som samarbeidet med eller som støttet USA, klassifisert som ikke-europeiske. Dette ble synliggjort i forrige del, i forbindelse med hvordan Serge og jeg leste *The European Voice*, som skrev om åtte europeiske land under på en støtteerklæring til USA og invasjon av Irak. Blant disse åtte var det daværende kandidatlandet Polen, som på mange måter endte opp med å bli syndebukken i Europa. Diskusjonen på *l'impro* om europeiskhet, avdekker deler av misnøyen mange av mine informanter følte mot Polen.

Det er fem årsaker til at mine informanter, både Anne, Céline og praktikantene mislikte Polen. For det første signerte det polske forsvaret en kjøpsavtale med amerikanske Lockheed Martin, om innkjøp av førtiåtte jagerfly. De amerikanske flyene ble valgt over det europeiske Eurofighter, noe som provoserte andre EU-land (Aftenposten 2003b). I tillegg valgte Polen å signere et opprop til støtte for USA, og deres politikk om invasjon av Irak, en hendelse Frankrikes president Jacques Chirac omtalte som at "nye Europa gikk glipp av en glimrende mulighet til å tie stille" (CNN 2003).²⁹ Tidligere hadde Polen provosert med sin markante rolle i forhandlingene om EUs grunnlov. Som kandidatland med fastsatt dato for medlemskap (1. mai 2004), var Polen invitert til å delta i arbeidet med grunnloven. Det var likevel ikke forventet at de polske forhandlerne skulle ta en så markant rolle

²⁹ Se fotnote 24.

som de gjorde. Det falt spesielt den franske delegasjonen tungt for hjertet, at Polen og polske lobbyister la hardt press på resten av konventet, for at EU skulle ha en kristen kjerne i grunnloven (Terras 2004).³⁰ Inntrykket av Polen ble ytterligere forverret av at den franske arbeiderbevegelsen sin retorikk om hvilken fare utvidelsen av EU østover medførte for franske arbeidstagere. Noe fransk industri hadde allerede flyttet til Polen og andre kandidatland, i tillegg fryktet man at billig arbeidskraft østfra skulle utkonkurrere vesteuropeiske arbeidstagere. Den femte årsaken til at mine informanter var skeptiske til Polen og definerte polakker som ikke-europeiske, var knyttet til franske jordbruksorganisasjoners vrede forbundet med reforhandlingene av de europeiske jordbruksavtalene (CAP). Med utvidelsen østover var nye forhandlinger nødvendig, men den nye avtalen medførte at mange franske bønder kom dårligere ut enn tidligere, med tanke på jordbrukssubsidier. Samtidig så man at polske bønder, som allerede hadde fått utvidet sine markeder og hadde tilgang på rimeligere arbeidskraft, fikk økte tilskudd (Cronin 2003a).

Alle argumentene for at Polen og polakker ikke er europeiske, i henhold til den definisjonen Eric og Maria ga meg, er blottet for føderasjonsdiskursens rettighetsfokus og appell til fornuft. I stedet ser vi hvordan Polen fremstilles i et negativt lys. Dette gjøres mulig gjennom en tilpassning eller manipulering av det polske. Det var ikke *bare* Polen som nøt godt av de nye CAP-forhandlingene. Øvrige nye medlemsland i Øst-Europa fikk også subsidier til sitt jordbruk gjennom avtalen. Fransk industri flyttet til Den Tsjekiske republikk og andre kandidatland i tillegg til Polen. Flere andre kandidatland signerte støtteerklæringen til USA, sammen med EU-landene Storbritannia, Spania, Italia og Danmark. Denne måten å omskrive og tilpasse på, er en måte å begrunne det forestilte fellesskapet på (jf. Anderson [1983]

³⁰ Konventet er navnet på utvalget nedsatt for å utarbeide en grunnlov for EU. Gruppen ble ledet av den tidligere franske presidenten Valérie Giscard d'Estaing.

2003). Dette må også tolkes som et definerende innspill til den europeiske regionsdiskursen.

Anne har vært mye i Polen. Hun fortalte at da mannen hennes levde og barna var små, hadde de hatt nær kontakt med polske handelskontakter av mannen. Det hadde gitt henne kunnskap landet og kjennskap til folkene der:

“Vi ble sjokkert da polakkene ikke ville kjøpe europeiske fly etter å mottatt så mye støtte til jordbruket! Det viser en mangel på toleranse! I grunnloven må de [konventet] skrive inn toleranse. Du skjønner, dette er et folk som ikke deler vår oppfatning av arbeid, rett og slett fordi forståelsen av marked ikke er den samme her, som der. Vel, for å si det sånn vi [Anne og mannen] kjente mange polakker på et tidspunkt. Vi hadde flere boende hos oss og andre som bare besøkte oss, dette var vel i 1977, og vi forstod ganske raskt at det var en slags misforståelse eller mangel på økonomisk forståelse der. Med det mener jeg at datidens polakker forestilte seg Frankrike og livet her som enkelt, men faktum var jo at arbeidsledigheten her var skyhøy. Til gjengjeld, da vi dro til Polen oppdaget vi jo de vanvittige forskjellene [mellom folk], mye større enn hos oss, og det er jo klart at slike ting tar tid å fordøye...”

Skuffelsen som avsløres etter at Polen valgte å kjøpe amerikanske jagerfly uttrykkes i en forventning om gjenyttelse. Som Marcel Mauss (1923-1924) beskriver det i *Essai sur le don* [Gaven] ligger det en forventning om å gi noe tilbake, når man har mottatt noe. Denne gjenyttelsen kan skje samtidig som man mottar eller ved en senere anledning (forsinket resiprositet). Mauss understreker viktigheten av forpliktelsene knyttet til ytelser og gjenyttelser når han skriver: “Å nekte å gi, å forsømme en invitasjon, som å nekte å motta, er likestilt med å erklære krig; det er å avstå fra en

alliance..." (min oversettelse, Mauss 1923-1924:18-19).³¹ Forventningen om at Polen, som en antatt alliert, skal oppfylle sin plikt og yte tilbake til fellesskapet, er også kjernen i Anne, Bruno, Eric, Maria og Antoine sine argumenter for at Polen ikke er europeisk. Den polske mangelen på europeisk solidaritet, gjør Polen til ikke-europeisk, til en ikke-alliert, til en "annen". Anne uttrykker likevel at Polen, med tiden vil endre seg, og forhåpentligvis bli mer europeiske, underforstått som i mindre selviske, som hun sier: Det tar tid å fordøye det Polen har gjennomgått.

*La guerre de la glace à la framboise*³²

En ettermiddag jeg møtte Anne på CIIE, anbefalte hun meg å ta en titt på en av EU tegneserier beregnet på barn. Hun mente at tegneserien på en ryddig og forståelig måte forklarte fordelene med Europasamarbeidet:

Christine, Max og Paul er tre barn som skal på tur i skogen. Men før de drar av gårde, vil Christine vise Max en lukket side på Internett. Hun er overbevist om at hun skal klare å knekke passordkoden, men i det Paul kommer inn i rommet og Christine trykker "enter" skjer det noe: PC-monitoren blir til en stor munn, som spiser barna og de kastes inn i et virvar av farger og kaleidoskopmønster, før de lander mykt på en gressplen og lurer på hvor de er. I horisonten skimter Paul en by som ligner barnas hjemby, så de bestemmer seg for å gå dit...

Et stykke unna byen blir de stoppet av en vakt, som krever å få se barnas bagasje, pass, skjema og stempler. "Finnes slike ennå" sier Paul med et forundret oppsyn. Noen timer senere får barna forsette sin vanding, men ikke lenge etter blir de stoppet av en ny vakt, som snakker et fremmed språk [en blanding av engelsk og

³¹ "Refuser de donner, négliger d'inviter, comme refuser de prendre, équivaut à déclarer la guerre, c'est refuser l'alliance..." (Mauss 1923-1924:18-19).

³² Bringebæriskremkrigen

fransk]. Nok en gang må barna vise pass og papirer og får bagasjen gjennomført. Paul bestikker vekten med kompasset sitt, og barna kan fortsette ferden. Når de endelig når byporten og Paul nekter å legitimere seg for nok en vakt, ender de tre barna opp med å bli arrestert. Barna er forskrekket over tingenes tilstand i det parallelle universet de har havnet i, og konkluderer med at de mest sannsynlig har reist tilbake i tid og havnet i sekstenhundretallets Europa, som de lærte om på skolen uken i forveien.

Barna blir ført frem for kongen, hvor de anklages for å være spioner fra nabolandet som vil stjele oppskriften på bringebæriskrem. Christine prøver å forklare at hun ikke forstår hva kongen mener og at de aldri har hørt om bringebæriskremkrigen. Kongen lytter vantro og kommanderer at barna skal fengsles. Max tilbyr seg å hjelpe kongen og det ender med at kongen, motvillig, går med på å ikke kaste barna i fengsel, men i stedet la dem hjelpe han med krigen om bringebæriskremen. Kongen forteller at da hans far var liten, lagde deres land den deiligste bringebæriskrem som de nøt, i deilige vaffelkjets, produsert i nabolandet, hver sommer. Men på et tidspunkt skjedde det noe, kongen husker ikke helt hva fordi det er så lenge siden, men det endte i hvert fall med en krangel, hvor nabolandet nektet å dele sine vaffelkjets, og kongens land ville ha sin iskrem for seg. Siden har nabolandet forsøkt å stjele iskremen og kongens menn forsøkt å få tak i vaffelkjetsene.

Christine foreslår at de to landene må møtes til forhandlinger. Forslaget hennes møtes med latter fra kongens vakter, mens kongen selv forteller at siden feiden om iskremen tok til, er alle bånd med nabolandet brutt. Dessuten snakker de ulike språk: Nei, forhandlinger blir umulig. Paul foreslår at kongen skal sende noen av sine yngre landsmenn til nabolandet, slik at de skal lære språket. Men kongen kan fortelle at de to landene lager biler av ulik størrelse, og det er ikke lenger mulig å reise mellom dem. Max foreslår at kongens fabrikker skal lage biler som er dimensjonert for nabolandets veier. Men det er ikke mulig fordi bilfabrikantene er så sta. Barna tror ikke sine egne ører.

Christine bestemmer seg for å forklare kongen om hvordan det er der hun kommer fra.

”Vi er fra Europa. Der finnes det fremdeles ulike nasjoner, men ingen grenser!” forteller hun samtidig som hun, til kongens forskrekkelse, tegner tolv gule stjerner på kongens gulv. Christine forklarer at regjeringene i de ulike landene i Europa samarbeider, at de samme lovene gjelder og respekteres i alle landene. Og at folk fritt kan reise, studere, handle og feriere i alle landene. Paul tilføyer at når folk snakker sammen lærer de hverandre å kjenne, og da forstår de at de ikke er så ulike som de fryktet. Kongen lurer på om det fremdeles kriges i Europa, og Paul kan lettet fortelle at det heldigvis er over femti år siden folk forsto, at alle ville ha fordel av å leve i fred og fordragelighet, ”det kalles solidaritet” føyer han til. Kongen innrømmer at det høres flott ut, han er ikke glad i krig selv, mens Max forteller at folk, til tross for mange likheter, er litt forskjellige. Paul skyter inn at det er bra, for uten forskjellene ville Europa vært kjedelig. Barna fortsetter å fortelle kongen og hans hoff om demokrati og samarbeid, og alle lytter med stor interesse.

Etter å ha spist middag på slottet, bestemmer barna seg for å prøve å dra hjem. De klarer å snike seg ut av matsalen, der møter en gammel trollmann. Han sier han kan hjelpe dem tilbake til der de kommer fra, om de gir ham et objekt fra sin tid. Det ender med at Paul motvillig, må gi Trollmannen videospillet sitt. Trollmannen forteller barna at ved å hoppe i en brønn, vil de ende opp hos seg selv. Vel hjemme, reflekterer Christine, Max og Paul over sine eventyr, før de legger planer om å reise i hele Europa (Europakommisjonen 1998a).

Historien om Christine, Paul og Max er gitt ut som tegneserie, på tittelbladet står det: ”Tegneserie myntet på unge, om et pasifistisk Europa uten grenser” (Europakommisjonen 1998a:1). Dette er bare en av i alt fire trykksaker, som henvender seg til barn og/eller unge, jeg fikk av CIIE. De andre tre tar opp temaer om rasisme og miljøvern. Selv om tegneseriene og historiene om EU og Europasamarbeidet neppe vil havne i alle europeiske barns hender, er det interessant å merke seg hvordan tegneseriene, er nok et eksempel på hvordan EU tar i bruk de samme teknikker som ble benyttet under nasjonsbyggingen.

I *Imagined Communities* skriver Anderson ([1983] 2003:34-35) om hvilke rolle trykte medier, spesielt aviser og bøker, fikk under nasjonsbyggingen. Aviser ble i mange tilfeller "en dags"-bestsellere, og "hele" nasjoner leste samme fremstilling av en sak.³³ Gjennom mediene kunne statsapparatet altså formidle sitt syn til borgerne. Avisen skulle skape bevissthet og dermed virke integrerende. På samme måte formidles narrativet om det fredelige Europa, og det europeiske fellesskapet til EUs barn gjennom masseproduserte tegneserier som *La guerre de la glace à la framboise*. Tegneseriene må altså leses som et innlegg i nasjonalismediskursen. Men samtidig bærer historien om bringebæriskremkrigen klare føderasjonsdiskursive trekk. Fokuset i fortellingen om barna som havner i det parallelle universet, er hvilke rettigheter og muligheter samarbeidet i Europa har gitt dem som individer. Når barna står foran kongen, foreslår Christine at landene som er i konflikt med hverandre må møtes til forhandlinger. Paul og Max foreslår at landets unge må sendes på utveksling til nabolandet, slik at de kan lære språket, og at kongen må få bilprodusentene til å ta til fornuften og produsere biler som kan kjøre i begge land. Vi ser klare linjer fra den føderasjonsdiskursen, som artikuleres i tegneserien til dagens EU: Det demokratiske, fornuftige rådet om forhandlinger er uttrykt gjennom Europaparlamentet og ministerrådet i EU. *Socrates*-programmet sikrer at de språklige forskjellene blir mindre EU-land imellom, fordi flere EU-borgere har hatt mulighet til å lære et fremmedspråk. Ikke minst, EU har felles normer og regler for kjøretøy, matsminke og annet som kunne ha skapt problemer om det ikke var en felles standard.³⁴ På heftets siste side står dette i klartekst, det står: "Denne tegneserien presenterer, i eventyrs form, fordelene ved Europasamarbeidet. Blant

³³ Som et artig apropos kan det føyes til at Anderson i en forlengelse av dette skriver at filosofen Georg W. F. Hegel hevdet at avisen er det moderne menneskets morgenbønn (Anderson [1983] 2003:35).

³⁴ Det må likevel føyes til at noen medlemsland har reservert seg mot en eller flere av de felles reglene. For eksempel er det høyrekjøring i hele EU, bortsett fra i Irland og i Storbritannia.

annet gir den en kortfattet presentasjon om Den europeiske union". Fortellingens budskap eller moral er tydelig forbundet med den konstitusjonelle patriotismens kjerne, nemlig hvordan fornuftige og rasjonelle valg om for eksempel samarbeid og forhandlinger, lager en bedre verden enn tilstanden hvor alle tvholder på sitt, nekter å dele, samtidig som de forsøker å fuske til seg det "de andre" har.

Da jeg kom hjem fra CIIE og la tegneseriene på bordet, rynket Bruno på nesen. Han lurte på hva slags *BD* [tegniserie] jeg hadde kjøpt.³⁵ Vi var flere i bofellesskapet som delte en interesse i tegneserier, men som regel var kvaliteten på både tegninger og fortelling høyere enn tilfellet var med tegneseriene fra CIIE. André klukket hjertelig da han leste heftet om bringebæriskremkrigen. Jeg spurte guttene om hva de syntes om tegneseriene. Bruno så på meg, som for å kontrollere at jeg var seriøs. Han mente at siden han ikke var i målgruppen for tegneserien om bringebæriskremkrigen var det irrelevant hva han mente. Han måtte likevel innrømme at historien var litt dum, men han føyde til at for de den var beregnet på var den viktig. André var enig, han mente at tegneseriene var et godt virkemiddel for å formidle budskapet om hva EU er, til personer som vet lite om EU. Guttenes svar er på mange måter et uttrykk for avstanden mellom EU og EU-byråkratiet og vanlige folk (se f.eks. Nielsen 2002, Hersom 2004). Selv de tiltakene som iverksettes for å korte ned distansen mellom organisasjon og borger, kan sies å fungere helt etter boken når Europaekspertene André og Bruno nærmest latterliggjør dem.

Europa-fortet?

Som jeg nevner innledningsvis i dette kapitlet, må man yte til fellesskapet, for å få del av at dets goder. Men for i det hele tatt å kunne yte må man allerede være

³⁵ *BD* er kort for *bande dessinée* som er fransk for tegneserie.

akseptert, og definert innenfor fellesskapets grenser. Det kan synes som et paradoks at parallelt med at nasjonalstatsgrensene innad i EU bygges ned, bygges Europas ytre grenser opp. I dag kreves det kun at du har med deg gyldige identitetspapirer, og at du kan dokumentere at du har økonomiske midler til å underholde deg selv for å reise mellom europeiske land som har undertegnet Schengen-avtalen.³⁶ Alle EU-borgere har krav på pass, og det er nedfelt i EUs lover at personer, i likhet med varer og tjenester fritt skal kunne flyte over medlemsnasjonenes grenser. For at dette skal være mulig, må medlemsnasjonene som ligger i utkanten av Schengen-området (de som har grenser mot land som ikke er Schengen-land) føre ekstra grensekontroll utad. Grensekontrollen må sees som en del av EUs utenriks- og sikkerhetspolitikk, denne tar ofte form som det man i spillteori vil kalle et asymmetrisk spill. Skjematisk sett arter dette seg slik at partene i spillet, annenhver gang, hever nivået av kontrollen mot den andre parten.

Strasbourg ligger i grenseland. Alsace, regionen hvor Strasbourg ligger, har statsgrense mot Tyskland og Sveits. Tyskland har, i likhet med Frankrike undertegnet Schengen-avtalen, mens Sveits som ikke er EU-medlem, stod utenfor samarbeidet i 2003. Kontakt mellom disse tre landene har alltid vært en naturlig del av tilpasningen for personer bosatt i området. Céline, som arbeider i en transfrontaliær bedrift, fortalte at hennes arbeid hadde blitt mye lettere med innføringen av felles valuta:

”Da vi hadde mark og franc hadde vi store utgifter til veksling. Dessuten var det en stor oppgave og holde oversikt over vekslingskurser og priser. I bedriften har vi fått en mye enklere hverdag etter at vi fikk euroen. Og tenk hvordan det blir i fremtiden! Mine barn lærer å regne med euro, for dem er dette eneste myntenhet. Nei, tiden da

³⁶ Avtale mellom EU-landene (bortsett fra Danmark, Storbritannia og Irland), Island og Norge om åpne indre grenser og ha felles grenser utad (se også ordforklaring i vedlegg).

vi strasburgere hadde to lommebøker, én for å handle hjemme med og én for å handle i Kehl med er heldigvis forbi.”

“Harrytur” til Kehl

“Jeg har fri fra jobb i dag. Vil du bli med til Kehl?” Serge ser opp fra boken han leser. Han forteller at han har fått låne en bil av en venn. Han skal til Kehl og handle fordi han har litt smått med penger denne måneden. Jeg har ennå ikke vært i Kehl og er nysgjerrig på byen på andre siden av Rhinen, så jeg takker ja til Serges tilbud. En stund senere går vi ut og setter oss i bilen for å dra. Det er mandag formiddag og få biler på veien. Noen minutter etter at vi har forlatt parkeringsplassen foran bygården vår, svinger vi ut på *route de Rhin* [Rhinveien]. Veien tar en krapp sving før vi kommer opp mot tollstasjonen. “Dette er den gamle tollstasjonen” sier Serge i det vi kjører under det som tidligere var en bom. “Det er jo lenge siden den ble nedlagt, men bygningene får stå. Jeg vet ikke helt hvorfor, men kanskje som et symbol over hva som har vært og som ikke lenger er.” Når vi kjører opp mot broen, kommenterer jeg byggeaktiviteten på den franske bredden av Rhinen, jeg lurar på hva de bygger. Serge forteller at det er havnen som utvider, fordi det gamle havneanlegget ikke lenger har stor nok kapasitet. Vi kjører ut på *pont d'Europe* [Europabroen] og krysser snart grensen til Tyskland. Vi svinger inn *Hauptstrasse* [Hovedgaten], og finner en parkeringsplass. Jeg finner frem fire euro og putter dem på parkometeret, Serge og jeg er enige om at det bør holde. Så går vi ned gaten mot torget. Vi oppdager det er lunsjtid, og bestemmer oss for å spise på en av hurtigmatkafeene i nærheten av torget. Mens Serge kaprer et bord bestiller jeg mat på litt usikker tysk, men når jenten bak disken nikker og slår inn på kassen, kjenner jeg at jeg er ganske fornøyd med innsatsen. Den følelsen varer til hun svarer “Alors, vous voulez deux frites, un coca et un fanta, et deux cheeseburgers, ne c'est pas?” [Så du skulle ha to pommes friter, en cola og en fanta og to cheeseburgere, ikke sant?] Resten av handelen foregår på fransk. Etter at vi har spist går vi og handler tobakk. Serge forteller at det kan være store summer å spare på å handle på den tyske siden av Rhinen. “Varene er de samme, men prisen der under den halve på enkelte varer” sier han. Jeg tenker på det vi i Norge kaller “harryhandel”, og spør

Serge om grensehandlen og prisforskjellen skyldes at det er store forskjeller i avgiftspolitikken mellom Frankrike og Tyskland. Men Serge forteller at han ikke tror det er avgiftene som utgjør forskjellen, men snarere at lønnsnivået er høyere i Frankrike. Serge betaler med sitt franske bankkort og fyller en pose med tobakk. Etterpå går vi innom et supermarked hvor vi kjøper et brett med øl, diverse hermetikk, pasta og yoghurt. På vei tilbake mot torget, går vi forbi en slakter. Serge nikker mot vinduet og sier at kvaliteten på varene ikke er like gode i Kehl som i Strasbourg, så selv om det er dyrere er det ikke uvanlig at tyskere tar turen til Frankrike for å handle kjøtt og andre ferskvarer.

Utflukt til Basel

“Vi kan enten dra til Titisee eller til Basel, jeg tror ikke vi rekker og dra så mye lengre på en dag” sier André mens han søker informasjon om reisetid og priser på SNCF sine nettsider.³⁷ Vi har bestemt oss for å bruke en dag i helgen til å oppdage steder i nærheten av Strasbourg. Jeg har mest lyst til å besøke Basel, for Eric, Bruno og jeg har pratet om å ta en rundtur i *La forêt noire* [Schwarzwald] og besøke Titisee senere på sommeren. Heldigvis for meg viser det seg at det er betraktelig rimeligere å reise til Basel – SNCF har et helgetilbud hvor fem personer kan reise for samme pris som en.

Det ble Basel, og to dager senere sitter Serge, André, Bruno, Andrés kjæreste og jeg på toget mot Sveits. Det har vært en hektisk morgen. Like før vi skulle dra kunne ikke Bruno finne passet sitt, og sammen har vi endevendt rommet hans. Det endte med at vi fant passet og så vidt rakk toget. En drøy time senere ankommer vi jernbanestasjonen i Basel. På perrongen blir vi møtt av grensevakter som ber om å få se legitimasjon. Etter at passene våre er kontrollert og vi har fått et bykart på turistkontoret på jernbanen, går vi inn i byen. I det vi passerer en bank foreslår

³⁷ SNCF, *La Société National des Chemins de Fer*, er det franske, statlige jernbaneselskapet.

Bruno at vi tar ut penger. Han putter kortet sitt i minibanken, men det avises. André prøver sitt kort, men også det avvises. Mitt norske kort aksepteres, og vi prøver å finne ut hvor mye sveitserfranc vi behøver. Ingen av oss vet vekslingskursen mellom sveitserfranc og euro, så vi tar sjansen på at en sveitserfranc ikke er så mye mindre enn en euro, og at femti sveitserfranc derfor skal være nok for oss alle. Pengene kommer ut av maskinen. Serge og de andre beundrer de fremmede sedlene, mens vi tusler nedover en gågate.

Etter å ha besøkt katedralen bestemmer vi oss for å ta trikken til *Fondation Beyeler*, Beyelerstiftelsen, som viser en utstilling med skulpturer av Alberto Giacometti. André står foran på trikken for å kjøpe billetter, mens vi andre går og setter oss. André ser blek ut når han kommer til setene: "Vi må finne en minibank ved museet hvis ikke må vi snike på trikken tilbake til sentrum!" sier han og dumper ned i setet ved siden av Serge. Vi har feilberegnet vekslingskursen fullstendig, noe inngangsprisen på museet og prisene på kafeen vi tar oss en matbit på etter utstillingen bekrefter. Senere på kvelden, mens vi sitter på en benk på perrongen og venter på toget hjem sier Bruno: "Det er ganske stressende å reise ut av EU, med tanke på alt en må huske av papirer og penger, men så er det ganske eksotisk også da!".

En time senere svinger toget inn på jernbanestasjonen i Strasbourg, på plassen foran bygget står en informasjonsplakat med påskriften "*Strasbourg au coeur de a démocratie européenne*", Strasbourg i hjertet av Europas demokrati.

Det er ikke tvil om at felles grensekontroll og felles myntenhet innenfor EU, har gjort det enklere å forflytte seg mellom medlemsnasjoner. Men samtidig har det medført at det oppleves mer komplisert å besøke naboland som ikke er EU-medlemmer. De to eksemplene ovenfor viser to veldig forskjellige utenlandsreiser. Da Serge og jeg reiste til Kehl var det for å handle billig, var alt ved turen hverdagslig og ordinært. De ansatte i butikker og på kafeer i Kehl var så vant med franske kunder at de automatisk svarte på fransk, til tross for at vi forsøkte å gjøre

oss forstått på deres språk. Vi kunne betale med våre franske bankkort eller med pengene vi var vant med hjemmefra. Varene og produktene var de samme som på andre siden av Rhinen. Kun gatenavn og navn på butikker indikerte at vi ikke var i hjemme i Strasbourg.

Turen til Basel, var for eksotisk å regne. Selv om reisen ikke er lang og sveitserne snakker fransk, gjorde strukturelle hindringer denne turen til noe "mer" enn turen til Kehl. Da vi skulle dra til jernbanen og André spurte om alle hadde med pass, var Bruno overbevist om at André spøkte: "Trenger vi pass for å reise til Basel?" Som barna i tegneserien om bringebæriskremkrigen, var han himmelfallen over at det finnes steder så nære, som er så "gammeldagse".

Turene til Kehl og Basel viser virkning EMU-samarbeidet og Schengen-avtalen har for europeere. Med disse regelverkene blir det å reise til andre EU-land ikke ulikt å reise i eget hjemland. Dette medfører at avstanden mellom ulike nasjoner, innad i samarbeidet blir mindre, samtidig som opplevelsen av avstand er større til nasjoner som ikke er med i samarbeidet. Den felles, europeiske myntenheten blir et universelt byttemiddel utover nasjonalstatens grenser, og er en gjenstand alle europeere ser hver dag og må forholde seg til.³⁸ Derfor er også euroen en del av det forestilte, europeiske fellesskapet. Britene, svenskene og danskene som alle har valgt å stå utenfor EMU og har beholdt sine nasjonale mynter, argumenterte med at det lå så mye nasjonal identitet i den nasjonale myntenheten, at man ikke ønsket å bytte den ut (Aftenposten 2003a, Risse 2003). Paradoksalt nok nevner ikke Benedict Anderson myntenhet som sentral, i sin nasjonsbyggingsteori (Anderson [1983] 2003). Også Chris Shore finner dette underlig, fordi en nasjonal valuta åpenbart må ha vært en av nøkkelagentene i de nye, nasjonale fellesskapene. Han hevder at

³⁸ "Alle europeere" er her brukt i betydningen befolkningen i de EU-land hvor euro er myntenhet.

euroen, per i dag, er EUs mest viktige symbol på integrasjon og identitet (Shore 2000:90).

Turen til Basel var en mye mer eksotisk opplevelse for praktikantene enn turen til Kehl. Det handler ikke bare om at Kehl er en mindre by og ligger nærmere Strasbourg enn Basel. Minst like viktig er det at Basel oppleves lengre borte og mer ulikt. Fordi vi måtte vise pass da vi gikk av toget og valutaen var en annen enn vår.

Folkets Europa

”Ved å gi Den europeiske Union en kulturell kompetanse, ville de europeiske regjeringer skape et folkets Europa” (Europakommisjonen 2001:26).³⁹

Det har vist seg å være vanskelig for innformatene mine å gi et klart svar på hva som er og hva som ikke er europeisk, og hvor grensene for Europa går. Som en direkte konsekvens av dette har det vært vanskelig for meg å analysere deres opplevelser av Europa og Europas geografiske utstrekning. Tidligere i denne delen, har jeg vist hvordan mine informanter, som regionaliserende aktører, definerer det ikke-europeiske, i form av ”den andre”. Som vi har sett, blir definisjonene skjøre når fellesskapets ytre geografiske grenser er så vanskelige å identifisere. Det blir også vanskelig å fastslå fellesskapets kulturelle innhold. Målet for en samarbeidsorganisasjon som EU må være å samle kreftene for å utvikle en felles europeisk kultur, for så å bringe dette europeiske perspektivet til alle europeere. Det er gjennom dette perspektivet at også en idé om borgerskap må formes. Denne ideen om borgerskap, eller individets medlemskap i det politiske, sosiale og kulturelle fellesskapet og opplevelsen av dette, må sammenfalle med fellesskapets ytre grenser (jf. Gellner 1983:134).

I 1984 lanserte EU (da EF) en kampanje for å bevisstgjøre den europeiske befolkningen. Kampanjen, som ble kalt ”folkets Europa”, skulle introdusere europeerne for det jeg i tidligere i avhandlingen har kalt byggeklossene: Flagget, hymnen, passene og Europadagen (Schumandagen). I tillegg ble karingen av årlige

³⁹ ”En donnant une compétence culturelle à l’Union européenne, les gouvernements européenne sont voulu créer une Europe des peuples” (Europakommisjonen 2001:26).

europiske kulturhovedsteder, europeiske år for ulike tema og andre commorative ritualer presentert.⁴⁰ Innlemmet i dette arbeidet var en målsetning om å legge tilrette for felleseuropeisk kringkastning. Noe av tanken bak kampanjen var at transnasjonale radio- og TV-sendinger skulle fremme et sett europeiske kjerneverdier, og stimulere til solidaritet europeere i mellom (Shore 2000). Dette er ikke ulikt det Gellner (1983) og Anderson ([1983] 2003) skriver om nasjonalisme.

Ti år etter "folkets Europa"-kampanjen trådte Maastricht-avtalen i kraft. Chris Shore beskriver hvordan avtalens artikkel 128, lister opp fire punkter som skal bidra til å bringe en kulturell arv til borgerne. Disse var: Økt formidling av og kunnskap om Europas folk, deres historie og kultur; Bevaring og beskyttelse av kulturarv av Europeisk betydning; Ikke-kommersiell kulturell utveksling; Skapelse av nye kunstneriske og litterære verk, også innenfor den audiovisuelle sektor (Shore 1997:174). EU presenterer ingen definisjon på europeisk kultur, det blir bare slått fast at kulturen skal styrkes gjennom disse tiltakene. Europeisk kultur er et vagt begrep, og det er ikke så underlig at EU ikke definerer hva den består av. For det første er det vanskelig slå fast hva Europa er (noe min diskusjon har vist), for det andre er det vanskelig å gi en god definisjon av *kultur*. Antropolog Ulf Hannerz (1980) definerer kultur som det kollektive meningssystemet en gruppe mennesker deler. Samfunnsmedlemmer tenker og handler innenfor disse systemene. Marilyn Stratherns definisjon av kultur er ikke langt unna Hannerz, men den er noe mer kompleks. Hun skriver at kultur er et informasjonsfond. For å ha medlemskap i gruppen, må man kjenne til samfunnets de meningsbærende koder og strukturer. Dette innebærer at kultur trekker opp grenser og markere distinktive trekk ved et samfunn (Strathern 1987).

⁴⁰ For eksempel er 2007 "det europeiske år for like muligheter for alle" (EU 2007).

Da jeg spurte André om hva han opplevde som samlende for europeere, begynte han straks å snakke om kultur. Han sa: "Jeg er overbevist om at det finnes en europeisk bevissthet, med det mener jeg en kultur, en levemåte, en historie, som det europeiske folk deler. For meg er denne samlingen av ting vi har til felles det som samler kontinentet." Andrés utsagn ble bekreftet av de andre praktikantene og av Céline som sa: "Jeg mener ikke at forskjellene mellom landene må hviskes ut [...]. Men vi har ganske ulik historie i øst og vest. Det er store forskjeller mellom dagens medlemmer og de som ønsker å bli medlem, selv om mentaliteten i øst er i fred med å endre seg." Serena gikk lengre i sin beskrivelse av europeisk kultur, hun sa at den europeiske kulturen ble uttrykt i europeisk film, som i *L'auberge espagnol*, og gjennom programmer som Melodi grand prix, og på TV-kanalen ARTE.⁴¹ Hun spesifiserte det ved å si: "Mye er veldig likt, den største forskjellen mellom europeiske land i er språkene. På jobben [ved Europarådets kontor for kulturarv] har vi ganske likt fokus, og vi setter i verk like tiltak i alle medlemsland, det som skiller prosjektene er språket." Serena og Andrés utsagn er tydelige eksempler på hvordan organisasjonens meninger reproduseres hos individet, og på hvordan mine informanter var agenter for det europeiske prosjekt.

I følge Chris Shore beskrives den felles europeiske kultur som rotfestet i en katolsk fellesskapsforståelse, og opplysningstidens idealer om fornuft, fremgang, vitenskap, individualisme og økonomisk liberalisme (Shore 1997:176). EUs egen kulturelle diskurs nevner med andre ord ikke språk eller andre elementer som identifiserer forskjell fremfor likhet. Shore hevder at denne streben etter å favne mangfoldet, er

⁴¹ ARTE, *Association Relative de Télévision Européenne* samarbeid mellom ARTE Frankrike og ARTE Tyskland. TV-selskap startet i 1991. Samarbeider i dag med RTBF (Belgia), SRG SSR Idée Suisse (Sveits), TVE (Spania), TVP (Polen), YLE (Finland), NPS (Nederland), BBC (Storbritannia) og SVT (Sverige). TV-kanalen har som mål å lage og sende programmer av kulturell art, som skal bidra til å samle de europeiske folk og føre til økt forståelse dem i mellom. Kanalen holder hus i Strasbourg (ARTE 2004).

et uttrykk for en redsel for å definere en kulturell kjerne. Antageligvis fordi faren er stor for at noen ikke kjenner seg igjen i det eller de uttrykkene man velger. De forsøkene på å konkretisere hva europeisk kultur, jeg har kommet over, har ikke klart å uttrykke det på annet vis enn ved å ta avstand fra hva det *ikke* er, for eksempel som en motsats til amerikansk og japansk underholdningsindustri (se f.eks. Shore 1997). Ved å favne bredt unngår man dette, i stedet sitter man igjen med en europeisk kultur som favner for vidt. Både EU og mine informanter identifiserer særegne europeiske kjerneverdier, som for eksempel demokrati, lovstyre og respekt for menneskerettighetene, men de gir ingen forklaring på hvorfor disse er unike for Europa, eller på hvilke måter de skiller seg fra for eksempel tyrkiske eller amerikanske verdier. Denne mangelen på konkretisering medfører en fare for utvanning, og man begynner å snakke om at den europeiske kulturen må beskyttes mot ikke-europeisk innflytelse (Shore 1997). Per i dag åpner EUs regelverk for strenge nasjonale lover som beskytter de nasjonale språk. I Frankrike uttrykkes dette en lov, *loi Toubon*,⁴² som siden 1994 har søkt å sikre at det franske språk ikke vannes ut med utenlandske [engelske] lånord, og at fransk musikk, og andre kulturelle uttrykk sikres eksponering blant annet gjennom en lovfestet prosentsats for hvor mye utenlandsk musikk man har lov å sende i radio. Man kan spørre seg om dette faktisk tjener europeisk integrasjon, og sikrer et europeisk kulturliv, eller om det kun tjener fransk kultur.

Et av resultatene av "folkets Europa"-kampanjen var en europeisk krimserie kalt *Eurocops*. Tanken bak serien var at alle europeere skulle se samme TV-program, og gjennom dette skulle en fellesskapsfølelse oppstå (jf. Anderson [1983] 2003:34-35).

⁴² *Loi Toubon*, fransk lov av 1994 som regulerer mengden av ikke-frankofone innslag i audiovisuelle medier, samt forbyr bruk av utenlandske låneord i offentlig kommunikasjon, undervisning og arbeidsliv. For ytterligere informasjon: http://www.culture.gouv.fr/culture/dlgf/lois/presentation_loi_2.htm#ancre838294

Dessverre så slo ikke *Eurocops* an (Shore 1997), hvorfor sier historien intet om. Men jeg vil tro at floppen *Eurocops*, kan skyldes at serien skulle appellere til, og samle europeere med forskjellige morsmål, uten at de hadde et felles språklig uttrykk å samles om. Serien forsøkte å nå flest mulig ved at den var tilgjengelig på fransk, italiensk, spansk og tysk, og ved at hver episode fant sted i forskjellige land (IMDb.com 2007). Språk er en av våre viktigste måter å kommunisere tilhørighet på, og behersker man ikke det språket budskapet formidles på, vil ikke budskapet nå frem. I Europa, har vi en lang tradisjon for å tillegge språk rollen som det viktigste kulturelle kriterium for å definere sosiale og politiske kollektiv (Neumann 1992).

Babel og Baden-Baden

Hele verden hadde ett språk og samme tungemål. (2) Da folk brøt opp fra øst, fant de en bred dal i Sinear-landet og slo seg ned der. (3) De sa til hverandre: "Kom, så lager vi teglstein og brenner dem godt!" De brukte tegl til byggestein og jordbek til bindemiddel. (4) "Kom," sa de, "la oss bygge oss en by med et tårn som når opp til himmelen, og skape oss et navn så vi ikke blir spredt ut over hele jorden!" (5) Da steg Herren ned for å se på byen og tårnet som menneskene bygde. (6) Herren sa: "Se, de er ett folk, og samme språk har de alle. Dette er det første de tar seg fore. Nå vil ingen ting være umulig for dem, hva de så finner på å gjøre. (7) La oss stige ned og forvirre deres språk, så den ene ikke skjønner hva den andre sier!" (8) Så spredte Herren dem derfra ut over hele jorden, og de holdt opp med å bygge på byen. (9) Derfor kalte de den Babel. For der forvirret Herren all verdens tungemål, og derfra spredte Herren dem ut over hele jorden (Bibeselskapet 2005).

André definerte europeisk kultur som *levemåte* og *historie*, og summerer de to elementene opp i "det vi har til felles". Med andre ord ser han, i likhet med EU og Europarådet, bort i fra kulturelle elementer europeere ikke har til felles. Serena og Céline derimot, fremhevet forskjellene. Céline uttrykte at forskjellene medlemslandene i mellom må bestå, men at "mentaliteten i øst er nok er ferd med å endres, og vil sikkert endres når de blir medlemmer, men vi vesteuropeere har mer europeisk mentalitet enn de fra øst." Senere sa hun:

”Selvfølgelig finnes det også kulturforskjeller, men det er man såpass klar over at det går greit. Språk, med sine nyanser og så videre, skaper mye større utfordringer, spør du meg. Du vet, over kulturforskjellene kan man inngå kompromiss, men hvis man ikke forstår hva den andre sier eller han ikke forstår deg, ja, da kommer man ingen vei.”

Som gift med en tysk mann og ansatt i et fransk-tysk firma, har Céline sett viktigheten av å kunne kommunisere, forstå og gjøre seg forstått på et fremmed språk. Språkproblematikken opptok også Serena, i hvert fall såpass at hun bemerket at det var den viktigste forskjellen mellom europeere.

I praktikantgruppen fungerte fransk som et *lingua franca*. Et hjelpespråk som ga oss muligheten til å kommunisere sammen, til tross for våre ulike morsmål. For noen i gruppen var dette morsmålet, men i møter med andre praktikanter som ikke hadde fransk som morsmål og som ikke behersket språket like godt, var også de franske praktikantene nødt til å tilpasse uttrykksformen sin. Eksempelet nedenfor viser hvilken betydning språk faktisk har:

Vi hadde bestemt oss for å dra til de termiske badene i Baden-Baden denne søndagen i mars. Serena og hennes nærmeste venninner i Strasbourg, Inéz og Ligia, hadde planlagt turen en ukes tid og til slutt hadde vi blitt en gruppe på seksten personer fra ulike land som dro. Etter å ha tilbrakt hele ettermiddagen i vannet hadde flere av oss opparbeidet en appetitt og vi hadde lyst til å finne et sted å spise i Baden-Baden. Men det viste seg fort at utvalget av restauranter som holdt åpent en søndags kveld, ikke var stort i byen. Eneste alternativ var en hamburgerrestaurant, og det fikk flere til å bestemme seg for å dra tilbake til Strasbourg og spise der. Sammen med Serena, Inéz, Ligia, Dmitry og to italienske gutter (også praktikanter), ble jeg, igjen for å spise.

Da hadde funnet oss et bord la jeg merke til at Ligia, Serena og Inéz, ikke snakket fransk sammen slik som de pleide. Nå snakket de rumensk, italiensk og spansk. Jeg

prøvde å følge samtalen, men ga fort opp. En kort stund senere kom Dmitry og satt seg med oss, jeg trodde at dette skulle få jentene til å slå over på fransk, men de fortsatte uanfektet å snakke på sine morsmål. De lot til at de ikke hadde noen problemer med å forstå hverandre. Mine forsøk på å hinte om at ikke alle rundt bordet forstod hva jentene sa, nådde ikke frem. De snakket åpenbart om noe som ikke var ment for alles ører. Da de to italienske guttene kom til bordet, snakket de også italiensk. Jeg og Dmitry satt stumme, uten mulighet til å delta.

Den ene italieneren sier et eller annet på italiensk, og Dmitry snappet opp ordet "Juventus", navnet på et italiensk fotballag. "Snakker dere om siste kampen? Hva ble resultatet i dag?" prøver han seg på fransk, men han får ingen respons. Resten av måltidet sitter Dmitry og jeg i hver vår ende av bordet og spiser maten vår uten et ord. Rundt oss går samtalen livlig, på språk vi ikke forstår.

Episoden viser hvor mye språk betyr for samhandling, deltagelse og ikke minst for opplevelsen av å være del av fellesskapet. Innad i praktikantgruppen var beherskelse av fransk, en viktig nøkkel for deltagelse og inklusjon. Når denne nøkkelen til deltagelse faller bort, blir man ekskludert. Ligia, Inéz og Serena kunne kommunisere sammen på sine morsmål om de snakket sakte. Rumensk, spansk og italiensk tilhører samme språkgruppe. De er alle latinske språk med stor nærhet i syntaks, semantikk og etymologi. Fransk tilhører også denne språkgruppen, og for en med fransk som morsmål ville det sikkert vært mulig å følge og å delta i samtalen mellom de tre jentene. For Dmitry og meg, som ikke hadde fransk som morsmål, ble det umulig.

De språklige forskjellene i EU er med andre ord en stor utfordring. Per i dag finnes det intet europeisk *lingua franca*. Det nærmeste man kommer er engelsk, som er vanlig å lære som fremmedspråk i skolen. Amtidig behersker ikke alle engelsk, og det vil bli vanskelig, om ikke umulig, å gi det engelske språk en slik overordnet status. Situasjonen i dag er at man har tjuetre offisielle språk i EU. Det betyr at *alle*

saksdokumenter, lover, direktiver og regler, *alle* debatter og *all* annen offisiell informasjon fra EU må oversettes til disse tjuetre språkene. Ikke bare er dette en omfattende jobb, det er også en stor utgiftspost for Unionen. Men man velger likevel å fortsette med det. Årsaken til dette er den betydningen språket har for individets følelse av deltagelse og medlemskap. "Språket er et identitetsmerke, det forteller hvor man hører til" sa Anne, før hun føyde til:

"Når det kommer til om vi skal velge et overhode eller en president for Unionen, er det ikke noe problem. Vi har da teksting. Om presidenten ikke snakker det samme språket som meg er ikke så farlig, så lenge han er valgt av et flertall. Det blir jo ikke slik at jeg stemmer på den franske kandidaten fordi han er fransk, eller at svenskene stemmer på den svenske fordi han er svensk! [...] Det er de store prinsippene som gir verdi og identitet, ikke sant. Så det viktigste er at vi kan identifisere oss med denne personen, ikke hvilket språk han snakker!"

Jeg tenkte at det hun sa ikke ga mening, fordi jeg forstod det slik at språk var vårt viktigste uttrykk for identitet, samtidig som at det ikke betydde noe at den politiske ledelsen for fellesskapet snakket samme språk. Men Anne presiserte:

"Du må se på ordenes konnotasjon. Noen ganger tror folk de snakker sammen og forstår hverandre, men så snakker de ikke om samme ting overhodet! Det kan hende at vi mister en del når vi oversetter, og vi vil jo heller ikke at Europa skal bli Babel, hvor ingen forstår hverandre. Det gjenstår et enormt arbeid med tanke på å utvikle folks forståelse, toleranse og evne til å lytte – satt litt på spissen, så kan man si at dette er verdier vi har glemt i kampen om å beskytte vår egen "lille ostebit". Europa er rikt, så veldig rikt – kulturelt sett altså, og da også med tanke på språk. Og det er når man er rik, man gjerne har vanskeligst for å dele. Men i dag lærer barna andre europeiske språk i skolen og det vil styrke fremtidens Europa, uten tvil!"

Anne, Céline og praktikantene har ulike utgangspunkt for å mene noe om språkets (språkenes) betydning i EU. Anne gikk på skolen i en tid da

fremmedspråkundervisningen var dårlig, og kanskje direkte mangelfull enkelte steder. Hadde Céline som er en del år yngre enn Anne, gått på skolen i en tid med litt større bevissthet rundt nytten av å beherske et fremmedspråk. Praktikantene har fått sin skolegang i en tid hvor en daglig eksponering for andre språk, gjennom musikk, filmer og andre medier, har vist dem nytten av å beherske andre språk enn eget morsmål. Så vidt meg bekjent hadde alle praktikantene jeg fikk et nært forhold til, vært på utveksling, enten i løpet av skolegang eller i forbindelse med studier. Flere av dem var praktisk talt tospråklige, slik som Bruno som kommer fra et hjem hvor det ble snakket både tysk og fransk. Serena hadde tilbrakt så mye tid i Frankrike at hun nærmest, behersket språket som en franskmann, det samme var tilfellet med Dmitry som var ukrainer.

Statsspråk eller nasjonalspråk er et tidstypisk fenomen fra nasjonssbygningstiden, og ble også et viktig redskap for de ekspanderende nasjonene under kolonitiden. Nasjonale medier, skolegang og leseopplæring var nyttige verktøy for å skape de forestilte fellesskapene nasjonalstaten er (Anderson [1983] 2003). Både Anderson (Anderson [1983] 2003) og Gellner (Gellner 1983) tillegger nasjonalspråket en sentral rolle for å skape nasjonale fellesskap. Et felles kommunikasjonsverktøy gjør det mulig å formidle samme budskap til *hele* befolkningen. Lisl og Héléne var opptatt av dette og mente at alle de ulike språkene i Europa var en hemske for integrasjon. Lisl mente at målet ikke måtte være at alle skulle snakke samme språk, men at man gjennom språkundervisning skulle lære andre europeiske språk. Héléne fortalte at det ikke stod på folks vilje til å lære, men heller at det ikke var gode nok lærere: "Da jeg gikk på lycée var vi flere i klassen min, som var bedre i engelsk enn læreren! Slik kan det jo ikke være, da lærer man jo ikke noe nytt."

At europeere ikke snakker samme språk og ikke kan kommunisere sammen, kan bli en større utfordring enn hva det er i dag. Anne snakker om muligheter for teksting og oversettelser som botemiddel mot språklig avstand, og det vil mest sannsynlig

fungere til et visst punkt. Til forskjell fra nasjonsbyggingen kan ikke språk fungere samlende eller som et identitetsanker i EU. At denne "naturlige" koblingen mellom folk, språk og land, ikke er overførbar til EU, forsvares bak føderasjonsdiskursens fokus på rettigheter. EU, oppfordrer sine borgere til å lære andre europeiske språk, fordi det legger til rette for til mobilitet i arbeidslivet, kontakt mellom ulike [europeiske] kulturer, og styrker den interne og gjenside forståelsen (EU 2005a). Europakommisjonen hevder det finnes 450 millioner europeere med ulik lingvistisk bakgrunn. EUs oppgave er å legge til rette for kommunikasjon mellom disse. Derfor har man en ambisjon om at EUs borgere skal lære to språk, i tillegg til eget morsmål (EU 2005b). I dag viser EUs egne beregninger et enormt sprik mellom medlemslandene. For eksempel behersker hele 99 prosent av luxemburgerne et annet språk enn sitt eget morsmål, snakker 71 prosent av ungarerne *bare* sitt eget morsmål (EU 2005a). Tallenes klare tale, er at EU har en enorm oppgave foran seg og at "pluss to"-målsetningen kanskje er vel ambisiøs. Samtidig viser praktikantene og deres lingvistiske kompetanse, at målsetningen absolutt kan ha noe for seg. De behersket andre språk enn sine egne, kunne praktikantene ta arbeid i andre medlemsland, og de kunne tilegne seg kunnskap om andre europeeres historie og levesett, gjennom å samtale med dem.

Oppsummering av del

Det forestilte Europa er sammensatt av mange elementer. Hver for seg, kan disse være viktige ankre for europeeres identitet og opplevelse av fellesskap. Mine ambisjoner for denne delen, har vært å gjengi mine informanters forestilling om Europa.

Gjennom å vise hvordan gatenavn og forestilt geografi tegner et bilde av Europa, avslører jeg hvordan informantene mine opptrer som regionaliserende aktører, og definerer Europa og det europeiske. Ulike argumenter legges til grunn for hva som er europeisk i ulike situasjoner. Det betyr at fortellingen, noen ganger, må tilpasses eller manipuleres. Slik er det i forhold til Tyrkia. Yasmin stiller et viktig spørsmål etter "Melodi grand prix"-festen, hvorfor regnes plutselig Tyrkia som del av Europa i denne sammenhengen? Andrés oppklaring rundt stridighetene om respekt og ikke-respekt for menneskerettighetene, belyser at bildet av den europeiske andre antar en dikotomisk og stereotypisk form. Definisjonen av hva og hvem som er den "andre" avhengig av kontekst. Grensedragningen antar et uttrykk som tidvis minner om etnisitet og grenser, slik som det er beskrevet av antropologen Fredrik Barth (Barth [1969]1994a). Dette diskuterer jeg mer inngående i neste del.

Det er også interessant å merke seg i hvilken grad Anne, Céline og praktikantene, opererer med strenge krav knyttet til hva som forventes av en nasjon eller person, som defineres som europeisk. Som jeg har påpekt, er det nyttig å studere forholdet mellom det europeiske fellesskapet og hver enkelt medlemsnasjon i lys av Marcel Mauss' teorier om sosiale forpliktelser (Mauss 1923-1924). At det finnes slike konvensjoner er for meg, et tegn på at det finnes et forestilt Europa, som mine informanter er en del av.

Som vi har sett, er Schengen- og EMU-avtalene sterke bidragsytere til dette europeiske fellesskapet. De gir europeere noe håndfast å forankre sin felles

europaiskhet i. Selv om det kan sies at mye skiller europeere, kanskje spesielt med tanke på ulikt språk og ulike tradisjoner, kan man samles rundt en felles valuta og lik rett til å ferdes fritt innenfor Unionen. De åpne grensene medlemsland i mellom, og den strenge grensekontrollen utad, støtter opp under det europeiske fellesskapsprosjektet. De som står utenfor det europeiske forts mur, gjøres enda mer annerledes og fremmed gjennom å ikke besitte de føderasjonsdiskursive rettighetene europeerne har. Både Schengen-samarbeidet og Euroen må regnes for å være grep av nasjonalismediskursiv art. Men begge tiltakene antar en føderasjonsdiskursiv form i kraft av å trekke opp et diakritisk skille mellom mennesker som har, og de som ikke har rett til fordelene de gir.

Jeg åpnet denne delen av avhandlingen med å stille spørsmålene "hva er Europa" og "hvor er Europa". I løpet av de foregående sidene, har jeg tatt for meg ulike måter å besvare disse spørsmålene på. Det later til at det finnes mange svar, både på *hvor* og *hva* Europa er. Mye av årsaken til dette er som jeg påpeker ovenfor, at definisjonene, og dermed også svarene, er kontekstavhengige. Men hvis jeg skal gi ett svar på spørsmålene jeg stilte, er jeg fristet til å støtte meg til André. Han sa:

"Hva er Europa? Godt spørsmål. For meg er det på den ene siden om lag 45 nasjoner. Men samtidig, og det er spesielt det jeg er opptatt av, er ideen om å forbigå denne tanken om stat. Det er derfor jeg er så opptatt av konstruksjonen av den Europeiske union, endelig ser man forbi staten... Samtidig bør vi kanskje stille det samme spørsmålet på en litt annen måte: Hva er Frankrike? Jeg er uansett overbevist om at det finnes en europeisk bevissthet. Med det mener jeg en kultur, en levemåte, en historie, som de europeiske folk deler. For meg blir vel Europa da dette: Denne samlingen av ting vi har til felles og som samler kontinentet."

Hans definisjon er ikke særlig konkret. André baserer seg på Europarådets medlemsland når han fastslår Europas størrelse, noe som er et godt eksempel på hvordan organisasjonens diskurs reproduseres og formes hos de unge

europaagentene (jf. de er regionaliserende aktører). Definisjonen er fleksibel, "om lag 45 nasjoner", "ser forbi staten" og "samling av ting vi har til felles", er alle utsagn som understreker fleksibiliteten. Når definisjonene og beskrivelsene er så fleksible som Andrés og de jeg har presentert på de foregående sidene, bli kravene til det man definerer seg bort fra strengere. Løse definisjoner åpner for stor grad av tolkning. Bildet av "den andre" bærer da gjerne en sterk negativ ladning. Med andre ord, en fleksibel definisjon av egen gruppe, krever en streng og negativ definisjon av "den andre". Fordi dette bildet er negativt, blir det gjerne også stereotypisk. Dette er tema for neste del.

Del 4: Stereotyper og ekte europeere

Europeiske stereotyper og kulturelle kompromiss

“EU member states are not equal, only citizens are” (Valéry Giscard d'Estaing i Spinant 2003b)

I de to forestående delene har jeg diskutert hvordan symboler og andre tradisjonsinvenjoner bygger et forestilt fellesskap, og hvordan dette forestilte Europa oppleves av Anne, Céline og praktikantene. Gjennom empiriske eksempler og analyse av disse, har vi sett hvordan definisjonen av Europa og europeere til tider synes svært rigid. I de neste sidene fletter jeg disse to delene sammen i en diskusjon hvorvidt vi kan hevde at europeiskhet er en etnisitet.

Før jeg tar fatt på etnisitetsdiskusjonen, har jeg lyst til å ta leser med hjem til bofellesskapet i Strasbourg. Så langt i avhandlingen har jeg presentert situasjoner som understreker i hvilken grad informantene mine var opptatt av å fremheve det europeiske. Eksempelene jeg nå gjengir viser en litt annen side av det europeiske praktikantmiljøet. Som jeg har nevnt tidligere, bodde jeg sammen med unge europeere med ulik nasjonal bakgrunn. Men til tross for ulikt språk og ulik nasjonalitet, opplevde vi daglig hvor like for eksempel en nordmann og en italiener, kunne være. Men som vi skal se, åpnet boformen for at ellers ”usynlige” sider ved våre nasjonale bakgrunner kom frem i lyset på hjemmebane. I praktikantmiljøet var det en høy forventning om at man skulle være europeisk, og på grunn av konformitetskravet, var det i mange situasjoner vanskelig å vike fra den europeiske normen. Resultatet ble at både definisjonene av det som ble kalt europeisk og det som ble stemplet som ikke-europeisk, nærmest fremstår som stereotyper. Det nyttige med stereotyper som klassifiseringsprinsipp, er at stereotypene er essensialiserende og fleksible – de kan tilpasses et hvert tema og enhver situasjon. Dette knytter jeg opp mot diskusjonen rundt en eventuell europeisk etnisitet, hvor

jeg ser på nytten av å operere med stereotyper som identitetsanker, eller mal for hvordan man skal være og ikke være.

Kulturelle kompromiser og hybrider

Da jeg kom til Strasbourg og flyttet inn i leiligheten fikk jeg tidlig inntrykk av hvor viktig kveldsmåltidet, middagen, er for franskmenn. På dette tidspunktet bodde det fire gutter i kollektivet, som alle var oppvokst i frankrike. Jeg må innrømme at jeg var litt himmelfallen da jeg oppdaget at guttene byttet på å lage middag til hverandre hver kveld. De spiste middagen sammen, rundt et stort spisebord i stuen. Stuen var, som den gjerne er i rene guttkollektiv, spartansk møblert. Rommets blikkfang var en stor TV med tilhørende video- og DVD-spiller. For øvrig var stuen utstyrt med et stereoanlegg (med sprengte høytalere), et kjøleskap til øl, en trofast sofa med et salongbord overlesset av skitne kaffekopper og gamle nummer av gamle *Télérama* (TV-guide) og aviser. Stuen var på mange måter som stuer i de fleste guttekollektiv jeg har besøkt i Norge, den store forskjellen, som jeg straks la merke til, var spisebordet. Ikke bare fanget det oppmerksomheten min fordi det var et uvant møbel i denne typen stue, men det var også det eneste møbelet som var nytt, som ikke var kjøpt i brukbutikk eller arvet. I motsetning til salongbordet som alltid var dekket av kopper og lesestoff, var alltid spisebordet ryddet og klart for å bli dekket. Noe det ble hver kveld. I tillegg indikerte bordets plassering i rommet, mye om i hvilken grad dette var et viktig møbel. Det var to dører inn i stuen; en fra det som ble Serenas rom, denne ble sjeldent brukt, og en fra den lange korridoren som gikk gjennom hele leiligheten. Gjennom døren til korridoren var veien til kjøkkenet kort. På motsatt vegg fra døren mot korridoren, var det en utgang til balkongen og et stort vindu. Spisebordet stod foran vinduet, med den plasseringen fikk vi lys utenfra, det var fri passasje til balkongen, samtidig som bordet var lett tilgjengelig fra korridoren og kjøkkenet. Spisebordets dominante plassering i stuen reflekterte kveldsmåltidets rolle i bofellesskapet.

Middagslagingen gikk som sagt, på rundgang, og som vanlig er i franske hjem, ble den servert ved åttetiden. Alle tok sin tur med matlaging alvorlig. De dagene det var Serge som stod over grytene var det ekstra stas. Før jeg spiste mitt første måltid med guttene, hadde jeg hørt gjetord om Serges retter. Jeg hadde fått med meg at Pierre, som flyttet kort tid senere, kun lagde gratinert *cannelloni* [fyllte pastarør]. Bruno og André lagde stort sett treffsikre klassikere som *steak haché* med *pommes sautées* [karbonader med panneristede potetterninger], *spaghetti bolognaise*, fra glass eller annet halvfabrikat. Mens Serge disket opp med mer tradisjonelle, franske retter. Han lagde *boeuf bourguignon* [oksegryte fra Burgunder], *Blanquette de veau* [kalvefrikasé] eller *poulet rôti* [helgrillet kylling]. Til maten serverte guttene alltid brød, salat, vin, et utvalg av oster og yoghurt eller ulike puddinger. Den fliden guttene la i å forberede maten, og den viljen de viste til å innfinne seg rundt bordet når maten skulle serveres, er en sterk indikator på kveldsmåltidets rolle som sosial og kulturell faktor i Frankrike.⁴³ Guttene tok lett på å komme for sent til avtaler om kaffe, tøyvask og pubbesøk. Men lå man an til å komme for sent til middag, var det forventet at "kokken" ble underrettet. Siden kveldsmåltidet var den eneste tiden på dagen da alle i bofellesskapet møttes, utvekslet vi historier fra dagen vi hadde lagt bak oss og vi oppdaterte hverandre på sladder i praktikantgruppen.

Slik var måltidsvanene frem til en måneds tid etter at Pierre flyttet fra Strasbourg og Serena flyttet inn i bofellesskapet. Den første tiden hun bodde i leiligheten ble kveldsmåltidet enda mer spennende, og en enda større attraksjon for venner og

⁴³ At kveldsmåltidet er viktig for franskmenn og spiller en sentral rolle i fransk dagligliv har jeg fått bekreftet ved flere anledninger, både før og etter feltarbeid. I 1995 dro jeg til Frankrike for å gå på *lycée* [videregående]. De første dagene etter ankomst måtte jeg følge et kurs om fransk kultur. Tanken bak kurset var å gjøre kultursjokket minst mulig. Der ble vi blant annet drillet i måltidets, og spesielt kveldsmåltidets viktige funksjon. Likeledes har kveldsmåltidets rolle blitt understreket for meg ved andre anledninger i de perioder jeg har bodd i Frankrike. Det er interessant å merke seg at det later til at så vel unge, som gamle er opptatte av å holde denne tradisjonen ved like.

kolleger fra andre steder i Europa. Som et supplement til guttenes franske retter, spiste vi nå retter som kjøttkaker i brun saus, med kokt potet og ertestuing, kokt torsk med råkost og potet, og *Risotto con fungo* [sopprisotto]. Den dominante plassen kjøtt hadde hatt i guttenes middagsretter måtte etter hvert vike for hyppigere innslag av fisk og rene vegetariske retter. Dette til fortvilelse for Serge, som mente at et måltid uten kjøtt, ikke var et måltid. Serena ytret snart et ønske om at vi ikke skulle oppbevare ostene i det felles kjøleskapet på kjøkkenet. Hun var ikke begeistret for franske oster og mente at lukten fra dem smittet over på de andre matvarene. Siden det ikke var plass til ostene i "øl-kjøleskapet" i stuen, ble det lengre intervaller mellom ostespisingen. Mindre vindriking ble det også. Etter noen uker opphørte ordningen med middagslaging på rundgang og samling rundt spisebordet hver kveld. I stedet for begynte vi å lage mindre retter hver for oss eller to og to. Vi spiste maten stående ved kjøkkenbenken, foran TV eller alene ved det store spisebordet. Senere snakket vi om hvordan dette gikk til, hvordan kveldsmåltidets sentrale sosiale rolle ble borte. Ingen av oss kunne riktig sette fingeren på hvordan og hvorfor det skjedde. Serge sa: "Jeg vet ikke hva som skjedde. Det ble mye rar mat, mye godt også... selv om den grønne guffa [ertestuing] du lagde den gangen ikke er verdt en gjentagelse. Og med alle de sære ønskene ble det etter hvert lettere å lage mat bare til meg eller å spise ute." Bruno supplerte med at det ble for komplisert å ta hensyn til alle ønskene. Mens Serena forklarte det med "det ble mye greiere på den måten, godt å slippe å huske å minne de andre på hva man ikke spiser og greit å slippe å diskutere hvor mye vin vi skulle handle til felleskassen. Nå handler jeg kun det jeg trenger og liker, det er mye greiere."

På hjemmefronten var det matretter og matvaner som ble det fremste tegnet på at vi hadde ulike tradisjoner. I de fleste andre situasjoner, både ute og hjemme ble våre nasjonale identiteter underkommunisert. Men hjemme, som vi i Goffmans ordelag, kan kalle *backstage* (Goffman [1959] 1990), kunne vi uttrykke andre dimensjoner ved

oss selv. Hjemme tok vi oss lov til å tre ut av det europeiske spillet, for å være oss selv for en stakkert stund. Ikke bare introduserte vi de andre for våre lokale matretter, vi kunne også driste oss til å lytte til musikk fra våre respektive hjemland, og snakke morsmål under for eksempel telefonsamtaler hjem. Hjemme i bofellesskapet kunne vi altså senke den europeiske garden, eller scenesminken preget av føderasjonsdiskursens likhetstankegang. Ingen "avslørte" eller kommenterte disse *out of character*-forestillingene for personer utenfor bofellesskapet. Men i situasjoner hvor de var invitert hjem til oss, bevitnet også de våre nasjonale sider (jf. Goffman [1959] 1990:168).

Da jeg flyttet inn med guttene og ble introdusert for deres mattradisjon, ønsket jeg å dele noe av min norske bakgrunn med dem. Det lå ingen større bevissthet bak enn at jeg ønsket å gi noe tilbake til guttene som hadde gitt meg et sted å bo. Da Serena flyttet inn syntes vi alle det var spennende å skulle få nok et repertoar av "nasjonale" retter å spille på. I stedet endret matvanene seg drastisk. Måltidet åpnet for individualiserende uttrykk, mangfoldet fikk friere spillerom enn ellers. Spisebordet ble arenaen hvor mangfoldet fikk utfolde seg.

Mat er kultur, eller i det minste uttrykk for kultur, og spisemønster og matvaner kan si mye om ens bakgrunn (se f.eks. Lømo 2000, Lien [1987] 2000:163). Innenfor EU-området er antallet mattradisjoner stort. Med tiden har gjensidig påvirkning og kontakt ført til endringer i spisevaner. Det ser vi bare hjemme hos oss selv. De siste 20-25 årene har det skjedd en enorm endring i nordmenns spisevaner: Vi drikker mer vin enn tidligere, andelen frukt og grønnsaker i kostholdet har økt, mens potetforbruket har gått ned (SSB 2003). Dette skyldes i stor grad impulser fra andre mattradisjoner og kjøkken (Fagerli 1999). En tilsvarende utvikling har skjedd i andre europeiske land, hvor påvirkning fra andre kjøkken har bidratt til en endring i spisevaner (Eurostat 2001). De ulike europeiske måltidsmønstre og -tradisjoner har endret seg fra å ha klare nasjonale og regionale særpreg, til å få innslag av for

eksempel nye smaker i form av grønnsaker og krydder. De nye mattradisjonene som har vokst frem har fått navn som *fusion* og *cross over*; navn som bærer vitnesbyrd om denne kulinariske inspirasjonen. Siden beboerne i bofellesskapet er vokst opp under perioden da endringene i spisemønstre grep om seg, skulle en kanskje tro at vi var åpne for de krav til tilpasning som kom opp i dagen. I stedet skjedde det at samspisingen falt bort, det ritualet kveldsmåltidet [middagen] utgjorde forsvant fra hverdagen. Kun en sjelden gang, for eksempel om en av oss hadde besøk hjemmefra, benket alle seg rundt spisebordet i stuen igjen.

Kveldsmåltid som ritual

Ved å dele mat og å spise sammen inngår man i et fellesskap og mye symbolikk er knyttet til dette. I noen kulturer inngår mat som et viktig element i etablering av slektskapsrelasjoner og det kan derfor være strenge regler og tabuer knyttet til hvilke matvarer man har lov å spise når og hvor, og hvem som har lov å spise hva (se f.eks. Douglas 1966, Carsten 1995, Bamford 2004). Måltidet i bofellesskapet fylte en viktig sosial funksjon. Kveldsmåltidet styrket ikke vår europeiske bevissthet eller gjorde oss mer europeiske. Det styrket derimot samholdet blant oss i bofellesskapet, og gjorde oss kjent med forskjellige europeiske uttrykk. Dette var eneste tiden på døgnet at alle bofellene møttes. Samtidig fyller måltid og samspising en viktig rituell og symbolsk funksjon. Samspisingen som kulturell modell, hvor det store spisebordet er symbol på kveldsmåltidets relasjonelle, sosiale og integrerende rolle. "Medlemskap" i bofellesskapet ble uttrykket gjennom innsats over grytene, ikke-medlemmer [gjester] spiste bare maten som ble servert, de deltok ikke i forberedelsene. Måltidet forsterket samhørigheten i bofellesskapet ved at vi samledes rundt middagsbordet og delte erfaringer fra dagen vi hadde lagt bak oss og diskuterte hva som var mat.

I Strasbourg ble det å smake på hverandres spennende retter uttrykk for to konkurrerende representasjoner av selv: Når hele praktikantgruppen var samlet, ble

det gjort et poeng ut av å underkommunisere nasjonale kjennetegn. Som nevnt tidligere snakket vi fransk sammen, i tillegg ble enhver mulighet til å fremheve seg selv som europeisk benyttet, for eksempel ved at man understrekte felles europeiske kjennetegn og verdier, som fred og samarbeid (i motsetning til USA) eller de sett av rettigheter man har i kraft av å være europeer. Til tider opplevde jeg diskursene om europeiskhet (primært føderasjonsdiskursen) så dominante at det å kommunisere nasjonal identitet i dette sosiale rommet nærmest var et tabu. Disse sidene måtte uttrykkes, rett og slett fordi ens nasjonale håndbagasje faktisk utgjør en viktig del av hvem man er: Vår oppdragelse er sterk grad av farget av de nasjonale diskurser, og dermed former de vår personlighet. Hjemme i bofellesskapet var takhøyden for dette noe høyere, og det mest synlige uttrykket ble matlaging. Å lage personlige favoritter, regionale eller nasjonale retter til middag ble uttrykk for nasjonal identitet og utløp for sider som måtte underkommuniseres i den større sosiale kontekst. Å sette en slik rett på bordet ble et slags nasjonalt commemorativt ritual utøvd i en postnasjonal kontekst. Det kunne lett føre til konflikt, noe det også gjorde, fordi det som var konvensjonelt som mat i en mattradisjon var det ikke i en annen.

Konkurrerende måltidsskjema: Hybrid, kompromiss eller konflikt

Det konvensjonelle franske kveldsmåltidsskjemaet, slik det ble presentert i guttekollektivet, består av hovedrett med kjøtt (til nøds fisk), salat, vin, brød, ost og yoghurt (eller annen dessert i porsjonsbeholder). Det å fjerne et eller flere elementer fra dette måltidsskjemaet, slik som skjedde da Serena lagde vegetarretter og da osten forsvant fra kjøleskapet, betydde at måltidet ble fratatt fundamentale faktorer i definisjonen av kveldsmåltidet som *måltid*. Serenas italienske måltidsskjema derimot var friere enn guttenes. Det bestod av hovedrett, salat og vann. Hovedretten kunne gjerne være basert på grønnsaker, altså være uten kjøtt – i motsetning til det franske skjemaet. Et sted mellom disse skjemaene stod jeg. Mitt

norske middagsmåltidsskjema består av en hovedrett (med sjømat eller kjøtt), grønnsaker (enten i form av salat eller dampede grønnsaker) og vann eller vin. Under opphold i Frankrike endrer skjemaet seg noe, ved at yoghurt eller ost med brød blir en del av skjemaet.

Kan matvanene og måltidsskjemaene slik de ble uttrykket i bofellesskapet, forklares som en hybrid? Antropolog Penelope Harvey skriver at hybrider oppstår under særegne og politiske forhold hvor ulikheter og diskontinuitet har bestått, samtidig som strenge krav til kategorier utleves. For eksempel oppstod hybrider i kulturer som et resultat av kolonisering og de dominante politiske diskurser denne praksis medførte. Som en direkte følge av hvilken samfunnssituasjon hybridene oppstår i oppleves en hybrid som en trussel, men også som et tegn på håp (Harvey 1996:27). Da guttenes måltidsskjema ble utfordret av henholdsvis Serena og mitt måltidsskjema fikk utfordringen to ulike utfall. Da jeg introduserte guttene for noen av mine tradisjoner og retter, tok jeg samtidig til meg noen av deres. Vi inngikk et slags kompromiss over hva kveldsmåltidet kunne bestå av og inneholde. At jeg serverte retter hvor kjøttet var byttet ut med for eksempel fisk eller grønnsaker ble akseptert så lenge jeg ikke rokket ved andre elementer som var sentrale i deres måltidsskjema. Kveldsmåltidet ble gjennom dette kompromisset en hybrid av mitt måltidsskjema og spisemønster, og guttenes. Serge uttrykket kanskje sterkest i hvilken grad han følte sitt måltidsskjema truet av hybridene, når han sa at det kun ble et måltid om man serverte kjøtt. Bruno inntok en mer diplomatisk posisjon til det hele: "Det er jo spennende å prøve nye retter og de [legene] sier at det ikke er sunt med så mye kjøtt, så det er sikkert ikke dumt å spise mer grønnsaker.". Men da Serena initierte nok en endring i måltidet, ble trusselen for stor for guttene. Serge reagerte med å si at han delte Bruno synspunkt om at det å spise mer fisk og grønnsaker i stedet for kjøtt hver dag, sikkert var sunt, men hevdet at man tok fra ham måltidet når osten og vinen forsvant i tillegg.

Stereotypier og etnisitet

I artikkelen "The Construction of Difference: An Anthropological Approach to Stereotypes" skriver antropologen Maryon McDonald (1993) at stereotypifisering fordømmes av EU fordi det er uttrykk for rasisme og xenofobi. I denne fordømmelsen vil jeg påstå at EU overser en av stereotypifiseringens mer nyttige sider, nemlig stereotypifisering som redskap for å definere egen gruppe og trekke grenser mot andre. EUs fordømmelse til tross, man kan være fristet til å hevde at EU skaper stereotypier med sin felles utenrikspolitikk og grensek kontroll. Gjennom disse vedtakene fremstilles alle utenfor EU, såkalte tredjeland, stereotypisk som ulike europeere. McDonald definerer stereotypier som et produkt av det moderne samfunn, hun skriver:

[I]n a modern democracy, political leaders and ordinary citizens alike made decisions about a variety of matters which they did not really understand, and which concerned persons or people of whom they had no direct knowledge. They believe that their views of these people were accurate (McDonald 1993:220).

Den stereotypiske fremstillingen av "den andre" er med andre ord nødvendig for våre opplevelser av forskjeller. McDonald (1993:228) påpeker tre elementer hun anser for å være viktige i en analyse eller forståelse av slik forskjellskonstruksjon. For det første at identitetsspørsmål er knyttet til tidens politiske og sosiale kart – eller forestilt geografi, som jeg kaller det. Hvordan omgivelser, avstand til de andre og eget rom oppleves er altså medvirkende til hvordan vi ser på de andre og hvem vi definerer som andre. Videre hevder hun at en obligatorisk skole hvor "alle lærer det samme", ikke er garanti for at alle har de samme opplevelsene av hvor grensene for fellesskapet går. McDonalds argument står sterk kontrast til Gellner (1983), som mener at skoleverket sikrer at alle borgerne får en felles forståelse. McDonald hevder at grenser oppleves ulikt i ulike situasjoner (kontekster), i møter mellom likt og ulikt. McDonalds siste poeng er at det innenfor samfunnet, som produserer de

stereotypiske fremstillingene av andre, finnes dominante diskurser som uttrykker grensene.

Forent mangfoldighet

EUs motto er "forent i mangfoldighet" (Europakommisjonen 2005b:13), mottoet skal favne *alle* europeere, både majoriteter og minoriteter, ulike nasjonaliteter og etniske grupper. Det er nødvendig med et motto som favner bredt fordi Europa [EU] er såpass sammensatt som det er. Samtidig påpeker Chris Shore at faren ved å være så lite presis, er at man ender opp med et uttrykk ingen kjenner seg igjen i (Shore 2000). Dette mottoet kunne like gjerne vært mottoet til FN eller en stor, internasjonal organisasjon. Det er ikke noe i det som indikerer europeiskhet eller som er typisk europeisk. Den rådende diskursen i EU er dominert av en mangfoldstankegang som uttrykkes i mottoet, føderasjonsdiskursen er også et eksempel på dette. Fokuset er på *alle europeeres* rettigheter og muligheter, ikke hvem eller hva som er europeisk. Dette uttrykkes også, som vi har sett, hos mine informanter. De har lettere for å definere det ikke-europeisk enn det europeiske: Det er *ikke* europeisk å handle med USA fremfor andre europeiske land, det er *ikke* europeisk å få fra fellesskapet uten å yte tilbake.

En kveld Serena og jeg satt i stuen hjemme i kollektivet og pratet, dreide plutselig samtalen innom hvordan feltarbeidet mitt gikk. Derfra var veien kort til å begynne å diskutere konventets arbeid. Jeg spurte Serena hvordan hun opplevde Europa, hva som var Europa for henne. "For meg er Europa et stort fellesskap hvor man respekterer forskjellige kulturer og nasjonaliteter. EU vil absolutt ikke at forskjellene mellom de europeiske folkene og kulturene skal forsvinne. Man vil heller at alle skal nyte godt av det rike mangfoldet" svarte hun. EUs motto og avstand fra negativ stereotypifisering (rasisme), som den rådende diskursen om mangfold og respekt for dette, reproduseres hos Serena.

Mottoet "forent i mangfoldighet" kan tolkes som en aversjon mot essensialisering, men som jeg har vist ved gjentatte anledninger ovenfor er essensialisering og stereotypifisering redskaper mine informanter brukte for å beskrive sitt forestilte fellesskap, hva som er og hva som ikke er europeisk. Mangfold krever et minimums-fellesskap, noe å samles om. Eksempelet ovenfor med spisebordet og måltidsvanene som endret seg viste at avstanden mellom individet og presenterte mangfoldet er stort.

Europeisk etnisitet

McDonalds tre punkter kan minne om det antropolog Fredrik Barth, skriver om etniske grupper og grenser i introduksjonen til boken *Ethnic Groups and Boundaries* ([1969]1994b). Barth fremhever at ingen lever i isolasjon fra andre kulturelle uttrykk, disse kan avvike i større eller mindre grad fra egen gruppe uttrykk. Det er nettopp gjennom møter mellom forskjellige kulturelle uttrykk at grenser mellom grupper artikuleres, grensene mellom gruppene identifiserer dikotomiene dem i mellom (Barth [1969]1994b:9-10).

Barths argument bygger blant annet på funn han gjorde blant Pathan-folket i grenseområdene mellom India, Pakistan og Afghanistan. Barth skriver at den pathanske gruppemarkøren (*identitetsankeret*) ikke sammenfaller for alle pathanere eller til en hver tid. Avhengig av hvor innenfor Pathan-området man befinner seg, gjøres ulike aspekter ved det pathanske synlig. I følge Barth er dette forårsaket av at Pathan-folket møter ikke-pathanere i ulike økologiske, politiske, økonomiske og organisatoriske kontekster som avhenger av hvilke nabofolk de møter (Barth [1969]1994c). På samme måte trekker mine informanter i Strasbourg frem ulike aspekter ved det europeiske, ulike europeiske identitetsankere, i ulike møter og kontekster. For eksempel var ikke språk en utfordring i praktikantmiljøet til daglig,

men ble det når vi befant oss utenfor vårt "naturlige miljø". Slik som skjedde i Baden-Baden og da Serge og jeg skulle spise lunsj i Kehl (se s. 98).

Praktikantmiljøet bestod, som jeg har nevnt, av unge mennesker av ulikt nasjonalt opphav. Men hele Europa var ikke representert i gruppen. Praktikantene og jeg opplevde at nordmenn, spanjoler, italienerne, tyrkere, franskmenn, tyskere og ukrainere ikke var så ulike eller annerledes dem selv. Den viktigste forskjellen var, som jeg nevnte i forrige del (se s. 107) at vi snakket ulike språk. Møtene mellom personer, forskjellig språklig og kulturell bakgrunn nørte opp under opplevelsen av europeere som like, fordi det ulike ble underkommunisert. Samtidig holdt mangelen på møter med personer av andre og fjernere nasjonaliteter (jf. forestilt geografi), liv i ideen om at disse menneskene var ikke-europeiske og ulike oss. Slike stereotyper er viktige identitetsankere for en felles europeisk identitet.

Chris Shore understreker at medier kan være med å utvikle en fellesskapsfølelse blant europeere, fordi mediens funksjon går langt utover det rent informative. Han skriver at det ikke bare er nødvendig med felles europeisk regulering av TV-programmer, radio og film av hensyn til det europeiske fellesmarked. Minst like viktig er den kulturelle rollen mediene forvalter som grobunn for en felles europeisk bevissthet (Shore 1997:167). Dette er i tråd med hva jeg kaller nasjonalismediskurs og speiler hva Benedict Anderson ([1983] 2003) skriver om forestilte fellesskap.

Nice-people

I april 2003 lanserte den franske TV-kanalen M6 realityserien *Nice-People*. Konseptet var på mange måter en blåkopi av *Big Brother*, og gikk ut på at en gruppe unge mennesker, like mange kvinner som menn, av ulik europeisk nasjonalitet ble låst inne i en villa i Nice i Sør-Frankrike. Hver uke besøkte en kjendis de unge europeerne i huset og sammen utførte de ulike oppdrag, alt fra å tilberede måltider

til fysiske prøver. Målet med programmet, slik det presentert, var at europeere skulle bli kjent med hverandre og hverandres kultur.

Det interessante med programmet, som gjør at jeg vier det plass her, er at jeg som tilskuer fikk inntrykk av at programmet bygget opp under de stereotypier og forestillinger man operer om andre europeere. Svensken var høy, blåøyd og blond, med andre ord en inkarnasjon av hvordan mange franskmenn forestiller seg en skandinav. Den tyske jenten i huset var vegetarianer, opptatt av miljøvern og resirkulering, den polske jenten var blond, ivrig etter å lære og temperamentsfull. Franskmannen en sjarmør, som overraskende raskt, sjarmerte den britiske, fornuftige og litt "Mary Poppins"-aktige jenten i senk. I tillegg deltok en sindig finne, en eksotisk spansk jente, en italiensk kvinnebedårer og en brautende belger. TV-kanalen M6 hadde med andre ord castet personer som speilet stereotypen av den nasjonaliteten de tilhørte.

Da M6 lanserte *Nice-People* ble programmet presentert som noe ganske annet enn hva det viste seg å være. Før premieren, som jeg så sammen med Bruno og Serena, hadde vi fått inntrykk av at dette skulle være realityserien som skulle forberede Frankrike på de reformer EU stod ovenfor (utvidelse av EU og en grunnlov) gjennom at franskmenn skulle bli kjent med Europa. Men da serien begynte og deltagerne ble presentert utbrøt Bruno: "Dette er jo verre enn hva jeg trodde! Som om ikke mange nok franskmenn tror at alle tyskere er økofreaker allerede!" Mens Serena gjorde store øyne og spurte om det virkelig var slik at alle skandinavere, utenom meg, var blonde. TV-serien som var ment å knytte europeere tettere sammen og bryte ned noen av de fordommene ulike nasjonaliteter har mot hverandre, slo ikke an blant europeerne Serena, Bruno og meg.

Medier kan fungere som et lim som binder europeerne til hverandre og det politiske fellesskapet. Dette vil fungere om mediene presenterer et samlende bilde, mer likt

det som *The European Voice* presenterer og som jeg har vist forskjellige eksempler fra. Med en slik presentasjon, vil gjengivelsen av egen gruppe også kunne fremstilles stereotypisk, men som en kontrast til de stereotypiske andre. Dette er i tråd med nasjonalismediskursen og Andersons nasjonsbyggingsteori (Anderson [1983] 2003). I tilfellet *Nice-People* presenterer man stereotyper av både egen gruppe [franskmenn], og "de andre", men det bidrar ikke til å bygge ned fordommene europeere kan ha mot hverandre, i stedet styrkes disse. Forskjellsfokuset er i dette eksempelet på forskjeller innad i gruppen, i stedet for mellom den europeiske og den ikke-europeiske gruppen.

Man kunne kanskje påstå at serien reflekterer EUs motto, "forent i mangfoldighet", fordi mangfoldet til de grader gjengis. Men det ingen åpenbare elementer som reflekterer mangfoldighet, bortsett fra at deltagerne, i den grad vi kan kalle dem mangfoldige, delte hus. I Fredrik Barths argument om etniske grupper, slik han presenterer det i "Pathan Identity and its Maintenance..." (Barth [1969]1994c) fremholder han at innenfor den etniske gruppen Pathan, uttrykkes forskjellige kulturelle og tilpassningsmessige trekk. Barth skriver: "the cultural diversity which we observe between different Pathan communities [...] does not provide criteria for differentiating persons in terms of ethnic identity." (Barth [1969]1994c:119). Kan dette argumentet overføres på europeere? Kan man i det hele tatt hevde at europeiskhet er en etnisitet?

Barth presenterer tre hovedtrekk som kjennetegner en etnisk pathan: Patrilineær avstamning (alle pathanere stammer fra en felles stamfar), Islam (alle er ortodokse muslimer) og praktikk av pathan-tradisjon (verdier som komplementerer muslimske verdier), oppfyller man ikke disse kravene, er man ikke pathan (Barth [1969]1994c:118-119).

Da jeg kom tilbake til universitetet og hadde fått Anne, Céline og praktikantene sine fortellinger litt på avstand, utkrystalliserte det seg én fortelling for meg.⁴⁴ Denne fortellingen tok form av en diskurs om hva som er en *ekte europeer*. Som vi har sett opererte praktikantene, Anne og Céline med klare skiller mellom det europeiske og det ikke-europeiske. Denne diskursen om europeiskhet er en kulturell distinksjonsmodell som antar en dikotomisk form: Det europeiske kontrasteres mot det ikke-europeiske, og kriteriene, som artikulerer skillet, minner mye om pathanernes kjennetegn for pathansk etnisitet. Diskursen med sine opposisjonspår og kan sies å være et *master narrative*, slik som sosiolog Christian Smith definerer det: "a metanarrative that seeks to govern all other narratives below and within it." (Smith 2003:69).

Nedenfor setter jeg opp en figur som gir en skjematisk fremstilling av diskursen. Jeg kaller denne diskursen om europeiskhet for *Myten om den ekte europeer*. Til grunn for dens tittel legger jeg en definisjon av *myte* som en diskurs som gir det kaos som omgir oss mening. Således redegjør det for og begrunner dikotomiene (jf. Eriksen 1996). Jeg ønsker ikke å begi meg inn i debatten om hvorvidt myter utgjør en sannhet eller ikke. I stedet begrenser jeg meg til å si at myter, for den som bruker myten i sin hverdag, utgjør en del av denne personens livsverden og derfor også en del av hennes virkelighet.

⁴⁴ Deler av dette og neste delkapittel er en omskriving av artikkelen "En polakk er ingen ekte europeer!" publisert i *Betwixt & Between 2006* og innlegget "Myten om den ekte europeer" (Bergseth 2006).

Myten om den ekte europeer

DEN EKTE EUROPEER	EKSEMPEL	IKKE-EUROPEER
Modernitet og fremskritt	Økonomi og jordbruk	Tradisjonelt eller underutviklet
Felles historie, felles tradisjoner	Den kalde krigen	Ulik historie
Demokrati	Respekt for menneskerettighetene	Ikke demokratisk
Voksen	Gamle versus unge nasjoner ("Old and new Europe")	Ung
Kultur	Verdier og handling (solidaritet)	Natur
Rasjonell	Irakkrisen	Emosjonell

illustrasjon 4 *Myten om den ekte europeer.*

Dette er en skjematisk og meget forenklet presentasjon av argumentene som jeg har gjengitt i avhandling.⁴⁵ De tjener som gode illustrasjoner på kontrastene, og i figuren ser vi hvordan det europeiske kontrasteres mot det ikke-europeiske. Narrativet er nasjonalismediskurs uttrykt som føderasjonsdiskurs: Det som understrekes er at europeere er ett folk. Det vises gjennom spesifikke handlemåter og væremåter. Handler man i henhold til den europeiske normen, i tråd med diskursens kriterier for europeiskhet, får man adgang til et sett rettigheter.

⁴⁵ Figuren er utarbeidet fra Lladislav Holys fremstilling av tsjekker versus slovak. Betegnelsene (opposisjonsparene) er også utledet av hennes oppisjonspar, og er *ikke* emiske termer. Holys figur er gjengitt i Thomas Hylland Eriksens bok "Kampen om fortiden" (Eriksen 1996:26).

Jeg vil først bruke litt tid på å redegjøre for figuren. Etter redegjørelsen diskuterer jeg hvorvidt vi kan hevde at europeiskhet er en etnisitet:

Den moderne europeer versus den tradisjonelle ikke-europeer

Grensen mellom det moderne, velstående og utviklede Europa, og det underutviklede og tradisjonelle ikke-europeiske ble tydelig artikulert under middagen på uterestauranten *L'impro* Bruno sa:

”Polen ønsker medlemskap på grunn av de økonomiske fordelene. Ikke bare overføringene til landbruket, men også fordi medlemskap gir dem handelsfordeler. Europa har pumpet så utrolig mye penger inn i det landet og de vil bare ha mer og mer. Men dessverre mangler de mentaliteten, solidariteten og europeiskheten som medlemskapet krever” (se s. 11)

Det er en oppfatning blant mine informanter om at forholdet medlemsland i mellom og forholdet mellom medlemsland og organisasjon, skal reguleres av et nett av forpliktelser. Dette er til forveksling likt det Marcel Mauss presenterer i sine teorier om gaveutveksling og sosiale forpliktelser (Mauss 1923-1924). Polen fremstilles som usolidarisk og ikke-europeisk, fordi landet i følge Bruno og de andre, bare mottar fra, og ikke gir tilbake til fellesskapet. Dette kunne de for eksempel gjort gjennom å kjøpe europeiskproduserte jagerfly. Grunnen til at Polen behøver mer økonomisk støtte enn andre EU-land er at landet er underutviklet og lite moderne. Med andre ord er Polen avhengige av EUs hjelp til å komme opp på et moderne utviklingsnivå. Tradisjonaliteten og den manglende evnen til å yte tilbake til fellesskapet, forklarer informantene mine med at Polen, og for så vidt andre såkalte ikke-europeiske land, må karakteriseres som nasjoner som ikke deler historie med EU-landene i vest.

Europeernes felles historie

Céline forklarte meg hvordan det hang sammen at kandidatlandene og EUs medlemsland ikke delte historie:

”Jeg mener jo ikke at forskjellene mellom øst og vest skal hvikes ut, kulturell variasjon er bra, men det må skje en mentalitetsendring. Med tiden vil nok tankegangen hos de kandidatlandene i øst endre seg – håper jeg da. Men det er jo ikke å feie under teppet at vi har ganske ulike tradisjoner og historie. Hele den perioden hvor Europa [EU] tok form, befant jo de landene praktisk talt i en annen verden...”

Céline tidfestet denne formgivende perioden til siste halvdel av 1900-tallet. I perioden etter andre verdenskrig (1945), og frem til slutten av 1980-tallet var Europa delt i to. Hun forklarte at i denne perioden var landene i vest knyttet sammen forsvarspolitisk i gjennom NATO, og handelspolitisk gjennom forløperne til EU.⁴⁶ Under denne tiden var Europa delt i to, og opposisjonsparet eller dikotomien øst-vest, var monumental i konstruksjonen av felles, vesteuropeisk identitet. De fremste identifikasjonsmerkene for landene i Øst-Europa var kommunistisk styre, tette bånd til Sovjetunionen og medlemskap i Warszawapakten.⁴⁷ Skillet mellom øst og vest sammen med en diskurs om trusselen fra øst, la grunnlaget for vesteuropeisk identitet. På slutten av 1980-tallet krevde begivenheter i de tidligere østblokklandene, at vi i vest så på oss og dem med nye øyne. På det politiske plan endret Europa seg hurtig, men i vesteuropeeres tankeskjema har paradigmeskiftet

⁴⁶ NATO: *North Atlantic Treaty Organisation*. Opprinnelig en forsvarallianse fra 1949, inngått mellom land i Vest-Europa og Nord-Amerika. For mer informasjon se: www.nato.int.

⁴⁷ Jeg bruker her betegnelsene Øst-Europa, østeuropeer og østeuropeisk, samt deres vestlige motstykker, for å betegne områder, folk, og fenomen med tilhørighet og/eller opprinnelse i det som vi før 1989 og Berlinmurens fall, kalte Øst- og Vest-Europa. Jeg ønsker ikke å begi meg inn i den pågående og uavklarte debatten (se f.eks. Zeigler 2002, Hagen 2003) vedrørende hva som er korrekt betegnelse på disse områdene.

tatt lengre tid. Selv i dag er opposisjonen mellom Øst- og Vest-Europa høyst aktuell i mine informanters definisjon av europeiskhet. Ord som *les pays de l'est* [landene i øst] og *l'Europe de l'est* [Øst-Europa] ble ofte brukt for å beskrive de daværende kandidatlandene i østlige deler av Europa (Polen, Den tsjekkiske republikk, Slovakia, Ungarn, Slovenia, Estland, Latvia og Litauen).⁴⁸

Under perioden da Øst- og Vest-Europa var mer enn historiske betegnelser, samarbeidet Vest-Europa nært med USA. Anne fortalte at samarbeidet med USA var viktig i denne fasen. Siden både Sovjetunionens og våpenkappløpet mellom Sovjetunionen og USA nå var historie, kunne Europa stå på egne ben. EU og Europasamarbeid hevdet hun var et skritt bort fra USA. Selv om samarbeidet på tvers av Atlanterhavet var tett i perioden etter andre verdenskrig, hevdet hun at historien ikke var lik. Anne begrunnet dette med betydningen av andre verdenskrig, og den påvirkning den perioden hadde for det europeiske samarbeidet som fulgte i kjølvannet av den. Samarbeidet med USA var forsvarsstrategisk, og hadde ikke noe med fredsprosjektene i Europa [Europarådet og CECA] å gjøre, mente hun.

Europa respekterer menneskerettighetene

De geografiske og historiske forskjellene førte også til at både praktikanter, Anne og Céline beskrev at det var viktige politiske forskjeller, mellom land i Øst- og Vest-Europa. Tyrkia, hvis ikke-europeiskhet jeg har diskutert kort tidligere i avhandlingen, ble også inkludert i den politiske annerledesheten, noe også Russland ble. De politiske forskjellene ble, som jeg har nevnt (se s. 78-82) særlig

⁴⁸ Med Célines argument i bakhodet er det interessant å notere seg at den tyske utdanningsministeren (Tyskland har formannskapet i i EU i perioden 1. januar 2007-30. juni 2007) 1. mars 2007 forslø et det skal utarbeides en felles europeisk historiebok til bruk i undervisningen over hele Europa. Det finnes allerede en felles tysk-fransk historiebok, men på grunn av stridigheter er ikke kapitlet om kolonitiden felles i de to bøkene (NRK 2007a).

knyttet til den føderasjonsdiskursive understrekingen av respekt for menneskerettighetene. Praktikantene Bruno, Eric og Maria, arbeidet ved Europarådets kontor for menneskerettigheter, og hadde nært kjennskap til menneskerettighetenes kår i Europa. De visste også, som André påpeker (se s. 79), at også vesteuropeiske land som Norge og Frankrike, hadde fått dommer og advarsler mot seg i Menneskerettighetsdomstolen. De var likevel av den oppfatning at land i Europa overholdt menneskerettigheten mer enn ikke-europeiske land, og brudd på menneskerettighetene ble nærmest synonymt med ikke-europeisk og omvent. Eric, som hadde en fast stilling i Europarådet og som var litt eldre enn de øvrige praktikantene tok seg tid til å forklare at mye av grunnen til at ikke-europeiske land viste så mange brudd mot menneskerettighetene skyldtes deres historie og kultur. Han mente at dette var nasjoner, som alt for lenge hadde latt seg diktere av andre idealer enn Europas ideal om opplysning og rettigheter. Eric mente at landene i Øst-Europa ikke visste hva demokrati var, selv om det hadde gått mange år siden de demokratiske revolusjonene. "I Øst-Europa har man i så mange år latt seg diktere av Sovjetunionen, og det gamle veldet henger igjen" forklarte han. Eric mente at andre ikke-europeiske land, som Tyrkia var redde for å uttrykke egne meninger. Som Polen (se s. 61), lot Tyrkia seg påvirke av USA og Storbritannia under Irak-konflikten (se f.eks. Hultgren 2003, Udgaard 2003), noe som for Eric beviste hvor lite europeiske disse landene var.

Modne europeiske versus unge ikke-europeiske nasjoner

Eric fortalte meg at nasjoner han anså for å være ikke-europeiske, var land som nylig (det siste tiåret) hadde gjennomgått store politiske endringer. Céline uttrykte det, som vi så, på en litt annen måte: Hun mener at med tiden vil land som grenser til det europeiske, "lære" seg å opptre europeisk (se s. 105). I dag leter disse landene etter sin plass, og de prøver å forstå hvilke regler som gjelder for europeisk samhandling. I dette ligger det også åpenbart en kime til å forstå noe av bakgrunnen

for Donald Rumsfelds kommentar om "old and new Europe" (se s. 62). Gamle, europeiske nasjoner har lært å samhandle i henhold til den europeiske normen, gjennom dette har de lært å utgjøre en motvekt til USA, som også kan sies å være en ung stat, sammenlignet med europeiske nasjoner som Storbritannia og Frankrike. Moderne, europeiske land kan utgjøre en motvekt til USA i den verdenspolitiske maktkampen fordi fellesskapet er tuftet på "rette" verdier, som demokratiske prinsipper og respekt for menneskerettighetene. Yngre nasjoner blir, spesielt i krisesituasjoner, slitt mellom forsvarsalliansepartneren USA på den ene siden, og den politiske og økonomiske alliansepartneren EU, på den andre. Bruno Understreket dette argumentet ved å si at under konflikten om en eventuell invasjon av Irak, var ikke kandidatlandene i Øst-Europa sterke nok til å stå i mot presset fra USA. Dette er i tråd med Erics argument fra forrige avsnitt om at ikke europeiske land lar seg diktere. Erics, Céline og Brunos ble bekreftet av flere andre informanter. For dem var fornuft og rettigheter sentrale europeiske verdier. Valg, som for dem fremstår som irrasjonelle eller som bærer preg av diktat, er i deres øyne umodent og ikke-europeisk.

Europeisk kultur versus ikke-europeisk natur

De umodne nasjonene som ikke har lært "europeisk dannelse". Dette er nerven i Annes argumenter om toleranse og kollektivitet (se s. 91). Anne hevder at folk er for opptatt av seg selv, og glemmer fellesskapet de er en del av. Også Céline understreket dette da hun sa: "Europa er solidaritet. Og da mener jeg ikke på den oppbrukte kommunistiske måten!" Gjennom denne dannelsen læres de europeiske verdier og handlingsmønstre. Å ikke følge normen for europeisk samarbeid, tolkes som en indikator på manglende kultur. Derfor stemples Polens mangel på bidrag til fellesskapet som ueuropeisk og usolidarisk (se s. 88-92); som mangel på kultur eller kulturell og sosial kapital. Sosiolog og antropolog Pierre Bourdieu ([1982] 2001:205-206) skriver at siden den dominerende gruppen, gjennom sin makt, også definerer

hva som korrekt adferd. Fordi disse definisjonene alltid vil være i tråd med den dominerende gruppens interesser (men presenteres som universelle prinsipper). De dominerte gruppene vil aldri integreres fullt og helt, fordi det er i den dominerende gruppens interesse at hierarkiet består. For mine informanters Europa betyr dette i verste fall, at de personer og land som defineres som ikke-europeiske, på grunn av sin historie, sine handlinger og/eller meninger, aldri vil kunne bli ekte europeere. Neumann påpeker hvordan for eksempel østeuropeer forblir underlegne vesteuropeere i form av drikkemønster som kulturelt uttrykk. Han forteller hvordan ideen om den underlegne østeuropeeren består gjennom en diskurs om at østeuropeere belmer nedpå vodka, mens den kultiverte vesteuropeer nipper til sin vin (Neumann 1999).

Rasjonelle Europa versus irrasjonelle og emosjonelle ikke-Europa

Den siste viktige forskjellen mellom det europeiske og det ikke-europeiske, og som jeg ønsker å diskutere her, er hvordan europeiske valg er styrt av fornuft og basert på verdier. Mens en ikke-europeisk avgjørelse tas på bakgrunn av følelser og ikke-europeiske verdier. I argumentet om at det er ikke-europeisk å la seg diktere (se s. 137), trekker Eric frem at Polen og andre ikke-europeiske land lot seg styre av USA og Storbritannia i Irak-konflikten, og at dette bidrar til hans klassifisering av dem som ikke europeiske. I argumentet ligger også en påstand om at USA ikke lar seg styre av fornuft: Det fornuftige og rasjonelle er jo å *ikke* ty til våpen, men i stedet rolig og rasjonelt forhandle seg frem til en løsning.

Céline kommenterte også dette da hun påpekte at den viktigste forskjellen mellom europeiske EU-medlemmer og ikke-europeiske kandidatland, var at ikke-europeiske kandidatland ikke tenkte rasjonelt og europeisk. Hun eksemplifiserte ved å si: "For eksempel så har Polen ved flere anledninger vist at de ikke tenker europeisk, men lar seg styre av følelser. Først kjøpte de amerikanske jagerfly, så støtter de USA, og ikke Europa, i Irak-konflikten."

Om etnisitet og myten om den ekte europeer

Denne diskursen, *myten om den ekte europeer*, trekker skjematisk opp grensene mellom det mine informanter opplever som europeisk og det de opplever som ikke-europeisk. En slik figur gir ikke rom for å vise i hvilken grad grensene er fleksible og manipulerbare, eller hvordan grensene tilpasses og justeres i forskjellige settinger. Argumentene er stereotyper som gir en diakritisk beskrivelse av "oss" og "den andre". Kriteriene for europeiskhet som trekkes opp, er definert av Anne, Céline og praktikantene. Deres definisjonsstrategier minner om hva Neumann kaller *regionaliserende aktører*. Dette er de aktører som til enhver tid definerer og redefinere hva diskursen om hva den aktuelle [i mitt tilfelle Europa], skal være (Neumann 1992:6).

Måten jeg presenterer mine informanters europeiskhet og definisjoner av det europeiske, er på mange vis i tråd med hva Fredrik Barth skriver om pathan og etnisitet. Tidligere i avhandlingen setter jeg spørsmålstegn ved om europeiskhet er en etnisitet og om europeere er en etnisk gruppe (se s. 118).⁴⁹

Likhetstrekkene mellom pathanernes kriterier for å regne et medlem av gruppen som pathan og mine informanters kriterier for europeiskhet er mange. På mange måter kan vi i at kriteriene for europeiskhet er analoge med pathans kriterier. For å være pathan må man, som jeg nevnte over, oppfylle tre krav; nedstamme fra en felles stamfar, være ortodoks muslim og leve etter pathanske skikker. Grovt sett kan

⁴⁹ Diana Forsythe (1989) omtaler også dette i sin artikkel "German Identity and the Problem of History", som handler om tyskere og grader av tyskhet. Forsythe viser hvordan tyskhet defineres ut i fra nær historie og kategoriseringen av tyskere og ikke-tyskere avhenger av religiøs tilhørighet og religiøse verdier; og om man speiler tyske verdier som orden og stabilitet. Det tyskes motsats er *der Gastarbeiter* [gjestearbeider]: Den mørkhudete og mørkhårete jøden eller muslimer, som lukter hvitløk og som ikke kildesorterer (tysk verdi). Franskmenn, som lukter hvitløk, kategoriseres nærmere tyskere enn for eksempel tyrkere, fordi franskmenn angivelig kildesorterer. Kriteriene som definerer tyskhet er altså hierarkisert.

vi at de europeiske parallellene er: Felles historie og modernitet, verdier, demokrati og rasjonalitet, og kultur og demokrati:

Pathan	Europeer
Felles stam far	Felles historie og modernitet (fremskritt)
Ortodoks muslimsk	Verdier, demokrati og rasjonalitet
Tradisjoner (Custom)	Kultur og demokrati

illustrasjon 5: Likheter mellom pathansk og europeisk distinksjonssystem.

Jeg har tidligere argumentert for betydningen av språk og hvorfor felles språk er viktig. Eksempelet fra Baden-Baden (se s. 107) illustrerte dette. Samtidig som flere av informantene mine hevder at det språklige mangfoldet og kommunikasjonsproblemer er en av EUs største utfordringer, påstår de at teksting og språkopplæring kunne demme opp for dette problemet. Praktikantene med ulik nasjonal og språklig bakgrunn kunne samhandle og kommunisere ved hjelp av et felles *lingua franca*, fransk. Språk var ikke avgjørende for om man ble regnet for å være europeisk, eller ikke, i Strasbourg. Som Maria sa: "Europeiskhet vises i holdning og handling" (se s. 9). I følge Barth finnes det en parallell til dette utsagnet hos pathan. Der sier man "He is Pathan who does Pashto" (Barth [1969]1994c:119), Barth begrunner ordtaket med at språk, som regnes som en del av pathan-tradisjonen, er et nødvendig og diakritisk kriterium for å være etnisk pathan. Men språket alene er ikke nok for å kunne tilskrives pathansk etnisitet.

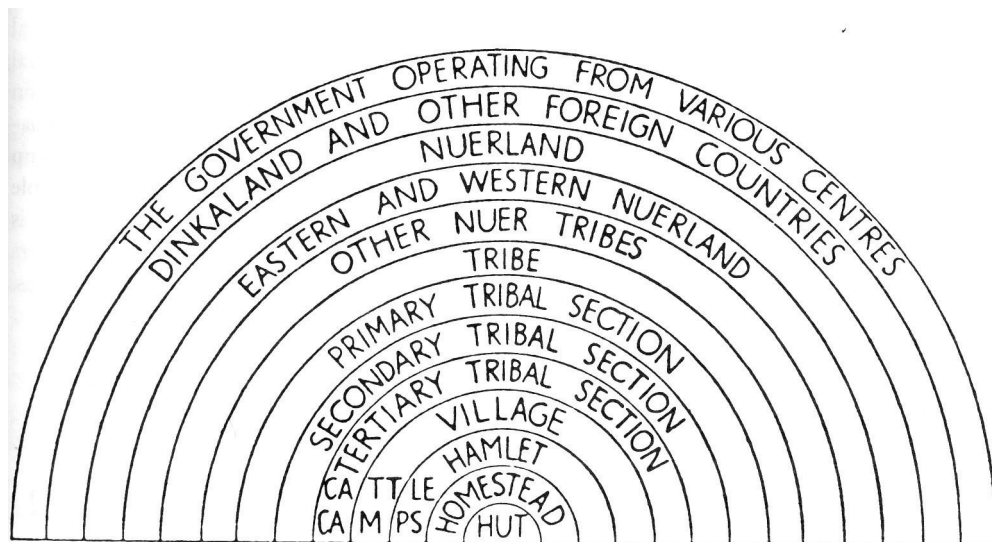
Jeg mener at til tross for at vi opplevde fellesskapet i Strasbourg som et europeisk fellesskap og til tross for de mange likhetstrekk med etniske grupper, slik som Barth presenterer det, kan ikke europeiskhet sies å være en etnisitet av samme kaliber som

pathansk etnisitet. Slik jeg leser Barth, er etnisitet nært knyttet til identitet, i kraft av å være en kategorisk tilskrivning basert på opphav og bakgrunn (Barth [1969]1994b:13). På bakgrunn av mine informanternes utsagn anser jeg europeiskhet for å være en gruppementalitet eller gruppeidentitet, som ikke nødvendigvis er individets fremste identitetsmerke. Céline sa under et intervju hvor europeisk identitet og bevissthet ble diskutert at hun ikke opplevde at det fantes en felles europeisk identitet innenfor EU, på samme måte som det er en nasjonal bevissthet og identitet innenfor en nasjonalstat. Anne sa det slik:

“Europa er ikke som USA. Her har jo faktisk hver stat en veldig, veldig sterk, nasjonal identitet. Vi har ulike tradisjoner, dette er mye sterkere enn de forskjeller vi ser mellom stater i USA. Hvert medlemsland må få bevare sin identitet, men samtidig må man akseptere at alle må gjøre tilpasninger, det er en overgang å skulle snakke med en stemme, den europeiske stemmen.”

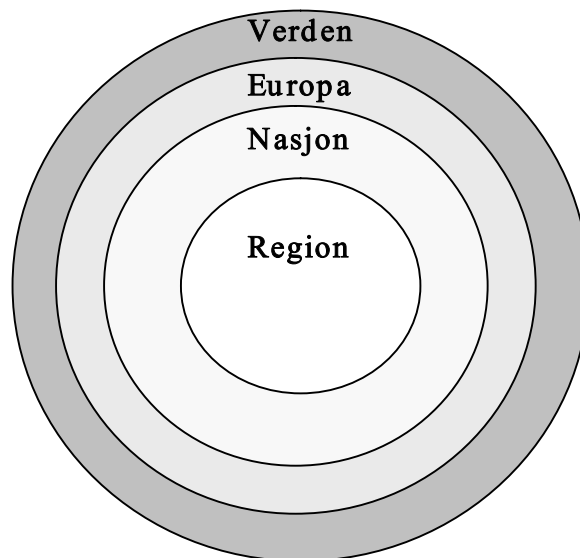
Den nasjonale tilhørigheten og identiteten er med andre ord fremdeles sterk i Europa. Denne understrekes, ja kanskje til og med styrkes, gjennom nasjonale språk. Implisitt i påstanden om at nasjonale identiteter fremdeles er sterke i Europa, ligger begrunnelsen om at nasjonale etnisiteter fortsatt er europeernes fremste etniske merkelapp. I Europa har språk og språkgruppe stått sentralt i nasjonsbyggingen.. Neumann (1992:7), skriver sågar at språk er “... the central criterion by which to delineate human collectives”. I Strasbourg det franske språk dette viktige kriterium, og nasjonale forskjelligheter måtte finne andre uttrykk. For eksempel gjennom ulike tradisjoner som måltidsskjema (se s. 119-125). Utenfor dette identifikasjonssegmentet ligger en europeisk gruppementalitet eller gruppeidentitet. Denne blir først fremtredende i situasjoner der man som europeer og europeisk kontrasteres mot noe ikke-europeisk. Det være i møte med ikke-europeiske personer, artefakter og/eller skikker, som for eksempel sveitserfranc (se s. 99-100) eller Orientens kulturuttrykk (se s. 78-82).

Denne måten å gradere tilhørighet på ligner den antropologen Edward E. Evans-Pritchard beskriver hos det afrikanske folket Nuer (Evans-Pritchard 1940). Nuerne har et komplekst system av allianser, slektskap og distribusjon. Denne samfunnsorganisasjonen er bygget rundt et funksjonalistisk prinsipp som E. E. Evans-Pritchard kaller *segmentære ættelinjer*. Kort og simplifisert fortalt kan vi sammenligne organisasjonssystemet med et tre sine årringer. Ringene nærmest sentrum (ego) utgjør de personer ego føler mest lojalitet ovenfor og vice versa: Ego vil ha mest lojalitet og forpliktelse ovenfor medlemmer av samme hushold (*hut*). I en situasjon hvor hushold står mot hushold, vil nuerne ha mest lojalitet ovenfor personer han deler jord med (*homestead*). Slik fortsetter systemet utover i forskjellige segmenter: Grend (*hamlet*), landsby (*village*), ulike stammeseksjoner (*tribal sections*), egen stamme (*tribe*), andre stammer (*other nuer tribes*) og så videre, til en når Dinkaland, andre fremmede samfunn og nasjonal regjering. Figuren nedenfor viser Evans-Pritchards modell:

illustrasjon 6 Nuers lojalitetssegmenter, *Nuer socio-spatial Categories* (Evans-Pritchard 1940:114).

Overfører vi dette til en europeisk kontekst, vil det kunne se slik ut:

illustrasjon 7 Europeiske lojalitetssegmenter.

Figuren viser at egos nærmeste allianse- og tilhørighetssegment er regionalt; man er for eksempel alsacer i møte med en breton. Céline fortalte at hun var oppvokst i Bretagne, gift med en tysker, sysselsatt i Tyskland, men bosatt i Frankrike (Alsace). Da jeg spurte om hun var mest eller først og fremst bretoner svarte hun: "Vel si

det... jeg er europeer, men jeg er også fransk, kanskje mer fransk. Men jo, jeg er også bretoner!". Anne hadde et mer pragmatisk og analytisk forhold til det hele og sa at flere tilhørigheter ikke betyr at man mister noe, snarere tvert i mot, hevdet hun. Mens praktikanten Antoine kategoriserte seg selv som europeer, fordi det stod europeisk i passet hans (se s.11).

En europeisk etnisitet kan altså sies å finnes i situasjoner hvor det europeiske blir gjort gjeldende. I så måte kan den hevdes å være en situasjonell. I ulike kontekster, situasjoner og møter, trekkes ulike trekk ved våre gruppetilhørigheter frem: En franskmann som møter en annen franskmann, er alsacer, møter han en sveitser er han fransk. Men møter han derimot en canadier er han europeer. Liknende måter å tilskrive på finnes også hos pathanerne (Barth [1969]1994c) og hos nuerne (Evans-Pritchard 1940). Den europeiske gruppeidentiteten er altså ikke et aktuelt etnisk klassifiseringsprinsipp europeere i mellom, fordi den europeiske etnisiteten kun uttrykkes i møter med personer og fenomen av ikke-europeisk tilhørighet. Samtidig er det en viktig kategori for mine informanter, fordi det er viktig å være europeisk i den settingen de lever i. Som vi har sett er kriteriene for europeiskhet som avgjør om man er eller ikke er europeer er hentet fra den politiske dagsorden i EU. Debattene om grunnloven, om utvidelsen av EU og om Irak er alle eksempler på dette. Byråkrater og politikeres kritikk av det ikke-europeiske reproduseres hos mine informanter. Denne reproduksjonen av argumenter og meninger må sees i sammenheng med reproduksjon av kulturell og symbolsk makt, slik Pierre Bourdieu beskriver det. Han kritiserer Jürgen Habermas' ideelle tilstand hvor rettigheter og fornuft settes i høysete (Bourdieu [1982] 2001:161). Bourdieu skriver at Habermas overser at mennesker uttrykker seg og handler innenfor et system der noen besitter den språklige autoriteten. I kraft av den makten defineres en offisiell diskurs som presiserer hva som er akseptert handling innenfor samfunnsdiskursen.

Oppsummering av del

Praktikantene befant seg stort sett alltid i følgespoten på den europeiske scene. I alle sammenhenger hvor de møttes, ble det europeiske aspektet overkommunisert. Men bak scenen, hjemme i bofellesskapet, øynet de muligheten for å leve ut en mindre europeisk side. Dette kom, blant annet til uttrykk gjennom måltidskjema og spisevaner. Som vi har sett, ble maten en av få måter praktikantene i bofellesskapet kunne uttrykke annerledeshet på. Behovet for å uttrykke annerledeshet, tror jeg skyldtes det stadige presset om europeisk konformitet.

Diskursene i *myten om den ekte europeer* identifiserer dikotomiene, som skiller det europeiske fra det ikke-europeiske. Fortellingene er et nyttig verktøy for å forstå dynamikken bak diskursen, som formet Annes, Célines og praktikantenes europeiske hverdag. *Myten om den ekte europeer* blir i seg selv et viktig identitetsanker, og er farget av både nasjonalismediskurs og føderasjonsdiskurs. Det samme er tilfellt for diskusjonen min rundt europeisk etnisitet. Mine ambisjoner, for å presentere dette ligger i en antagelse, om at stereotypiske fremstillinger et nyttig verktøy i prosessen hvor en gruppe ønsker å differensiere seg fra en annen. Dette er på mange måter, blitt bekreftete gjennom gjengivelser av både situasjoner og utsagn

I løpet av de foregående sidene har jeg tatt for meg stereotyper som verktøy for å forankre identitet. Dette verktøyet tar jeg med meg over i neste kapittel, avslutningskapittelet, hvor jeg samler trådene fra hele avhandlingen. Kravene til europeiskhet, symbolene og diskursene samles der, i ett uttrykk: Presentasjonen av den europeiske prototypen.

Del 5: Konkluderende bemerkninger

Den europeiske prototyp

"Vi skaper fremtiden!" (Anne)

Illustrasjon 4 er skjematisk og forenklet, men den gir samtidig en indikasjon på noe veldig sentralt: Den viser hvordan fremstillinger av "oss" og "dem" antar en dikotomisk og stereotypisk karakter.⁵⁰ Den stereotypiske fremstillingen er en slags karikatur av både det europeiske og det ikke-europeiske. Verken Anne, Céline eller noen av praktikantene var *så* europeiske som deres definisjoner og narrativet om europeiskhet skulle tilsi. Selv de, strevde med å leve opp til egne krav om europeiskhet. Jeg forstår diskursen og den sentrale plassen det faktisk hadde i dette europeiske miljøet i Strasbourg som nødvendig for at praktikantene, Anne og Céline skal få grep om egen gruppe og felles identitet. Diskursen blir det man måler seg selv og andre mot, og således kanskje det viktigste ankeret for europeiskhet. *Myten om den ekte europeer* er med andre ord en prototyp for det europeiske. Jeg støtter meg her til antropolog Roy D'Andrades definisjon av prototyp som: "[A] way to achieve separateness and clarity of actually continuous categories is by conceiving of each category in terms of its clear cases rather than its boundaries" (D'Andrade [1995] 1996:118). Prototypen klassifiserer altså ut i fra likhet, snarere enn ulikhet. Når man sammenligner seg selv og egen adferd med prototypen, ser man etter likheter, *ikke* forskjeller. Dette er en viktig inngang til å forstå konstruksjonen av europeisk gruppeidentitet. Psykologene Micheal A. Hogg og Dominic Abraham skriver:

Just as we categorize objects, experiences and other people we also categorize ourselves. The outcome of this process [...] [is] self-stereotyping. [...] [S]elf-categorizing causes self-perception and self-definition to become more in terms with the individual's representation

⁵⁰ Også denne delen er en delvis omskrevet og utledet fra artikkelen "En polakk er ingen ekte europeer!" (Bergseth 2006a).

of the defining characteristics of the group, or the group *prototype* (Hogg & Abrams i Neumann 1999:8, originale uthevinger).

Narrativet *Myten om den ekte europæer* er en slik gruppeprototyp som Hogg og Abrams beskriver og hevder er nødvendig for individets opplevelse av å være medlem i gruppen. Anne, Céline og praktikantene bruker diskursen til å skape en prototyp, noe å måle egen og andres adferd opp mot. Således avgjør de hvem som er en del av deres gruppe og hvem som er "den andre". Skillet mellom "oss" og "dem" utgjør grensen for europeiskhet, og som vi har sett i løpet av avhandlingen og som illustrasjon 4 fremhever, er ulike grensemarkører relevante i forskjellige situasjoner. Felles for situasjonene er at de er møter, tenkte eller virkelige. I møtene, der europeiske kontrasteres mot det ikke-europeiske, er sammenligning mulig. Møtene gir også en feedback til grensemarkøren [dikotomien] og blir således en kontroll på grensens ekthet. I en forlengelse av dette kan man si at grensemarkørens innhold er dynamisk, og den kan modifiseres, selv om det alltid vil finnes en grense mellom det europeiske og det ikke-europeiske. Denne diskursen om det europeiske "shopper" fra både nasjonalismediskursen og fra føderasjonsdiskursen, og resultatet blir den europeiske prototypen, *myten om den ekte europæer*, som mine informanter streber etter å leve opp til.

Praktikantene i Strasbourg levde i en slags isolert europeisk verden, adskilt fra andre. Serena fortalte at hun i løpet av sine ni måneder i Strasbourg ikke var blitt kjent med en eneste ektefødt strasburger: "... jeg tror at Europarådet er sin egen lille verden, på en måte løsrevet fra resten av befolkningen, jeg mener alsaserner. Ærlig talt, jeg ble faktisk ikke kjent med én eneste person utenfor organisasjonene, jeg!". Få i praktikantgruppen var av samme nasjonale opprinnelse, det språklige og kulturelle mangfoldet innad i gruppen var stort. Men dette mangfoldet ble ikke opplevd fordi vi snakket fransk sammen. Bofellesskapets måltidsskjema var det eneste stedet mangfoldet fikk spillerom. Men selv der var det kun mat og

måltidsskjema som uttrykte forskjellen, kommunikasjonsspråket var fransk også der. Fransk fungerte som et *lingua franca* i praktikantmiljøet, i bofellesskapet og i Strasbourg for øvrig. På arbeid, i butikken og med venner foregikk kommunikasjonen på fransk. Siden alle i praktikantmiljøet behersket dette språket, hadde vi sjelden problemer med å kommunisere og samhandle. I det daglige var det franske språk vårt fremste redskap for samhandling. Siden det var de færreste sitt morsmål ble språket, som samhandlingsredskap, en viktig markør på vår felles europeiske identitet. Det muliggjorde kulturell dialog og det fremmede ble kjent fordi vi hadde mulighet til å forklare for hverandre. Vi delte ikke morsmål, etnisk eller nasjonal opprinnelse, heller ikke kultur og tradisjon. Kanskje nettopp fordi tradisjonsmangfoldet innenfor praktikantgruppen var så stort som det var, ble det ekstra viktig for oss å definere hvem vi var, hvorfor vi var europeere og hvorfor andre ikke var europeere. Man kan derfor være fristet til å påstå at EUs motto, "forent i mangfoldighet" var beskrivende for Anne, Céline, praktikantene og meg. Motto var treffende på oss som gruppe selv om praktikantenes definisjon av europeiskhet og europeere ikke applikeres på hele den gruppen mennesker som EU kaller europeere. André fortalte at han opplevde at det var en felles kultur i Europa: "Jeg er overbevist om at det finnes en europeisk bevissthet, med det mener jeg en kultur, en levemåte, en historie som det europeiske folk deler." (se s. 114). Andrés synspunkt ble bekreftet av de øvrige informantene. Jeg tolker dette slik: Fordi de indre grensene er tvetydige og utydelige ble det var viktig å definere klare ytre grenser for fellesskapet. Illustrasjon 4 og *myten om den ekte europeer* er eksempler på dette.

I Strasbourg levde vi i et forestilt Europa. Vi hadde sterke meninger om hva som var, og ikke minst om hva som ikke var, europeisk. Meningene om hvorfor det var slik, var minst like sterke. Samtidig kjente vi ikke fellesskapets ytre grenser, vi visste i hvert fall ikke om de definisjoner og grenser for europeiskhet som jeg har gjengitt i løpet av avhandlingen. I et slikt forestilt fellesskap er det et stort behov for at det

finnes emosjonelle bånd mellom borgere og maktinnehaverne. Dette er også viktig i EU. Fornuft og rettighetsfokuset i den konstitusjonelle patriotismen og føderasjonsdiskursen blir for blodfattig og tam. Dette har også EU forstått, og tiltakene presentert i "folkets Europa"-kampanjen er eksempler på hvordan man forsøker å etablere denne emosjonelle koblingen. At tiltakene vekker følelser har vi sett eksempler på, om det alltid er de følelsene de er ment å vekke som faktisk vekkes, er en annen sak. Når André blir provosert og får assosiasjoner til fascisme når torghandlerne i Strasbourg hadde pyntet bodene sine i anledning Schumandagen (Europadagen), ser vi hvordan det nasjonalistiske uttrykket i en føderasjonsdiskursiv sammenheng mistolkes. Den juridiske unionen, bestående av traktater og avtaler, blir en motsats til det forestilte fellesskapet. Mine informanter i Strasbourg kjente ikke fellesskapets ytre grenser. De antok derfor at deres standarder for europeiskhet, var gjengse utenfor Strasbourg og deres sosiale miljø; at dette var noe som gjaldt alle europeere. Det juridiske EU derimot, har strengt definerte og identifiserte grenser som, på fredelig vis, verken kan utfordres eller manipuleres. Unionen forfekter at man er europeer i kraft av de rettigheter Unionen gir en, og at dette gjør europeere like. Sosiale møter hvor ulikheter gjøres manifest, som møter mellom ulike språk, utgjør et brudd med enhets- og likhetstankegangen, derfor fremheves de ikke. I stedet fokuserer man på hva man faktisk får til. Målsetningen om at alle europeere skal lære to europeiske språk, i tillegg til eget morsmål, gjøres mulig gjennom *Socrates*-programmet, med *Erasmus*-avtalene som fremste flaggskip. At programmet er populært, og at det fungerer i henhold til målsetningen, er praktikantene levende eksempler på. Så å si samtlige av praktikantene hadde vært på utveksling en eller flere ganger i løpet av skolegangen og utdannelsen sin, i tillegg har de gått i skole med fokus på god fremmedspråkundervisning, i hvert fall om man sammenligner med generasjonen tidligere. Dette har gitt dem muligheten til å reise og til å oppleve nytten av å beherske fremmedspråk; de har kunnet forstå og gjøre seg forstått i de landene de

har besøkt. Mens for Anne og Céline var språk en større utfordring, ja kanskje den største.

Kombinasjonen av elementer fra nasjonalisme- og føderasjonsdiskursene i både EUs kampanjer, og i argumentene reprodusert av mine informanter, kan indikere på at verken en ren nasjonalistisk eller en ren postnasjonalistisk tilnærming til Europa er fullgod. Når de to kombineres kan appellen til følelser i nasjonalismediskursen, veie opp for den blodfattige og lite emosjonelt engasjerende føderasjonsdiskursen.⁵¹ Begge diskursene er sosiale konstruksjoner. Anne, Céline og praktikantenes opplevelser av det europeiske formes av de sosiale og politiske omgivelsene de lever i. Medier, skoleverk, symboler og møter korrigerer det individuelle bildet (den individuelle fortolkningen) av det europeiske. Med andre ord, kan vi si at diskursene om europeiskhet er meningsdannende. Feed-backloopen (tilbakemeldingen) jeg så vidt nevner ovenfor, former subjektet, diskursene og objektene. At informantene mine har høy kulturell kapital (som jeg kort problematiserer i innledningen, se s. 24), gir dem mulighet til å bidra til formgivningen av det manipulerte bildet – korreksjonene av narrativer og diskurser (jf. de er kontekstavhengige og fleksible).⁵²

Anne, Céline og praktikantene viste meg at det finnes en europeisk bevissthet, slik som også André påstår (se s.114). Denne bevisstheten er, som vi har sett, farget av to ulike innfallsvinkler til et europeisk fellesskap: Skal dette være et forestilt fellesskap over samme læst som en nasjon, eller skal det være et fellesskap fundert på det Jürgen Habermas kaller konstitusjonell patriotisme? EU er ikke ferdigformet. Til nå

⁵¹ Emosjonelt engasjerende brukes her for å understreke føderasjonsdiskursens appell til fornuft.

⁵² Dynamikken rundt dette aspektet ved Anne, Céline og praktikantenes europeiskhet kunne det vært svært interessant å studere i lys av *agens*, slik som antropologen Sherry B. Ortner bruker begrepet (Ortner 1999). Dessverre tillater ikke denne avhandlingens omfang dette.

er det en politisk elite som har satt dagsorden med tanke på hvordan det europeiske fellesskapet skal se ut. Som agenter for det europeiske er Anne, Céline og praktikantene bidragsytere til denne formgivningen: Det er et gjensidig påvirkningsforhold mellom nasjonalisme- og føderasjonsdiskursene og de objekter disse omtaler (jf. Foucault [1969] 2005). Folkeavstemningen i Frankrike våren 2005, viste at EU-borgerne ikke vil la seg diktere. De vil i større grad enn hva de har til nå, være med å sette dagsorden i europeisk og nasjonal politikk (jf. Laurent 2005, Libération 2005).

De situasjonene og utsagnene som har vært utgangspunktet for min forståelse av det europeiske og av europeere, slik det fremtoner seg for Anne, Céline og praktikantene, har vært situasjoner (faktiske eller tenkte) hvor likt møter ulikt. I disse møtene lærte de, og jeg, at det å være europeer også kan bety at man er fransk, kypriot, norsk eller italiensk. Det var i møter at vi opplevde at vi hadde mye til felles, til tross for ulike språk og ulike tradisjoner. Dette gjorde oss til europeere og det la premissene for vår oppfatning av europeiskhet.

Referanser:

- ACHEN, S. T. (1975) *Symboler omkring os*, København, G.E.C. GAD.
- AFTENPOSTEN (2003a) "Dansk skepsis til euroen vokser". *Aftenposten*, 5.12.2003,
- AFTENPOSTEN (2003b) "Polen kjøper 48 F-16-jagerfly". *Aftenposten*, 18.4.2003,
<http://www.aftenposten.no/nyheter/uriks/article530750.ece>, Sjekket 29.7.2005
- ALSVIK, O. M., E. ARNTSEN & R. LEVIN (1983) "Musikken og vi". *Musikken og vi*. Oslo., Cappelen
- ANDERSON, B. ([1983] 2003) *Imagined Communities*, London, Verso.
- ARCHETTI, E. P. (1994) Introduction. IN ARCHETTI, E. P. (Ed.) *Exploring the Written. Anthropology and the Multiplicity of Writing*, Oslo, Scandinavian University Press. 7-28.
- ARTE (2004) *La Centrale* <http://www.arte.tv/fr/tout-sur-ARTE/la-chaine/38976.html>, Sjekket 3.2.2007
- AUGÉ, M. (1995) *Non-Places. An Introduction to an Anthropology of Supermodernity*, London&New York, Verso.
- AZARYAHU, M. (1997) "German Reunification and the politics of streetnames: the case of East Berlin ". *Political Geography*, vol. 16. p. 479-493.
- BAMFORD, S. (2004) "Conceiving Relatedness: Non-substantial relations among the kamea of Papua New Guinea". *Journal of The Royal Anthropological Institute*, vol. 10. p. 287-306.
- BANKS, M. (2003) "The Union's CFSP is dammaged beyond repair, says majority". *The European Voice*, vol. 9, number 12: s.1-2.
- BARTH, F. (Ed.) ([1969]1994a) *Ethnic Groups and Boudaries. The Social Organization of Culture Difference*, Oslo, Universitetsforlaget.
- BARTH, F. ([1969]1994b) Introduction. IN BARTH, F. (Ed.) *Ethnic Groups and Boundaries. The Social Organization of Culture Difference*, Oslo, Universitetsforlaget. p. 9-38.

- BARTH, F. ([1969]1994c) Pathan Identity and its Maintenance. IN BARTH, F. (Ed.) *Ethnic Groups and Boundaries. The Social Organization of Culture Difference*, Oslo, Universitetsforlaget. p. 117-134.
- BERGSETH, M. (2002), *Prosjektbeskrivelse: På jakt etter en europeisk identitet*. Eksamensbesvarelse (SOSANT330), Prosjektbeskrivelse. Høst 2002. Oslo, Sosialantropologisk institutt, Universitetet i Oslo. Upublisert
- BERGSETH, M. (2006). *Myten om den ekte europeer*. HOMO FABER, Årskonferansen for Norsk Antropologisk forening 2006. Arbeidsgruppen "Teknologi, marked og identitet" i Trondheim, 20. mai 2006.
- BERGSETH, M. (2006a) "En polakk er ikke en ekte europeer!" *Betwixt & Between. Sosialantropologistudentenes tidsskrift 2006*. 1-14.
- BERGSETH, M. D. (2006b) *Europæerne. Ulikheter forent i mangfold*. Hovedfag, Sosialantropologisk institutt, Oslo, Universitetet i Oslo.
- BIBESLSKAPET (2005) Første mosebok, kapittel 11, vers 1-9. *Bibelen*. <http://www.bibelen.no>,
- BICHET, R. (1985) *Le Drapeau de l'Europe*, Besançon, Jacques et Demontrond.
- BOURDIEU, P. ([1982] 2001) *Langage et pouvoir symbolique*, Paris, Éditions Fayard/Seuil.
- BRIGGS, C. L. (2003) *Stories in the Time of Cholera: Racial Profiling during a Medical Nightmare*, Berkley and Los Angeles, California, California University Press.
- CAPLEX.NO (2007) *Kontekst* <http://www.caplex.no/Web/ArticleView.aspx?id=9319150>, Sjekket 5.1.2007
- CARSTEN, J. (1995) "The Substance of Kinship and the Heat of the Heart: Feeding, Personhood, and Relatedness among Malays in Pulau Langkawi." *American Ethnologist*, Volume 22, nr. 2. p. 223-241.
- CIIE (2003) "Intervention eurovoyageur, niveau CM1-CM2". Strasbourg,
- CIIE (2005) *Strasbourg l'européenne* <http://www.strasbourg-europe.com/fr/fr>, Sjekket 6.7.2005
- CIIE (2007) *L'Europe à Strasbourg* <http://www.strasbourg-europe.fr/fr/institutions/index2.asp>, Sjekket 5.1.2007

- CLOSA, C. & J. E. FOSSUM (2004) Introduction: Constitution-Making and Democratic Legitimacy in the EU. IN CLOSA, C. & J. E. FOSSUM (Eds.) *Deliberative Constitutional Politics in the EU, ARENA Report No 5/2004*, Oslo, ARENA, Universitetet i Oslo.
- CNN (2003) "Chirac lashes out at 'new Europe'".
<http://www.cnn.com/2003/WORLD/europe/02/18/spj.irq.chirac/>, Sjekket 26.7.2005
- CONNERTON, P. (1989) *How Societies Remember*, Cambridge, Cambridge University Press.
- CRONIN, D. (2003a) "Reunification beckons as leaders sign up for a Europe 'whole and free'". *The European Voice*, vol. 9 nummer 14: 13-14.
- CRONIN, D. (2003b) "Shaky bridges built in Brussels". *The European Voice*, Vol. 9 number 7: s. 5-6.
- CRONIN, D., M. BANKS & D. SPINANT (2003) "Emergency summit: Germany still hopes to unite EU on Iraq". *The European Voice*, Vol. 9 number 6: s. 1-2.
- D'ANDRADE, R. ([1995] 1996) Folk Taxonomies. *The Development of Cognitive Anthropology*, New York, Cambridge University Press. p. 92-114. cahp. 5
- DELANTY, G. (1995) *Inventing Europe. Idea, Identity and Reality*, Basingstoke, Hampshire and London., Macmillan Press Ltd. Houndmills.
- DENZIN, N. K. (1989) Strategies of Multiple Triangulation. IN DENZIN, N. K. (Ed.) *The Research Act: a Theoretical Introduction to Sociological Methods*, Englewood Cliffs, Prentice Hall. s. 234-247. kapittel 10
- DILLEY, R. (Ed.) (1999) *The Problem of Context*, New York & Oxford, Berghahn Books.
- DOUGLAS, M. (1966) *Purity and Danger: an Analysis of Concepts of Pollution and Taboo*, London., Routledge.
- DUBY, G. ([1995] 1997) *Histoire de la France. Des origines à nos jours*, Paris, Larousse.
- ENCYCLOPÆDIABRITANNICAONLINE (2006) *Strasbourg*
http://search.eb.com/eb/print?articleId=69893**&fullArticle=true&toCId=9069893, Sjekket 11.12.2006

- ERIKSEN, E. O. & J. WEIGÅRD (1999) *Kommunikativ handling og deliberativt demokrati. Jürgen Habermas' teori om politikk og samfunn*, Bergen, Fagbokforlaget.
- ERIKSEN, T. H. (1994) Brussel: Hvem er villig til å dø for Europa? IN ERIKSEN, T. H. (Ed.) *Kulturelle veikryss. Essays om kreolisering*, Oslo, Universitetsforlaget.
- ERIKSEN, T. H. (1996) *Kampen om fortiden. Et essay om myter, identitet og politikk*, Oslo, Aschehoug.
- EU (2005a) *Apprentissage des langues* <http://europa.eu/languages/fr/chapter/14>, Sjekket 5.2.2007
- EU (2005b) *Enseignement des langues* <http://europa.eu/languages/fr/chapter/7>, Sjekket 5.2.2007
- EU (2005c) *L'UE en bref - Les symboles de l'UE* http://www.europa.eu.int/abc/symbols/index_fr.htm, Sjekket 1.2.2005
- EU (2005d) *Traités européennes* http://www.europa.eu.int/abc/treaties_fr.htm, 6. juni
- EU (2005e) *What is Socrates/Erasmus* http://ec.europa.eu/education/programmes/socrates/erasmus/what_en.html, Sjekket 21.1.2007
- EU (2006a) *The Bologna Process* http://ec.europa.eu/education/policies/educ/bologna/bologna_en.html, Sjekket 17.1.2007
- EU (2006b) *Higher Education in Europe* http://ec.europa.eu/education/policies/educ/higher/higher_en.html, Sjekket 21.1.2007
- EU (2007) *2007: Année européenne de l'égalité des chances pour tous* http://europa.eu/50/news/theme/070126_fr.htm, Sjekket 31.1.2007
- EUROPAKOMMISJONEN (1998a) *La guerre de la glace à la framboise*, Luxembourg, Office de publications officielles des communautés européennes.
- EUROPAKOMMISJONEN (2001) *Construire l'Europe des peuples. L'Union européenne et la culture*, Bruxelles, Europakommisjonen.

- EUROPAKOMMISJONEN (2004) "Traktaten om en forfatning for Europa". Europakommisjonen.
- EUROPAKOMMISJONEN (2005a) *Eurobarometer 63*. Bruxelles, Direktorat General Press and Communication.
http://europa.eu.int/comm/public_opinion/index_en.htm,
- EUROPAKOMMISJONEN (2005b) "Traktaten om en forfatning for Europa". Europakommisjonen.
- EUROPARÅDET (2004a) *The European Anthem, referencepage*
http://www.coe.int/t/E/Communications_and_research/Library_and_Archives/Services/Archives/hymn1.asp, Sjekket 24.3.2004
- EUROPARÅDET (2004b) *European flag referencepage*
http://www.coe.int/t/E/Communications%5Fand%5FResearch/Library%5Fand%5FArchives/Services/Archives/hist_flag1.asp.#TopOfPage, Sjekket 9.3.2004
- EUROSTAT (2001) *Consumers in Europe - Facts and figures*. Luxembourg, EU/Eurostat. Cat. No. KS-39-01-134-EN-N.
http://epp.eurostat.ec.europa.eu/cache/ITY_OFFPUB/KS-39-01-134/EN/KS-39-01-134-EN.PDF, Sjekket 13.2.2007
- EVANS-PRITCHARD, E. E. (1940) *The Nuer. A Description of the Modes of Livelihood and Political Institutions of a Nilotic People*, Oxford, Oxford at the Clarendon Press.
- FAGERLI, R. A. (1999) *Endringer i Nordmenns matvaner på 80- og 90-tallet*. Lysaker, SIFO. Rapport nr. 1 - 1999.
- FONTAINE, P. (1998) *10 leçons sur l'Europe*, Luxembourg, Office de publications officielles des communautés européennes.
- FORSYTHE, D. (1989) German Identity and the Problem of History. IN TONKIN, E., M. MCDONALD & M. CHAPMAN (Eds.) *History and Ethnicity*, London, Routledge.
- FOUCAULT, M. ([1969] 2005) *L'archéologie du savoir*, Paris, Gallimard.
- GEERTZ, C. ([1973] 2000) *The Interpretation of Cultures*, New York, Basic Books.
- GELLNER, E. (1983) *Nations and Nationalism*, Oxford (UK) & Cambridge (USA), Blackwell Publishing.

- GOFFMAN, E. ([1959] 1990) *The Presentation of Self in Everyday Life*, London, Penguin.
- HABERMAS, J. (1992) Citoyenneté et identité nationale. Réflexions sur l'avenir de l'Europe. IN LE NOBLE, J. & N. DEWANDRE (Eds.) *L'Europe au Soir du Siècle. Identité et Démocratie*, Paris, Éditions Esprit
- HABERMAS, J. (2001) The Postnational Constellation and the Future of Democracy. IN PENSKY, M. (Ed.) *The Postnational Constellation. Political Essays. Jürgen Habermas.*, Cambridge, Polity. 58-112.
- HAGEN, J. (2003) "Redrawing the Imagined Map of Europe: The Rise and Fall of the Center". *Political Geography*, Vol.22. s. 489-517.
- HANNERZ, U. (1980) *Exploring the City. Inquiries to an Urban Anthropology*, New York, Columbia University Press.
- HARVEY, P. (1996) *Hybrids of Modernity. Anthropology, the nation state and the universal exhibition.*, London and New York, Routledge.
- HERSOM, C. (2004) European Citizenship and the Search for Legitimacy: The Paradox of the Danish Case. IN MOXON-BROWN, E. (Ed.) *Who are the Europeans Now?*, Hants (UK) & Burlington (USA). Ashgate. p. 37-77.
- HOBSBAWM, E. J. & T. RANGER (Eds.) ([1983] 1994) *The Invention of Tradition*, Cambridge. Cambridge University Press.
- HOWELL, S. (1994) "Reading Culture": Or how anthropological texts create fieldwork expectations and shape future texts. IN ARCHETTI, E. P. (Ed.) *Exploring the Written. Anthropology and the Multiplicity of Writing*, Oslo, Scandinavian University Press. p. 317-336.
- HULTGREN, J. (2003) "Ny krigsplan uten Tyrkia". *Aftenposten*, 3. mars, <http://www.aftenposten.no/nyheter/uriks/article500738.ece>, Sjekket 16.2.2007
- IMDB.COM, T. (2007) *Eurocops* <http://www.imdb.com/title/tt0094456/>, Sjekket 3.2.2007
- IOC (2004) *Den internasjonale olympiske komité* http://www.olympic.org/uk/utilities/faq_detail_uk.asp, Sjekket 13.4.2004
- KUMM, M. (2005) To be a European Citizen: Constitutional Patriotism and the Treaty Establishing a Constitution for Europe. IN ERIKSEN, E. O., J. E.

- FOSSUM, M. KUMM & A. J. MENÉNDEZ (Eds.) *The European Constitution: The Rubicon Crossed? ARENA Report No 3/05.*, Oslo, ARENA Universitetet i Oslo.
- LAN, D. (1985) *Guns & Rain. Guerrillas & Spirit Mediums in Zimbabwe*, London, James Curry.
- LARCHER, A. (1995) *Le drapeau de l'Europe et l'hymne européen. La genèse des symboles.*, Strasbourg, Europarådet.
- LAURENT, P. (2005) "Nous avons la main, gardons-la !" *Liberation.fr*.
<http://www.humanite.presse.fr/journal/2005-05-28/2005-05-28-635320>
Sjekknet 6.3.2006
- LEACH, E. R. ([1964] 2001) *Political Systems of Highland Burma: A Study of Kachin Social Structure*, London, Continuum.
- LIBÉRATION (2005) "Referendum constitution 2005. Un tremblement de terre dont l'onde de choc atteint l'Europe." *Liberation.fr*
<http://www.liberation.fr/page.php?Article=300096>, Sjekknet 30.5.2005
- LIEN, M. E. ([1987] 2000) *Fra boknafest til pizza. Sosiokulturelle perspektiver på mat og endringer av spisevaner i Båtsfjord, Finnmark*, Oslo, Departement of Social Anthropology.
- LØMO, A. (2000) "Søndag - ikke lenger den store familiedagen". *Samfunnspeilet*. 52-60. <http://www.ssb.no/samfunnsspeilet/utg/20005/7.shtml>, Sjekknet 13.2.2007
- MAUSS, M. (1923-1924) *Essai sur le don*
http://classiques.uqac.ca/classiques/mauss_marcel/socio_et_anthropo/2_essai_sur_le_don/essai_sur_le_don.html, Sjekknet 14.9.2006
- MCDONALD, M. (1993) The Construction of Difference: An Anthropological Approach to Stereotypes. IN MACDONALD, S. (Ed.) *Inside European Identities*, Providence/Oxford, Berg. p. 219-236. chapter 10
- MODOT, A., E. STUTTERHEIM, A. D'ESCLAIBES, J. TICARD, N. TIOURTITE, N. MAROUZÉ & T. DUSSOL (2002) *Identification et évaluation des flux économiques et financiers du cinéma en Europe en comparaison avec le modèle américain*
http://ec.europa.eu/comm/avpolicy/doc/library/studies/finalised/film_rating_final_report_fr.pdf, Sjekknet 21.1.2007

- NADER, L. (1974) *Up the Anthropologist - Perspectives Gained from Studying Up*. IN HYMES, D. (Ed.) *Reinventing Anthropology*, New York, Vintage Books, Random House.
- NEUMANN, I. B. (1992) *Regions in International Relations Theory. The Case for a Region Building Approach*. Oslo, NUPI. No. 162, November 1992.
- NEUMANN, I. B. (1999) *Uses of the Other. "The East" in European Identity Formation*, Minneapolis, University of Minnesota Press.
- NEUMANN, I. B. (2001) *Mening, Materialitet og Makt: En innføring i diskursanalyse*, Oslo, Fagbokforlaget.
- NIELSEN, S. A. (2002) "EU på veg mot egen grunnlov og identitet". *Bladet Nordlys*, 6. november,
- NRK (2007a) *Felles europeisk historiebok* 1. mars, Radio, NRK Alltid Nyheter.
- NRK (2007b) *Søndagsavisen*, 28. januar. 28.1.2007, Radio, NRK P2/NRK Alltid Nyheter.
- ORTNER, S. B. (1999) Thick Resistance: Death and the Cultural Construction of Agency in Himalayan Mountaineering. IN ORTNER, S. B. (Ed.) *The Fate of Culture*, Berkeley/Los Angeles/London, University of California Press.
- RISSE, T. (2003) "The Euro between national and European Identity". *Journal of European Public Policy*, Vol. 10. p. 487-505.
- SHORE, C. (1997) Governing Europe. European Union audiovisual policy and the politics of identity. IN SHORE, C. & S. WRIGHT (Eds.) *Anthropology of Policy*, London & New York, Routledge. s. 165-192. Chapter 7
- SHORE, C. (2000) *Building Europe. The Cultural Politics of European Integration*, London (UK) & New York (USA), Routledge.
- SILVERSTONE, R. (2002) "Complicity and Collusion in the Mediation of Everyday Life". *New Literary History*. s. 761-780.
- SMITH, C. (2003) Living Narratives. *Moral, Believing Animals: Human Personhood and Culture*, New York, Oxford University Press. p. 63-94. chap. 4
- SPINANT, D. (2003a) "Barnier: common diplomacy way to create unity in EU". *The European Voice* 20-26. mars 2003, Vol. 9, number 11: s. 6.

- SPINANT, D. (2003b) "Citizens are equal - but some states more equal than others". *The European Voice*, Vol. 9 number 19: s. 6.
- SSB (2003) *Dette er Norge: Mer enn til salt i maten*
<http://www.ssb.no/emner/00/norge/forbruk/main.html>, Sjekket 13.02.2007
- STRATHERN, M. (1987) The limits of auto.anthropology. IN JACKSON, A. (Ed.) *Anthropology at home* (ASA Monograph 25). London & New York, Travistock Publications. p. 16-37.
- STRONG, R. (1984) *Art and Power. Renaissance Festivals 1450-1650*, Woodbridge, The Boydell Press.
- TERRAS, C. (2004) "Sous la pression des Eglises". *Le Monde Diplomatique* (nettutgave).
http://www.monde-diplomatique.fr/2004/01/TERRAS/10814?var_recherche=convention, Sjekket 29.7.2005
- THEEUROPEANVOICE.ONLINE (2007) *About EV*
<http://www.europeanvoice.com/ev/info.asp?id=14>, Sjekket 10.1.2007
- UDGAARD, N. M. (2003) "Verdenskrig i ny form". *Aftenposten*, 22. november,
<http://www.aftenposten.no/meninger/kommentar/article675170.ece>, Sjekket 16.2.2007
- WEBER, M. ([1971] 2002) *Makt og byråkrati. Essay om politikk og klasse samfunnsforskning og verdier*, Oslo, Gyldendal.
- WILSON, S. (1998) *The Means of Naming. A Social and Cultural History of Personal Naming in Western Europe*, London, UCL Press, Taylor & Francis Group.
- WILSON, S. M. & L. C. PETERSON (2002) "The Anthropology of Online Communities". *Annual Review of Anthropology*, 31. 449-467.
- ZEIGLER, D. J. (2002) "Post-communist Eastern Europe and the Carthography of Independence". *Political Geography*, Vol. 21. p. 671-686.

Vedlegg:

Forklaring på traktater, forkortelser og franske uttrykk

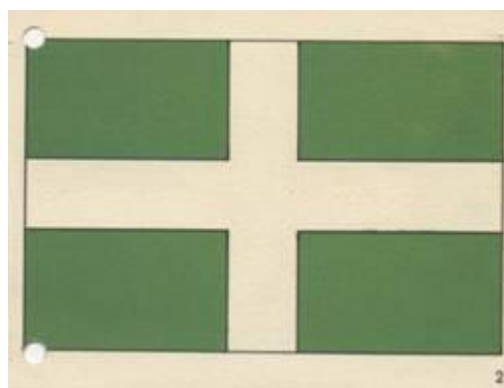
Amsterdamtraktaten	Avtale undertegnet i 1997 i Amsterdam, som blant annet har som mål å sikre borgernes rettigheter. Fjernet også de siste hinder for fri flyt av varer, tjenester og arbeidskraft. Gjennom "tre prosent"-regelen sikres også økonomisk stabilitet.
CAP	<i>Common Agricultural Policy</i> , EUs jordbruksavtaler.
CECA-avtalen	Den Europeiske kull- og stålunion, frihandelsavtale som opphørte 23. juli 2002.
CIIE	<i>Centre d'information sur les institutions européennes</i> , De europeiske institusjonenes informasjonssenter. Kontor som driver med utstrakt informasjonsarbeid om EU og Europarådet i Strasbourg.
"Des gens ordinaires"	Fransk for "vanlige folk".
EEC	Det europeiske økonomiske fellesskap, brukt om dagens EU i perioden 1967 til 1987.
EF	Det europeiske Fellesskap, brukt om dagens EU i perioden mellom 1987 og 1994.
EMU	Den europeiske monetære union. Samarbeid som har munnet ut i en felles valuta, euro (€). I 2003 hadde euroen vært myntenhet i alle medlemslandene bortsett fra Storbritannia, Danmark og Sverige siden 1. januar 2002.
EU	Den europeiske union.
Front National	Nasjonal front. Politisk parti på den franske høyresiden. Partiet er ledet av Jean Marie le Pen og kjennetegnes ved sine nasjonalistiske utspill.
IPE	<i>Infopoint Europe</i> , Informasjonspunkt Europa. Kontorer som driver informasjonsarbeid om EU. Det finnes IPE i flere europeiske byer, CIIE er et IPE.

Konventet	Navn på arbeidsgruppen som ble ledet av den tidligere franske presidenten Valery Giscard d'Estaing. Konventets oppgave var å utarbeide et forslag til en grunnlov for Europa [EU].
Maastrichttraktaten	<i>Avtalen om en europeisk union.</i> Avtale undertegnet i februar 1992. Hovedtrekkene fra avtalen er en monetær union med fellesmyntenhet, felles sikkerhets- og utenrikspolitikk og felles systemer for å sikre intern sikkerhet. Danmark og Storbritannia har reservert seg fra avtalen.
MEP	<i>Member of the European Parliament,</i> folkevalgt til Europaparlamentet.
Schengen-avtalen	Avtale undertegnet i 1990 og utvidet i mellom EU-land (bortsett fra Danmark, Storbritannia og Irland), Island og Norge som åpner grensene Schengen-medlemslandene i mellom og som gir disse landene en felles grense utad. Dette betyr blant annet at om man får visum til et Schengen-medlemsland kan man fritt reise i hele Schengen-område. Siden mitt opphold i Strasbourg, har også Sveits blitt med i samarbeidet.
”Tre porsent”-regelen	En medlemsstats underskudd på statsbudsjettet kan ikke overskride 3 prosent av brutto nasjonal produkt (BNP).
”Un pot”	Fransk for ett glass, i sammenhengen ”ta ett glass”.

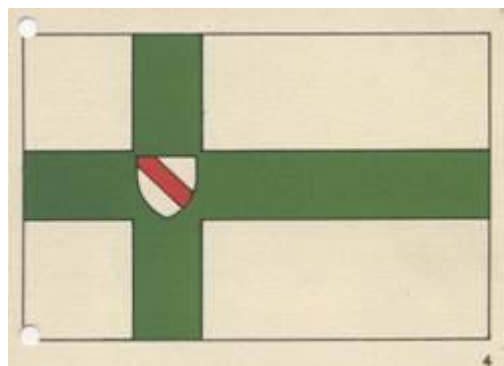
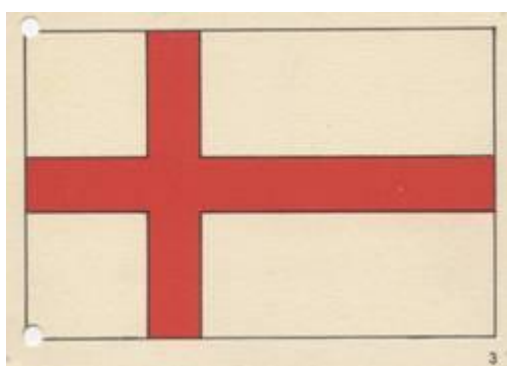
Flagg

illustrasjon 8 Det første kjente forslaget til et flagg for Europa (t.v) og Mannés forslag (t.h).

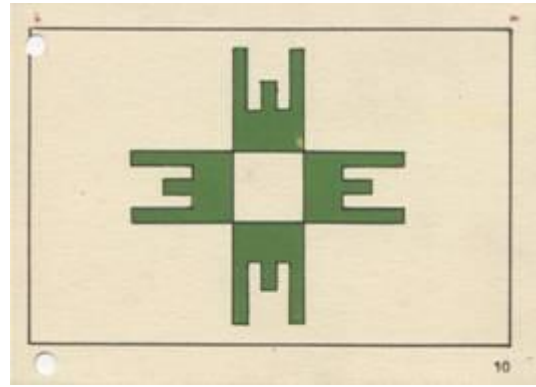
illustrasjon 9 Greve Coudenhove-Kalergis forslag (t.v.) og Prinsen av Schwarzenbergs forslag (t.h).

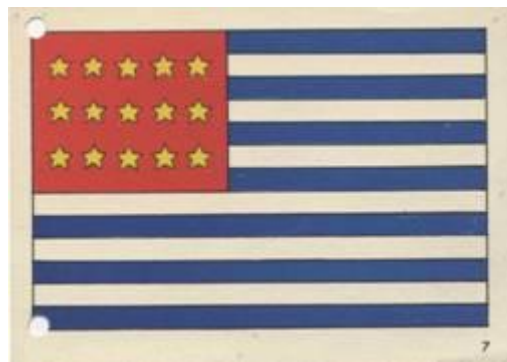
illustrasjon 10 Couvenhoves forslag (t.v.) og forslaget fra Martin og Levy (t.h).

Forent mangfold

xviii

illustrasjon 11 Wiroids forslag (t.v.) og Harmignies forslag (t.h.).

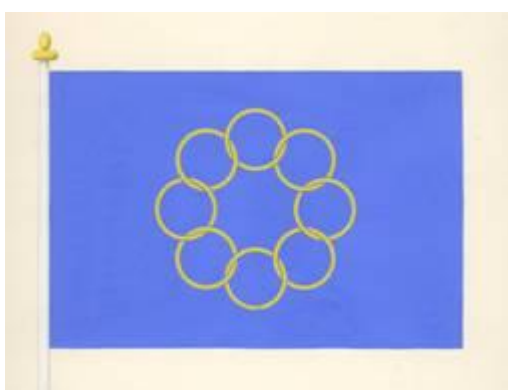
illustrasjon 12 Mullers forslag (t.v.) og Pouchers forslag (t.h.).

illustrasjon 13 Lucien Phillips forslag (t.v.) og HC-forslaget (t.h.).

illustrasjon 14 de Madarigas forslag (t.v.) og femten stjerner på blå bunn.

illustrasjon 15 Bichet-komiteens forslag (t.v.) og EUs flagg (t.h).

Bilder

illustrasjon 16 Markedet på Place Broglie (t.v.), kø foran Europaparlamentet i forbindelse med 9. mai (t.h).

Forent mangfold

xx

illustrasjon 17 "Strasbourg feier Europa", plakat for 9. mai (t.v.) og "Strasbourg i Europas demokratiske hjerte" på Place Kleber (t.h.).

illustrasjon 18 Barn med ballong i Europaparlamentets borggård (t.v). Strasbourg mobiliserer mot invasjon av Irak (t.h.).